

Pozsony zárdájának, templomának, kápolnájának és
góth stílusú templomtornyának története

1297-1897

Magyar Ferences Könyvtár

0 1 3 1 0 6 6 4

Könyvtár

A

SZÜZ MÁRIÁRÓL NEVEZETT SZ. FERENCZRENDŰ TARTOMÁNY

POZSONYI

ZÁRDÁJÁNAK, TEMPLOMÁNAK, KÁPOLNÁINAK ÉS
GÓTH STYLÚ TEMPLOM TORNYÁNAK

TÖRTÉNETE.

A ZÁRDATEMPLOM HATSZÁZ ÉVES FELSZENTELÉSÉNEK
EMLÉKÉRE

1297 — 1897

ÖSSZEÁLLITOTTA:

MASZÁRIK VIKTOR,

UGYANAZON RENDTARTOMÁNY TITKÁRA.

POZSONY.

WIGAND F. K. KÖNYVTOMÁJA.
1897.

A zártudó főterét felüli homlokzata.

A

SZÜZ MÁRIÁRÓL NEVEZETT SZ. FERENCZRENDŰ TARTOMÁNY

POZSONYI

ZÁRDÁJÁNAK, TEMPLOMÁNAK, KÁPOLNÁINAK ÉS
GÓTH STYLÚ TEMPLOM TORNYÁNAK

TÖRTÉNETE.

A ZÁRDATEMPLOM HATSZÁZ ÉVES FELSZENTELÉSÉNEK
EMLÉKÉRE

1297 — 1897

ÖSSZEÁLLITOTTA :

MASZÁRIK VIKTOR,

UGYANAZON RENDTARTOMÁNY TITKARA.

POZSONY.

WIGAND F. K. KÖNYVNYOMDÁJA.

1897.

37

Főtisztelendő

Skrobánek Florid Otyának

*a szent Ferenczrend Szűz Máriáról nevezett magyarországi
tartomány Főnökének*

szerzetesi hódolattal ajánlja

A szerző.

ELŐSZÓ,

Isten csodálatos az ő műveiben és kifürkészhetlen az Ő kimagaslóan bölcs intézkedéseiben. Kicsinyeket választ eszközül nagy alkotásaihoz és a „tizenkettedik órában“ segélli föl azokat, kik Benne bíznak.

Umbriának illatos völgye, nem látott csodásabb eszközt a Gondviselés kezében, mint szerafi sz. Ferenczet. Kicsiny volt ő és nagyokat alkotott az Úr általa. Egy apostol, aki megveté a világot és megnyeré azt. Egy szent férfiú, kinek nyomdokaiba a vallásos érzület képviselőinek, terjesztőinek nagy sokasága lép. Követik őt és miként a megszentelt föld apostolai hirdették egykor Krisztust, ők is hirdetik Krisztus követését. Bejárják a művelt és műveletlen vidékeket, hirdetik az üdvöt és hogy tanításuk a szenvedés Mesteréé, vértanusággal erősítik meg hitvallásukat. Mint egy nagy eszmének, a sz. szegénységnek küldöttei, a keresztény tan által megmunkált szív legszebb ékességére, a szeretetre hivatkoznak. És a szeretet megtermi Isten szándékának érvényesülését *„és újjá alkotá a föld színét.“*

Szent Ferencz fiai e szép haza földét is fölkeresték. Az isteni Gondviselés kezében itt is ők voltak az egyik eszköz, a melylyel a népet a haza földjéhez köté, hogy munkálja a keresztény vallás talaján, későbbi nagygyálevésének alapját.

E szerény mű, amelyet a szerzetesi kegyelet és honfiúi lelkesedés állított össze, édes magyar hazánk egy „váráról“ emlékezik meg. A szentferenczrend szűz Máriáról nevezett magyarországi tartományának pozsonyi zárdájáról, templomáról, kápolnáiról és templom tornyáról beszél

e mű minden lapja, azon alkalom emlékére kiadva, midőn a templom 600 éves felszentelésének évfordulója alkalmával, május hó 16-án, a felséges és dicsőségesen uralkodó apostoli király, I. Ferencz József és számos főherczeg jelenlétében, az ország biboros főpapja, Főmagaságú Vaszari Kolos herczegprimás által, a templom *góth stylű* tornya ünnepélyesen felszenteltetik. Ezen évfordulati ünnepséget illetőleg megemlítendőnek véljük, hogy május hó 13-ik, 14-ik és 15-ik napján a templom 600-os felszentelésének kegyeletes megünneplése alkalmából, *három* napi szent ájtatosság (triduum) tartatott amelyen mindennap két magyar, egy német és egy tót szent beszéd és félóránként szentmisék tartattak. A szentszék kegyéből az e három napon a töredelem szentségeihez járulók részére *teljes*, a templomlátogatók részére pedig, ha a sz. Atya szándékára imádkoznak, *300 napi bucsú* engedélyeztetett.

E mű a zárda Protocollumai (zárdanapló) nyomán lőn megírva. Itt ott hézagosan, amint az idők háborús, viszontagságos napjai, a buzgó historicusoknak a feljegyzést lehetővé tették. *Nem kritikának állítottuk össze e művet, de szerény emlékiül azok részére, akik a magyarországi szentferenczrendüeket mindenha, egész a legutóbbi időkig szeretetükkel megtisztelték.*

Isten áldása legyen mindazokon, kik a 600-os multban és a jelenben támogatni meg nem szüntek szent Ferencz fiait, Isten csodás tervezetének igénytelen eszközeit.

Pozsony, 1897. Szent József óltalma napján.

A szerző.

TARTALOM.

Előszó.

Lap

I.

Vélemények a szentferenczrendűek pozsonyi első zárdájáról. — A jelenlegi zárdát IV. Kún László építette. — A zárda régi javai és jövedelmei. — A zárda évi pénzalamizsnát kapott a magyar királyoktól. — Országgyűlések a zárdában. — A földrengések a zárda nagyobb részét elpusztították. — Mikor épütek a mostani zárda egyes részei? — I. Ferdinánd és II. Rudolf pártfogásukba veszik a szentferenczrendűeket. — A zárda fundusán jogtalanul épített műhelyek és bódék miatti per. — III. Ferdinánd a zárdában ebédel. — 1708-ban vízvezetékét kapott a zárda. — A szentferenczrendűek a király parancsára Űrnap nyolczada alatt ájtatosságot tartanak a vári kápolnában — A palatinus megvendégeli a szentferenczrendűeket. — Jász Imre a királyi előt tartja első miséjét. — Az 1712-13-iki pestis. — A zárdafőnök a király magán kápolnájában misézik. — A menedékjog. — II. József meghatározza a zárda lakóinak számát. — Az 1809-iki háborn. — A persely használata behozatik. — 1825-ben és 1830-ban a király sütőház a zárdában volt. — A zárda kertjének egy része kisajátítatik a város által. — A rendtartományi Főnökök új lakása. — Az 1831-iki kolera. — 1848. — A primás és a bécsi apostoli nuncius meglátogatják a zárdát. — A rendtartományi főnök kihallgatáson segílyt kér Ő Felségétől a pozsonyi és a szent Antali zárdák részére. — A Burgundia átalakítása. — Ő Felsége a pozsonyi zárda átalakítására 17189 frt. 57 kr. utalványoztatt a vallás alapból. — A rendtartományi főnök megköszöni a vallás alapból utalványozott összeget. — Vizhiány a zárdában. — A zárda megújittatik; a térfelöli II. emelet felépül. — A templom szentélye után sok emberi csontot találnak. — A zárda könyvtára új helyiséget kap. — Újabb vízhiány a zárdában. — A b a r á t - u t c z a szabályozása. — 1880-iki jégésb. — Új vízvezeték és egyéb újítások a zárdában. — A zárda kertjének fala lebontatik és a zárda kívül belül megújittatik 1—57

II.

A Pozsonyban tartott országgyűlések alkalmával főképp a főpapok közül igen sokan laktak a szentferenczrendűek zárdájában. — A zárdához tartozó épületek, ugymint az ugy nevezett „Philippsburg“ és a „mosóház“ leírása 59—68

A templomot IV. László építette fogadalomból. — Felszentelésén jelen volt III. Endre király, az esztergomi érsek, 4 püspök és az ország színe java. — A felszentelési okmány. — Bethlen Gábor intézkedéséből lutheránusok és kálvinisták temették el a templomban. — A Pozsonyban koronázott királyok az aransarkantyús vitézeket a szentferenczrendűek templomában nevezték ki. — A VI. Károly által kinevezett aransarkantyús vitézek névsora. — Urnap nyolczada alatti vasárnap a szentferenczrendűek templomából körmenet vezetett. — Ezen körmeneten részt vett VI. Károly és Mária Terézia. — A zárda főnök megköszöni Mária Teréziának, hogy részt vett a körmeneten. — 1823-ban Rudnay primás Canonica Visitatiót tartott a templomban. — Kiket nevezett ki V. Ferdinánd aransarkantyús vitézekké. — Az 1852-iki Jubileum. — A templom ki lett festve; a szentély mozaik lapokkal kirakva. — Kik temektek a szentferenczrendűek templomában? — A főoltár és mellék oltárok. — Ereklék. — Bucsúk. — Társulatok. — A templom előtti kereszt. 69—100

IV.

A kápolnák. — Mikor épült a sz. János kápolna, mely máskép holtak kápolnájának is neveztetik. — Minő hatást gyakorol a belépőre e kápolna. — 1831-ben ezen kápolna meg lett újítva. — Nepomuki sz. János szobra. — A kereszt folyosó. — A Rozália kápolna. — Ennek oltárai. — Lopások a kápolnában. — 1893-ban meg lett újítva. — 1708-ban épült a lorettói kápolna. — Az alapkö nagy ünnepélyességgel tétetett le. — A kápolnát Keresztély Ágost bíbornok, esztergomi érsek consecrálta. — 1835. és 1890-ben ezen kápolna meg volt újítva. — A szent Sír kápolna. — A zárda kertjében is volt egy kápolna. — Milyen remekmű a torony. — Mikor épült? — Ismételt tűzvész és földrengés által meg volt rongálva — 1895—1896-ban a torony újra lett felépítve 101—120

I.

Vélemények a szentferenczrendűek pozsonyi első zárdájáról. — A jelenlegi zárdát IV. Kún László építette. — A zárda régi javai és jövedelmei. — A zárda évi pénzalamizsnát kapott a magyar királyoktól. — Országgyűlések a zárdában. — A földrengések a zárda nagyobb részét elpusztították. — Mikor épültek a mostani zárda egyes részei? — I. Ferdinánd és II. Rudolf pártfogásukba veszik a szentferenczrendűeket. — A zárda fundusán jogtalanul épített műhelyek és bódék miatti per. — III. Ferdinánd a zárdában ebédel. — 1708-ban vízvezetékét kapott a zárda. — A szentferenczrendűek a király parancsára Úrnap nyolczada alatt ájtatosságot tartanak a vári kápolnában. — A palatinus megvendégeli a szentferenczrendűeket. — Jászy Imre a király előtt tartja első miséjét. — Az 1712–13-iki pestis. — A zárdafőnök a király magán kápolnájában misézik. — A menedékjog. — II. József meghatározza a zárda lakóinak számát. — Az 1809-iki háború. — A persely használata behozatik. — 1825-ben és 1830-ban a királyi sütőház a zárdában volt. — A zárda kertjének egy része kisajátítatik a város által. — A rendtartományi főnökök új lakása. — Az 1831-iki kolera. — 1848. — A primás és a bécsi apostoli nuncius meglátogatják a zárdát. — A rendtartományi főnök kihallgatáson segílyt kér Ő Felségétől a pozsonyi és a szent Antali zárdák részére. — A Burgundia átalakítása. — Ő Felsége a pozsonyi zárda átalakítására 17189 frt. 57 kr. utalványoztatt a vallás alapból. — A rendtartományi főnök megköszöni a vallás alapból utalványozott összeget. — Vízhiány a zárdában. — A zárda megújittatik; a tőrfelöli II. emelet felépül. — A templom szentélye után sok emberi csontot találnak. — A zárda könyvtára új helyiséget kap. — Újabb vízhiány a zárdában. — A barát-utca szabályozása. — 1880-iki jégeső. — Új vízvezeték és egyéb újítások a zárdában. — A zárda kertjének fala lebontatik és a zárda kívül belül megújittatik.

Pozsony sz. k. város zárdái és szerzetes házai közt legrégibb a szentferenczrendűek zárdája. Alapításának ideje bizonytalan. A rendtartomány levéltárában levő Kamantz Máté¹⁾ féle kézirat a zárda keletkezését 1280-ra teszi, midőn azt mondja egyszerűen: „hogya a szentferenczrendűek po-

¹⁾ 1558. körül rendtartományi titkár.

zsonyi zárdája IV. Kún László által alapított 1280-ban, az Ottokár cseh király fölött nyert győzelem következtében.“ Ugyanezen évre teszi a zárda keletkezését Gonzaga Ferencz, az egész rend főnöke is¹⁾. Wadding Lukács²⁾ ezen néhány szóba foglalja a pozsonyi zárda alapítását: „Ezen évben (1280.) III. László magyar király a testvéreknek két zárdát alapított, egyet Fehérvárott egyet Pozsonyban és pedig midőn Ottokár cseh király megöletéséről visszatért.“ De, itt vagy Wadding téved, midőn III. Lászlóról beszél, vagy talán Annaleseinek ezen idézett kiadásába csuszott be hiba; mert III. László már 1205-ben meghalt, 1280-ban pedig IV. Kún László volt a király.

Petthő Gergely³⁾ a szentferenczrendűek pozsonyi zárdájáról ezt mondja: „1280. IV. László király Pozsonyban szép templomot, és a mellett gyönyörű tornyot, szép harangokkal állíttatott fel, mely mellett vagyon most Serafiai szent Ferencz Fiainak Klastroma.“

Bél Mátyás⁴⁾ a fent idézettek ellenében azt mondja, hogy a szentferenczrendűeknek Pozsonyban már IV. Béla idejében volt zárdájuk, csakhogy ezen zárda 1271-ben, Ottokár által elpusztított. Bél fenti állításának támogatására a leobeni Névtelen kronikájára hivatkozik és abból a következőket idézi: „Midőn a bécsiek Pozsonyt rohammal és vetőgépekkel ostromolták volna, Ottokár emberei éjnek idején, 1271-ben, Pozsony várat erőszakkal hatalmukba kerítették és a várost felgyújtották és pedig úgy, hogy a polgárok, azok feleségei és leányai . . . alig öltve magukra köntöseiket, vagy amit kéznél találtak . . . a kisebb testvérek házába futottak és mintegy meztelenül egész nap ott ültek a

¹⁾ De Origine Seraphicae Religionis etc. Romae 1587. Pars. II. p. 518.

²⁾ Annales Minorum Tom. V. Romae 1733. p. 94.

³⁾ Magyar krónika stb. Kassán 1798. 73. l.

⁴⁾ Notitia Hungariae Novae Historico-geographica. Historia Urbis Poson. Cap. III. p. 123. 586.

szalmán.“ „Miért is, folytatja Bél, vélem, hogy a most említett háborúban, 1271-ben, a zárda elpusztult és majdnem egy évtizedik romokban hevert, míg nem IV. Kún László azt újra nem építette.“

Bélhez hasonlóan Kirkay Lajos¹⁾ is, 1709—10-ben a pozsonyi zárda főnöke, azt mondja, hogy a szentferenczrendűek már 1278. előtt birtak Pozsonyban zárdával, csak hogy ez a zárda helyét a városon kívül teszi. Ugyanis ezeket írja egy 1730-ból való kéziratában¹⁾: „Rudolphus Habsburgensis Ottocarum Bohemiae regem adegit ad veniam, iterumque reparatis viribus tumidum ac insurgentem in eum . . . rogato in auxilium Rege Hungariae Ladislao IV. . . . *peracta prius devotione apud Fratres Minores Regularis Observantiae in templo divo Gothardo dicato, cujus rudera adhuc exstabant anno 1725. extra urbem modernam Posoniensem . . . votoque facto tam et parte Caesaris Rudolphi I. de erigendo templo ad honorem Crucifixi Jesu Salvatoris Nostri, quod obtenta victoria fecit Tulnae. Quam ex parte Regis Ladislai, qui ex praeda hac ex voto curavit Ecclesiam Honori Beatae Mariae Virgini Posonii pro fratribus Minoribus Strictioris iam Observantiae quam et hodie incolunt; . . . Fratresque cum pompa transtulit a prima Ecclesia post partam victoriam anno completi Conventus et Ecclesiae 1280.*“

Íme, a különböző vélemények a szentferenczrendűek pozsonyi első lakhelyének idejét és helyét illetőleg. Kamantz, Gonzaga, Wadding, Petthő csak a IV. László által épített zárdáról beszélnek; Bél azt állítja, hogy a zárda már IV. Béla alatt létezett a mostani zárda helyén; Kirkay is 1278. előtti zárdáról beszél, de annak helyét a városon kívül teszi, anélkül, hogy valami forrásra, vagy szerzőre hivatkoznék.

¹⁾ Historia Universalis tam sacra quam profana rerum memorabilium ab orbe condito usque ad annum 1729 Cap. V. ad annum 1274.

Van még a rendtartomány levéltárában két kézirat, a XVII. század első feléből, melyik egyike, szintén minden forrás vagy szerző említése nélkül azt mondja, hogy a szentferenczrendüek első zárdája Pozsonyban, mielőtt IV. László által a jelenlegi újraépítettetett volna, a szent Udalrikról nevezett külvárosban volt. A második kézirat pedig azt mondja, hogy a szentferenczrendüeknek Pozsonyban már jóval 1280. előtt volt zárdájuk, de a falakon kívül, a Nagyszombatba vezető uton, egy bizonyos templom romjai mellett.

Ezen adatokból tehát legfőlebb csak az látszik valószínűnek, hogy a szentferenczrendüek még a mostani, IV. László által épített zárdá előtt birtak Pozsonyban lakhelylyel. Ezt elfogadja a tudós Ortway is,¹⁾ midőn ezeket írja: „Azon iratban, melyet Iserniai Henrik olaszországi hiveinek küldött, egyebek között felemlíti 1273-ban, hogy a cseh király, mielőtt magát a Magyarország ellen indítandó hadjáratra elhatározta volna, egy a magyar király által küldött minorita rendü szerzetest fogadott, ki neki a fegyverszüneti egyezséget adta át. Ha vesszük — folytatja Ortway — hogy a háború az ország nyugati határain volt kitörendő s hogy ezen időtájt László király is a nyugati határokon időzött, nagyon valószínű, hogy azon minorita szerzetes, kit követül Ottokárhoz küldött, épen pozsonyi minorita, azaz ferenczrendü szerzetes volt.“

Kósa Jenő, ezen rendtartománynak két ízben, 1768—71-ig és 1777—80-ig főnöke s tudós és szorgalmas leirója, Bél azon állítását, hogy a szentferenczrendüeknek már 1271-ben volt Pozsonyban zárdájuk, mint bizonyosat elfogadja, de a helyre nézve már nincsen oly határozott véleménye, mert azt mondja:²⁾ „hogy a szentferencz-

¹⁾ Pozsony város története I. köt. Pozsony. 1892. 338. l.

²⁾ Antiquarii Prov. S. Mariae in Hung. Ord. M. S. P. N. Francisci Strict. Obser. Collectaneor. Pars II. p. 284.

rendüek első lakhelye Pozsonyban vagy azon a helyen állt, de kisebb téren, melyen áll a mostani zárda, vagy a főbejárat átellenében állott, úgy, hogy a szt. János kápolna, mely az isteni tisztelet végzésére a szentferenczrendüek egyedüli temploma vala, akármí módon a régi zárdával egybekötve vagy attól szétválasztva is volt.“

Legáltalánosabb az a nézet, hogy, mint azt Ortway¹⁾ is említi, a jelenlegi pozsonyi zárdát, IV. Kún László „az Ottokár fölött nyert győzelem emlékére és fogadalma teljesítésére építette.“

A rendtartomány levéltárának és a zárda Protocollumának feljegyzései szerint, a szentferenczrendüek pozsonyi zárdája, mindjárt alapításának első éveitől, örök alamizsna gyanánt több rendbeli évi jövedelemmel és több ingatlan jószággal bírt, melyek jövedelmei pótolták a napi alamizsna elégtelenségét, melyből magát a zárda fentartotta.

A javak és jövedelmek, melyekkel a zárda bírt, a következők voltak:

1. 1294-ben bizonyos Benedek Tamás és Péter, Tamásnak fia, maguk, feleségeik és örököseik nevében a pozsonyi vár alatt levő komp jövedelmének 12-ed részét maguk, valamint elődjeik lelki üdveért alamizsna képen ajándékozták a zárdának. Az ajándék levél szavai ezek: „Redditum seu proventum de quadam Duodecima Parte Portus navigii extra dictam Civitatem Posoniensem nempe *Vizvár* super flumen Danubii sub Castro Posoniensi existente.“ Ezen komp jövedelmét a zárda meg 1503-ban is élvezte.²⁾

2. László, szent-györgyi és bazini gróf, nagybátyjának Simeonnak, szintén szent-györgyi és bazini grófnak³⁾

¹⁾ I. M. I. K. 337 l.

²⁾ Kősa I. M. 298. l.

³⁾ Comites de Besing aliter Bozyn.

beleegyezésével saját, valamint örökösei nevében 1472-ben, a pozsonyi káptalan előtt, Lajos, a győri Custodia Custosának és a pozsonyi zárda főnökének jelenlétében, két örökös nagy szent mise alapítványt tett. Egyik mise vasárnaponkint a szent Háromságról, második minden pénteken a szent keresztről volt végzendő. Ezen alapítványok fejében elrendelte, hogy a szentferenczrendűek kapjanak: 1) minden szüret alkalmával Szent-Györgyön 26 akó mustot; — 2) a vár¹⁾ alatt levő malomból 14 bazini mérő lisztet; — 3) az ugyanazon községben²⁾ levő fürdőből 4 font bécsi denárt.³⁾ Ezen hagyatékot az összes utódak, örökösök és birtokosok évenként hűségesen fizették, egészen Illésházy Istvánig, ki maga is, noha lutheránus volt, mégis rendesen kiszolgáltatta ezen hagyatékot. De Illésházy halála után a hagyaték kiszolgáltatása megszűnt. Később a szentferenczrendűek előjárói, midőn a szigorubb fegyelmet elfogadták, a fenti hagyatékhoz való jogukról is lemondottak az esztergomi érsek előtt, hogy azt akárminő jámbor célra fordíthassa. Az érsek ezen jövedelmeket azután a bazini templomra és plebánosra fordította, aki azt élvezte is, egészen a Bethen Gábor féle mozgalmakig, a melyek alkalmával ezen hagyaték a lutheránusok által egészen beszűnttetett.⁴⁾

3. A szentferenczrendűek pozsonyi zárdájához tartozott a Pozsony város külvárosában levő, most is ugynevezett szárazvám, melynek jövedelmét a zárda még 1503-ban is élvezte, de minő adományozás folytán? arról nincsen okmány.⁵⁾

4. A szentferenczrendűek pozsonyi zárdájáé volt a város kis kapujánál fekvő alsó fürdő, mely után a haszon-

¹⁾ Nincs feljegyezve melyik vár alatt?

²⁾ melyik községben? nincsen feljegyezve.

³⁾ quator libras denariorum viennensium.

⁴⁾ Kósa I. M. 298. l.

⁵⁾ Protocollum Vblis Conventus Posoniensis 130. l.

bérlő évi 20 frtot fizetett a zárdának. Később pedig, 1655-ben, bizonyos Palman nevezetű fürdős, a fenti évi összeg fejében a szentferenczrendüek hajkoronáját nyirta. Ezen jótétemény is megszűnt.¹⁾

5. Volt a Duna körül²⁾ egy elhagyatott malomház, kőbányával és kerttel. Ezen malomház környéke szintén a pozsonyi szentferenczrendüek zárdájához tartozott.³⁾

6. Továbbá, Pozsony különböző szőlőhegyeiben volt sok olyan szőlő, melyeket a haszonbérlők és haszonélvezők saját hasznukra megműveltek, de évenként a must bizonyos részét a zárdának kellett fizetniök.⁴⁾

Igy a Kollgrues hegyen:

Steirer Linhard évenként egy akó mustot, Allenburger Pongrácz évenként egy és fél akó mustot tartozott fizetni.

A Hochgangel hegyen:

Fajcsang Péter évenként egy és fél akó mustot, Eipner István és Zimmermann Mihály pedig egy fertál mustot tartoztak fizetni.

A Hausberg hegyen:

Fajcsang Péter egy és fél akó; Peckin Mihály fél akó, Leosner Jakab egy fertál mustot fizetett.

A Schöndorffer hegyen:

Ifj. Tailentesz János, Stampfer János, Haistel halász, Blitznaw és Zeyhrel Wolfgang fél akó mustot fizettek.

A Testen hegyen:

Hattewer Jakab és Schmidel *Sacerdos* egy egy akó mustot fizettek.

A Saxen hegyen:

Eckel Péter fél akó, Maurer János sánta (claudus) egy akó mustot fizetett

A Rampff hegyen:

1) Kósa I. M. 298. l.

2) In der Weidritz.

3) Protocollum stb. 130. l.

4) Protocollum stb. 130–131. l.

Paumgartner Balthasar és Stueber Mihály, egyenkint egy és fél font viaszkot tartoztak adni évenként a zárdának.

Schwartz Miklós minden évben egy font viaszkot.

Ezekon kívül a kismartoni kapitány azon javakból, melyek a kismartoni elpusztult zárdához tartoztak, a pozsonyi zárdának évenként, szent Mihály napján, 50 frtot tartozott fizetni.

Az elpusztított nyitrai zárdának jövedelme és ingatlanai, addig, míg a zárda újra felépítettett, szintén a pozsonyi zárdához tartoztak. És pedig, a most is ugynevezett barát malom után, a molnár évenként 60 mérő tiszta buzát tartozott fizetni. Továbbá a zárda földjén lakó 16 zsellér összesen évi 16 frtot fizetett és pedig szent György napján 50 kr., szent Mihály napján 50 krt.

Feierköwy¹⁾ kölcsön adott a pozsonyi polgároknak 1000 frtot évi 50 magyar forintnyi kamat fejében. Ezen kamat egy harmad része a szentferenczrendüek pozsonyi zárdájáé volt, mint szent István ünnepére járó obulus.

Pozsony városa köteles volt a nagy bőjtre 2 frt értékű olajat adni a zárdának.

Gyertyaszentelő Boldogasszony napjára tartoztak adni a pozsonyi polgárok egy borjút, egy akó bort, 60 zsemlét és két forintot a zárdának. Miért és mire? nincsen feljegyezve.

Végre, amit legelől kellett volna említeni, I. Albert, Austria, Stajer, Carinthia herczegének, német nyelven irt és függő pecséttel ellátott kiváltságos okmánya alapján a pozsonyi, valamint a nagyszombati és más zárdák felmentettek minden vámtól, akár szárazon, akár vizen hoztak valamit Austriából és I. Albert uradalmából. A kiváltságos okmány 1277—1291-ig közötti időkben lehetett kiadva.²⁾

¹⁾ Locumtenens.

²⁾ Kósa I. M. 299. l.

Hogy az örökös szegénység alapján álló szentferenczrendüek az említett javakat és állandó jövedelmeket elfogadták, figyelembe veendő, hogy a VI. Sándor Pápa parancsára, 1500-ban Interamneban kiadott és az egész Rend reformálására előirt Generalis Constitutiók VI. fejezete világosan ezeket mondja: »És azután bold. emlékezetű V. Márton pápa, az említett Generálisnak megengedte, hogy a mondott rend házai Procurátorainak hatalmat adhasson, hogy ingatlan jószágokat és akármilyen ingó vagy ingatlanokat és évi jövedelmeket, melyek az említett Rendnek mostanáig hagyattak, vagy jövőben hagyományoztatni fognak, vagy más néven szereztetnek, a római egyház helyett és nevében elfogadhatnak, megtarthatnak és birtokolhatnak és azoknak jövedelmeit kérhetik, követelhetik és elfogadhatják és a testvérek tanácsával és beleegyezésével azok használatára fordíthatják.“ Tény az, hogy a szentferenczrendüek, a szigorúbb rendszabályok elfogadása előtt ehhez alkalmazkodván, lelkiismeretökben egészen nyugodtak voltak.¹⁾ Csak midőn 1517-ben az egész rendtartomány hozzájárult a Regulának eredeti szigorú megtartásához, az említett javakat és ingatlanokat vagy maguknak az alapítóknak, vagy azok örököseinek, vagy az egyházmegyebelieknek adták vissza, vagy pedig az ingatlanokban tett alapítványokat pénzzé tették. Így tettek p., midőn Miller János özvegye Mártha²⁾ az Esseln hegyen, a pozsonyi vár mögött fekvő szőlőjét, maga és övéinek lelki üdveért a pozsonyi szentferenczrendü zárdának teljes joggal ajándékozta úgy, hogy a szentferenczrendüek azon szőlőt bármikor, tetszés szerint eladhatják, vagy mással felcserélhetik, a testvérek, miután ingatlanokkal a Regula szerint már nem birhattak, érett tanácskozás után a szőlőt 1606. jun. 26-án Liebhart

¹⁾ Kosa I. M. 299. l.

²⁾ Egregia et Perhoneste Dna Martha generosi quondam Dni Joannis Miller Sac. Caes. Mattis Regininis Judicis relicta vidua.

Mátyás pozsonyi polgárnak 100 magyar forintért és 2 aranyért örök jognon eladták.¹⁾

A szentferenczrendüek pozsonyi zárdája azon időtől kezdve, melyben a szigorúbb rendfegyelmet elfogadta, majdnem állandó évi pénzbeli alamizsnát kapott a magyar királyoktól. Igy II. Lajos a kamarai kincstárból pénzbeli alamizsna fejében évi 200 frtot utalványoztatott a zárdának. II. Lajos alamizsnáját megerősítette I. Ferdinánd 1558-ban és II. Rudolf 1603-ban. II. Ferdinánd 1634-ben és utána Lipót, az akkori rosz idők miatt az évi alamizsnát 80 frtra leszállították. VI. Károly pedig 1712-ben, koronázásának idejében, a magyar kamarához rendeletet adott ki, amelyben az évi alamizsnát 350 frtra felemelte. Mária Terézia 1751-ben 2 évre évenkénten 200 frtot resolvált; a mely időtől kezdve a folyamodványt minden második vagy harmadik évben meg kellett ujitani. Meddig részesült a zárda ezen évi alamizsnában? nem tudni. Utolsó nyoma 1756-ban található. A zárda feljegyzéseiből megtudjuk azt is, hogy hacsak a királyi kincstár körülményei megengedték, ezen királyi kegy soha sem tagadtatott meg a zárdától.²⁾

Hogy a IV. László által épített szentferenczrendüek pozsonyi zárdája nem volt valami kisebbszerű épület, kitűnik abból, hogy „1526. dec. 16-án vasárnap, az urak és nemesek a szentferenczrend zárdájában gyültek egybe a királyválasztásra, mely a dec. 17-iki ülésben meg is történt, midőn a rendek egyhangú felkiáltása által Ferdinánd Magyarország királyává megválasztatott.“³⁾ Kósa szerint az 1563-iki országgyülés alatt is, a püspökök

¹⁾ Protocollum stb. 132. l.

²⁾ Kósa I. M. 300. l.

³⁾ Fraknoi: „A Magyar Országgyülés Története“ I. k. Budapest, 1874. 28. 36. l.

és országnagyok táblája az érseki palotában ülésezett, a karok és rendek pedig, kik az országgyűlés nagyobb részét tették, összejöveteleiket a szentferenczrendüek zárdájában tartották.¹⁾ Henszlmann²⁾ szerint pedig 1601-ben az országgyűlés szintén a szentferenczrendüek zárdájában ülésezett.

Henszlmann³⁾ állítása szerint a zárdát és templomot többszörös tűzvész pusztította; nevezetesen 1439-ben a zárdá égett el és csak 1451-ben lett átépítve; 1450-ben pedig a kész épületet felszentelték. 1480-ban, Henszlmann szerint, ismét tűzvész pusztította a zárdát és az egyházat. Henszlmann azt is említi, hogy 1533-ban a török zavarok alkalmával puszkaport készítettek a zárdában.

Kósa ezen tűzvészekről mitsem említ, sőt azt írja, hogy a IV. László által épített szentferenczrendüek pozsonyi zárdája szerencsésen kikerülte az 1590-iki nagy tűzvész veszedelmét is, mely nem mesze a felső kaputól, azon sikátorban véletlenül támadt, melyben a lakatosak műhelyei voltak, és mely tűzvész annyira dühöngött, hogy „a szent Clára szűzek zárdáján és szent Clárának szentelt templomon kívül, mely ezen tűzvész alkalmával leégett, nagyon kevés házat kivéve, majdnem az egész város a rettenetes gyorsasággal pusztító lángok mártaléka lett. Sértetlen maradt mégis, az Isten segítségével a szent Mártonnak szentelt nagyobb templom, és a szentferenczrendü szerzetesek collegiuma a templommal; továbbá az érsek háza, a szent László király kápolnájával és a város háza.“⁴⁾

De noha a szentferenczrendüek zárdája ezen tűzveszedelmet szerencsésen ki is kerülte, nem kerülhette ki azon földrengéseket, melyek már ezen időben, nevezetesen

¹⁾ Kósa I. M. 98. l.

²⁾ Magyarország Csúcs-Ives stílusú műemlékei. II. k. Bpest 1880. 97. l.

³⁾ I. M. 298. l.

⁴⁾ Bél I. M. 213. l.

1586—1602-ig nemcsak Pozsony városát, de Nagyszombatig az egész vidéket több ízben sajnálatra méltó módon megrongálták. Ezen földrengések egyike alkalmával 1590. szept. 5-én a zárda nagy része is összedült, a csúcs-ives stýlü templom hajójával együtt. Csak 3 pont maradt sértetlen: a torony, a szentély és a szent János kápolna. A földrengések 1602-ben megszűntek ugyan, de a megrongált zárda felépítését a Bocskay-féle viszontagságos időkben nem lehetett megkezdeni. Csak 1613-ban kezdett épülni a most meglevő zárdának a szent-Orsolyarendűek felöli földszintje, első és második emelete, amely Rudnay János zárda, később rendtartományi főnök által 1616-ban tisztán a hivek alamizsnájából fel is épült. A főtér felé, a templommal párhuzamosan kinyúló szárny pedig 1637—1646-ig épült, Tolnay Bernardin rendtartományi főnöksége alatt. Végre a zárda főtér felöli homlokzatának I. emeleti része¹⁾ 1725-ban, második emelete pedig — mint látni fogjuk — 1860-ban épült. Hogy a zárda épületeiben annyira kiterjeszkedett, az nagyon természetes; mert a milyen mértékben növekedett Magyarország ezen akkori fővárosában a katolikus hívők és a különféle hivatalok száma, kik a szentferenczrendűek lelki szolgálatait igényelték, abban a mértékben szükségessé vált, hogy a szerzetesek lakásai is nagyobbí-tassanak; de szükségessé vált a zárda bővítése azért is, hogy azon szerzetesek, kik előrehaladott életkoruk miatt a munkában kimerültek, öregségökre legalább kényelmesebb lakhelylyel bírjanak.²⁾

Midőn a lutheránus polgárok hatalma Pozsonyban megerősödött, azt akarták, hogy a zárdában csak kevesen, és csakis azok lakjanak, akiket ők meg fognak nevezni; sőt magának a rendtartomány Főnökének és Örének sem akarták megengedni, hogy a szentferencz-

¹⁾ Protocollum stb. 280. l.

²⁾ Kósa I. M. 287. l.

rendüeket meglátogathassák. I. Ferdinánd erről értesülvén, azonnal egy rendeletet adott ki, melyben a lutheránusok ezen eljárását szóvá tette és rosszallotta s egyuttal a legszigorúbb következmények terhe alatt meghagyta, hogy az elüzlött szerzeteseket a zárdába bebocsássák, a rendtartomány Főnökének és Őrének a városba és a zárdába szabad menélt engedjenek és hogy a zárdában azok és olyan számmal lakhassanak, akiket és a milyen számban a szerzetesek akarnak.¹⁾

Hasonlóképen II. Rudolf is pártfogásába vette a szentferenczrendüeket a pozsonyi és soproni polgárok ellen, midőn 1600. nov. 12-én Prágában kelt leiratában meghagyta Kuthassy János esztergomi érseknek, Zuhay István egri választott püspöknek és a magyar kamara többi tanácsosainak, hogy miután ő a Magyarországon levő sz. Ferencz szigorubb szabályú szerzeteseit királyi pártfogásába és különös oltalmába fogadta, ezután az említett szentferenczrendü Atyákat úgy személyökben, mint más jogaikban, akárminemű erőszakos és törvénytelen megtámadók, zavarók és károsítók, főkép pedig Pozsony és Sopron városok birái és polgárai ellen megvédeni tartoznak.²⁾

Daczára annak, hogy II. Rudolf a szentferenczrendüek védelmét az országnagyoknak ajánlotta, mégis hosszú 72 évig tartó perlekedésre szolgáltatott okot néhány városi polgár, kik a XVI. század vége felé, nem tudni minő törvénytelenséggel, a zárda fundusán, annak falaihoz hozzáérő műhelyeket és fabódékat építettek, és pedig a zárda előtti terén ott, a hol most a szent folyosó van egészen a templomig; sőt idővel a polgárok itt még emeletet is építettek. Továbbá, a zárda jobb oldalán, a hol a két udvar van, különféle műhelyek voltak, melyekben napközben különféle árukat árusító szatócsok laktak;

¹⁾ Kósa J. M. 300. l.

²⁾ Balázsovits: Brevis Historia Conventuum . . . Ref. Prov. S. Mariae in Hung. 31. l.

azon a téren pedig melyen jelenleg a lorettói kápolna áll, egészen a szent János kápolnáig, szintén különféle kézművesek és mintegy megegyezéssel, olyan kézművesek műhelyei állottak, kik folytonos zörgéssel, kalapácsolással és az eladás céljából kitett élelmi czikkek bűzével, a templomban megtartatni szokott isteni tiszteletet zavarták. ¹⁾

Nemcsak a szentferenczrendü atyák, hanem a nép előkelőbbjei is, főkép pedig a mágnások, a templom szent-ségével meg nem egyezőnek tartván azt, hogy az említett műhelyek és bódék továbbra is régi helyükön maradjanak, azon voltak, hogy azok eltávolíttassanak. Ezért már 1615-ben nyújtották be az első folyamodást II. Mátyás királyhoz, ki megértvén a dolog méltányos voltát, az ügy megvizsgálásával, megítélésével és eldöntésével meg ugyanazon évben kiadott rendeletével: *Telegdi* János nagyváradai püspököt, *Pethe* László a magyar kamara elnökét, *Pálffy* István Pozsony vármegye főispánját és *Lippai* János királyi személynököt bizta meg, kik a király nevében mind a két félt, t. i. a szentferenczrendüeket és Pozsony város biráját, tanácsát és senatorait aug. 28-ára egybehívták. A szentferenczrendüek részéről megjelent Horváth Pál, a zárda syndikusának helyettese, a város nevében pedig Hark János bíró, és Schrembeczer János polgármester. ²⁾

A mint a felek együtt voltak, felolvastatott a királyi rendelet, melyre a város képviselői azt mondták, hogy ők a királyi rendeletet tisztelik ugyan, de miután úgy ezen rendelet, mint a kinevezett bizottság az ország törvényeivel, nemkülönben a tárnok mester és a tárnoki szék jogai-val ellenkezik és azokat megszorítja, — amennyiben ezen tárnoki szék jogai azt mondják, hogy a polgári telkek

¹⁾ Kósa I. M. 289. 1.

²⁾ Kósa I. M. 289. 1.

ügyeit a tárnoki szék előtt kell tárgyalni és eldönteni, — azért ezen, a király által kinevezett bizottságot kifogásolják. A zárda helyettese ellenben azt vitatta, hogy ezen ügy nem tartozik azon ügydarabok köze, melyeknek a tárnok mester előtt kellene tárgyalatniok és pedig azért nem, mert a vitás telek a templomé. Magyarországon pedig jogból és szokásból a templomok egyedüli Patrónusa a királyi felség, a kihez azért hasonló ügyek elbírálása egyenesen tartozik. Ezen állítását a zárda helyettese több bizonyítékkal is igazolta.¹⁾

A királyi biztosok megfontolván mind a két fél érvelését, ismételten figyelmeztették a polgárokat, hogy ezen királyi bizottsághoz alkalmazkodjanak és a zárda telkén s annak falához épített műhelyekre és bódékra vonatkozó jogaikat mutassák ki, hogy azokból az igazságot kideríteni és mindkét félnek jogát biztosítani lehessen. A város képviselői azonban a bizottság jóakaró figyelmeztetésével nem igen törődtek, sőt újólaj tiltakoztak és ismételten kijelentették, hogy ők semmikép sem engedik jogaikat, amelyek az ország törvényei és a tárnoki szék hatáskörén alapulnak.²⁾

A királyi biztosok a város képviselőinek tiltakozását nem vették figyelembe, hanem kijelentették, hogy ezen ügy a zárda syndikusának helyettese által felhozott okoknál fogva, semmikép sem tartozik a tárnoki szék elé. Azután a helyszínére (a polgárok közül senki sem volt jelen) t. i. a zárdához mentek, a hol mindent átvizsgálva, a királyhoz jelentést küldöttek, melyet ezen szavakkal fejezték be: „*Részünkről* igazságosnak és méltányosnak látszanék, ha Fölséged császári kegyességével és egyúttal királyi tekintélyével — mint a kinek Felségéhez jog szerint az Isten házáinak függetlenségét és kártalanítását megóvni tulajdonképp tartozik — a fölsorolt összes épületeket magának a zárdá-

¹⁾ Kósa I. M. 289. 1.

²⁾ Kósa I. M. 289. 1

nak visszaadná, miután nyilvánvaló és világos jelek azt bizonyítják, hogy mind az alsó épület, mind a ráépített rész — a zárda előtt a templomig — a zárdához tartozik. Egyuttal kérném Felségedet, ha nekem, Pozsony vármegye főispánjának meghagyni kegyeskednék, hogy a fent jelzett, templomhoz és zárdához hozzá csatolt épületek azonnali és tényleges lebontását és elpusztítását eszközöltessem, hogy így az Isten tisztelete illőbben végeztessek, s hogy a többi cellulákat a kolostornak visszatéríthessem. Tartsa meg az Isten stb. Pozsony, 1615. Aug. 25-én.¹⁾

Mig ezen felterjesztésre a királyi végzést várták, megjelent a zárdában a tanács által kiküldött kamarás és egy polgár, kik meghozták a zárda falához hozzáépített műhelyek és bódék után évenként fizetni szokott 4 magyar forintot, a mely tény már magában véve bővebb bizonyíték volt arra nézve, hogy a vitás telek mindig a zárdához tartozott. A szentferenczrendüek, mert már azt remélték, hogy a műhelyek és bódék úgylis eltávolíttatnak, a városi küldöttek által hozott 4 magyar forintot a zárda syndikusa által visszaküldötték. Ezen eljárás ellen a városi tanács a helybeli káptalan előtt ünnepélyesen óvást emelt és ezen óvásról szóló tanusítványt — melynek hiteles másolata a rendtart. levéltárában megvan — a káptalan pecsétje alatt kiadatni követelte.²⁾

A II. Mátyás király által kinevezett bizottság felterjesztésének végrehajtása és foganatosítása az országban ismételten támadt Bethlen Gábor-féle mozgalmak miatt egyideig késett. Csak 10 év múlva, 1625-ben, III. Ferdinánd, miután *Sopronban a szentferenczrendüek*, most szentbenedekrendüek *templomában* ugyanazon év december 8-án magyar királylyá koronáztatott, ez ügyben egy új bizottságot rendelt ki. Az új bizottság tagjai voltak: *Telegdi* János, ekkor már kalocsai érsek, *Dávid* Pál, pécsi püspök,

¹⁾ Kósa I. M. 290. 1.

²⁾ Kósa I. M. 291. 1.

Pálffy István, Pozsony vármegye főispánja, *Pálffy* János a magyar kamara elnöke és *Moritz* Farkas, Pozsony vármegye alispánja, kik megbízatásukban eljárván, 1626-ik évi Laetare vasárnap utáni első szerdán, Pozsonyban kelt jelentésökben azt irták III. Ferdinánd királynak, hogy: »a szentferenczrendüek zárda fundusára épített műhelyek és bódék miatt keletkezett viszálykodás okait újra megvizsgálták és úgy a zárda, mint a tanács ujjal megidézett felhatalmazottjainak megmagyarázták azon intézkedést, mely már II. Mátyás király alatt történt, de a mely az idők akkori viszontagságai miatt végre nem hajtatott.« Ezen bizottság előtt Végh Ferencz rendtartományi, biztos, a tanács nevében kiküldött polgároknak, névszerint: Grien-Vald Gáspárnak és Karner Dánielnek élőszóval újra kifejtette: hogy a zárda falához épített és pör alatt levő épületek hajdan a szentferenczrendüek jogsérelmével épültek; hogy azok teljes joggal a szentferenczrendüekhez tartoznak; és hogy a polgárok azokat az egyházi jog kijátszásával csak bitorolják. Kifejtette továbbá, hogy a műhelyek és bódék lakói, mind a rendi testvéreknek, mind a templomnak, mind pedig az isteni tiszteletre, a szent mise és prédikációra összeseregglő ájtatos katolikus népnek, a különféle zörejjel és utálatos büzt terjesztő mesterséggel, mintegy készakarva és a kath. hit elleni gyűlöletből, a legnagyobb alkalmatlanságot okozzák, sőt, hogy az utcák nagy szűke miatt sem a zárda, sem maga a város, a mindenkor kitörhető tűz veszedelem ellen nincsen biztonságban. Midőn a szentferenczrendüek rendtartományi biztos a dolog érdemére a fentieket és ezekhez hasonlókat felhozta és midőn a tanács által kiküldöttek a felhozottak ellen semmi ellenvetést sem tudtak tenni, a királyi biztosok érett megfontolás után elhatározták, hogy a vitás műhelyeket és bódékat, az ezen ügyben reájok ruházott királyi hatalomnál fogva, mindenáron lebontatják és csak azokat az alapokat és

épületeket hagyják meg épségben, melyekről a biztosok személyes megtekintés után meg fognak győződni, hogy azok már a műhelyek és bódék felépítése előtt jogos alapon a zárdához tartoztak. Meghagyandónak ítélték tehát a kir. biztosok a mostani szent folyósó helyén — a zárdával párhuzamosan egészen a templomig épült alsó tractust. A felső tractust illetőleg, melyet valamikor a polgárok építettek, megengedtetett a polgároknak, hogy azt lerombolhassák és az anyagot maguknak megtarthassák. A királyi biztosok meghatározták azt is, hogy a templom bejáratának bal oldalán (a lorettói kápolna helyén) épült összes műhelyek, a zárda jobb oldalán levő szatócsok bódéival együtt, melyek a zárda falával összefüggnek, lebontassanak és hogy ezen lebontás sz. György napjáig megtörténjék.¹⁾

Ezen határozatot, miután abban mind a zárda, mind a tanács kiküldöttei jóakarólag megnyugodtak, a kir. biztosok a mind két fél jelenlétében, ítélet alakjában kihirdették, mely ítélet azután királyi okmánynyal megerősített.²⁾ Midőn a polgárok az említett ítélet értelmében, a zárda-előtti, templomig terjedő tractus lebontásához hozzáfogtak, a felső lakásokon kívül, amire a biztosok ítélete szerint egyedül voltak jogosítva, a földszinti részt is kezdték bontani. A zárda főnöke Demessy György ezt észrevévén, a káptalan előtt azonnal ovást emelt, a bontást betiltatta és a betiltásról szóló tanusítványt kikérte. A zárdafőnök betiltása következtében a polgárok elálltak ugyan a földszint lebontásától, de a betiltás ürügye alatt az összes vitás épületek jogtalan birtokában továbbra is megmaradtak.³⁾

Hogy miért nem sürgették az ügy végeldöntését akár a kir. biztosok, akár a szentferenczrendüek, annak nyoma

¹⁾ Kósa I. M. 291—292. l.

²⁾ Kósa I. M. 292. l.

³⁾ Kósa I. M. 292. l.

sehol sem található. Valószínűleg, ez az időben hazánkban dúló háborús viszályok késleltették az effectuálást.¹⁾

A zárda és a városi tanács kiküldöttei előtt kihirdetett ítélet és annak III. Ferdinánd általi megerősítése után 56 év múlva, vagyis 1682-ben Kissevits Horváth György, a magyar kamarának tanácsosa, mint ezen rendtartomány apostoli Syndicusa, a pozsonyi társaskáptalan két tagja által végre törvényesen megintette a tanácsot, hogy legyen rá gondolja, hogy a zárda területén álló, vagy annak falához támasztott épületek, melyek a királyi ítélet alapján leromboltattak, fel ne építessenek, a még eddig is fenállók pedig, III. Ferdinánd szándéka és kegyes rendelete értelmében mielőbb lebontassanak. A tanács azt felette, hogy ő a császári és királyi felségnek rendeleteit és parancsait, a mennyire tőle függött, már régen végrehajtani rendelte.²⁾

Mig a syndicus az ügy rendbe hozatalát halogatta, késleltette, 1686-ik év egy böjti napján, a belső városban lámadt tüztől, a vitás bódék egyike is kigyulladt. Midőn a zárda lakói a veszedelmet észrevették és látták, hogy már a tetőzet is erősen füstölög, a kigyuladt bódét nagy erőfeszítéssel lebontották és széthányták. A szentferenczrendüek ezen tettét a polgárok nemcsak nem rosszalták, hanem sokan meg is dicsérték. Csakhogy, midőn később a lebontott bódét annak bitorlója helyre állítani akarta és a szentferenczrendüek, hivatkozva III. Ferdinánd rendeletére, a helyreállítást megakadályozni törekedtek, a polgárok és majdnem az egész nép felfegyverkezve, csapatokban felvonult és fellázadt a szentferenczrendüek ellen, amint ezt Lipót császár és király 1686. április 20-án Bécsben kiadott okmánya mondja, és hacsak a magyar kamara tanácsosai, Szécsényi György, az ország primása és más főrendek a lázongókat fel nem tartóztatják, nem

¹⁾ Kósa I. M. 292. l.

²⁾ Kósa J. M. 292. l.

tudni, mily gyászos kimentelű lett volna ezen mozgalom, melynek vezetői Lipót császár és király előbb említett okmánya szerint Kezler és Purgstaller nevezetű polgárok voltak.¹⁾

Ezen lázongás után ugy a szentferenczrendüek, mind a kamara, sőt az ország főurai is, minden igyekeztüket arra fordították, hogy az említett tűz alkalmával lebontott, vagy megrongált bódék és műhelyek, mint melyek már oly nagy viszályok okozói voltak, többé fel ne építtessenek. Miért is *Szécsényi* György esztergomi érsek *Eszterházy* Miklós nádorral, továbbá *Zichy* István és *Erdődy* Kristóf grófok közbevetésével kivitték, hogy a lebontott épületek helyreállítása egyidőre félben maradjon. Ez meg is történt; sőt az egész ügy újra kezdett tárgyalatni, s a tanács beleegyezésével el is határozatott, hogy: a bódékról és műhelyekről le kell mondani, miután Gubasóczy János, kalocsai érsek és Magyarországon az udvar kancellárja végrendeleti intézkedésével amúgy is 400 frtot hagyományozott azzal a szándékkal, hogy a város a templom és zárdá területén fekvő és per alatt levő helyeket és tereket üresen hagyja, és ezen 400 frtnak évi kamatja pótolja azt, amit a város a pörös bódék és műhelyek után évenként bevett. A város tehát a 400 frtnyi összeget elfogadta és irást adott, hogy jövőben — lebontván eközben a lebontandókat és kijelölve a zárdának a kijelölendőket — tekintettel az isteni tiszteletre és az említett szerzetre, semmiféle épületet nem akar és nem szándékozik építeni a pörös helyeken, „kivéve a nagy és végszükség esetét és annak tartamát“²⁾. Ezen megegyezést és az egész perlekedés elintézését Lipót császár és magyar király ugyanazon évben helyben hagyta, sőt a tanács által hozzáadott ezen záradékot: „kivéve a nagy és végszükség esetét és

¹⁾ Kósa I. M. 292. l.

²⁾ Szécsényi György érseknek ez ügyben 1687. jun. 21-ről kiadott levele.

annak tartamát“ mint keletkezhető újabb vizzályok forrását, hatályon kívül helyezte és megsemmisítette.¹⁾

Igy tehát 72-évig tartó vizzálykodás után a zárda és templom területén jogtalanul épült fabódék és műhelyek eltávolítottak; a templom ajtajáig kiterjeszkedő kőből épült házikók a zárdának visszaadattak, a templom baloldalán levő fabódék tere pedig a tanács által farácsozattal körülkerítettett, és egyideig a tűvész alkalmazásával használni szokott létrák és csákyák ott tartattak. Idővel azonban a tanács ezen teret is átengedte a zárdának.²⁾

III. Ferdinánd a szentferenczrendüek iránti jóindulatának es vonzalmának jelét nemcsak azzal mutatta ki, hogy a szentferenczrendüek és a városi tanács között folyó pör megvizsgálására, azonnal megkoronáztatása után, új bizottságot nevezett ki, hanem azzal is, hogy 1638. január 17-én, fivérével *Lipót főherceggel* a pozsonyi zárda ebédlőjében ebédelt. Ezen ebédhez, a többi vendégek között, meghívta Clumár Mihály általános megbizottat és De Tauris Pál rendtartományi főnököt, ki III. Ferdinándot az ebédet megelőzőleg, az ebédlő szőszékéről üdvözölte.³⁾

1708-ban Pozsony városa, Sebach Capistrán zárdafőnök folyamodására és több tekintélyes férfiú, főképp Heister Sigibert tábornok és Magyarország parancsnokának hatalmas közbevetésére megengedte a vízvezeték bevezetését a zárdába és pedig a zárda portájának átellenében fekvő Scharlai és Ghilány féle házak mellett levő csatornából. A vízvezeték hüvelyk vastagságú csöveken bevezettetett a porta melletti kútnál a belső kertbe, csanapába, ebédlőbe, konyhába és a külső kertbe, a honnét az Orsolyarendüek is kaptak vizet földalatti csöveken. A vízvezeték bevezetéséért egyszer és mindenkorra 1000 forintot tettek le bizonyos jótétevek, mely összeg a város szükségletére

¹⁾ Kósa J. M. 293. 1.

²⁾ Kósa I. M. 287. 1.

³⁾ Kósa J. M. 293. 1.

és a canalisok reparálására volt fordítandó. A vízvezeték engedélyezéséről szóló okmány 1708. szept. 26-ról van kiállítva. Ezen engedélyt 1709. május 2-ről I. Ferencz király is megerősítette.¹⁾

VI. Károly koronázatalása után, Pozsonyban való időzése alkalmával elrendelte, hogy Urnap egész nyolczada alatt az Oltáriszentség reggel és délután naponkint a várban kitétessék és 3 óráig tartó imák végeztessenek. Ezen ájtatosság a király akaratából a szentferenczrendüek által tartatott; és pedig úgy, hogy reggeli 8-órától 11-ig hatan felváltva szent miséket szolgáltak a király szándékára a nagy oltárnál, kettő és kettő pedig felváltva egy óra hosszáig az Oltáriszentséget a padban imádták. Ezen végzett misék fejében a király elutazása előtt 25 aranyat, alamizsna fejében pedig 40 frtot adott a zárdának.²⁾

1712. június 13-án, Páduai sz. Antal napján, a Palatinus a zárda ebédlőjében megvendégelte a szentferenczrendüeket és más mágnásokat. Ezen ebéden jelen volt 2 bibornok, Lichtenstein herczeg, több tábornokkal és gróffal.³⁾

1712. jun. 24. Jászy Incze, szentferenczrendü theologus, a király óhajára első szent miséjét a király előtt, a várban tartotta.⁴⁾

1712. nov. 14-én, Pozsony város lakóit félelem és rettegés fogta el azon hirre, hogy a pestis kiütött. Ezen hir onnét keletkezett, mivel a lutheranusok iskolájában 2 vagy 3 tanuló hirtelen meghalt. A király parancsára, bizonyos Penza nevezetű orvos érkezett Bécsből Pozsonyba, azon szigorú utasítással, hogy a dunai átjárás vesztégzár alá létessék és senkinek se engedtesse meg Bécs-felé menni. Ezenkívül több hasonló irányú intézkedés is tétetett.⁵⁾

¹⁾ Kósa I. M. 300. l.

²⁾ Protocollum stb. 86. l.

³⁾ Protocollum stb. 87. l.

⁴⁾ Protocollum stb. 87. l.

⁵⁾ Protocollum stb. 98. l.

Ezen óvintézkedés a szentferenczrendüeket sem hagyta érintetlenül. Nov. 25-én a zárdafőnök reggel discretoriumot hívott össze, melyben érett megfontolás után elhatározták, hogy a testvérek száma a zárdában kisebbitessék úgy, hogy azok egy része, mielőtt a város kapui bezáratnának, a vidéki kolostorokba költözzön, és a ragály netáni terjedésével a vidéki népnek a lelkiekben segítségül legyen. Ezen határozatot azonnal végre is hajtották. Ugyanis még aznap az atyák és a testvérek száma 20-ra leapadt; a hittanhallgatók két theologiai lectorral Malaczkára küldettek és mindnyájuknak meghagyattott, hogy a várost 9 óráig hagyják el. A theologusok csak 1713. január 19-én tértek vissza Malaczkáról, miután a pozsonyi zárdafőnök és 2 rendtartományi tanácsos, az akkor Nagyszombatban tartózkodó rendtartományi főnököt biztosították, hogy a városban semmiféle ragály nincs. És tényleg, csak fekete himlő uralkodott a városban; némelyeknél azonban bizonyos daganatok támadtak, mely daganatok miatt azonban igen kevesen halltak meg. Ugyanezt konstatálta a decz. 10-én Bécsből, Pozsonyba érkezett Ticoletti orvos is, ki a király parancsából, a társul kapott chirurgussal minden házat, zárdát és kollégiumot, valamint az azokban fekvő betegek betegségeit megvizsgálta és semmi ragályosat sem talált.¹⁾

A fekete himlő a zárda lakóiból is megkövetelte áldozatait, még pedig a feljegyzések szerint, bizonyos előjelek mellett. Ugyanis 1713. márcz. 7-én, midőn a világi sekrestyés reggeli 6 óra felé a templom ajtaját kinyitotta, visszajövet a sz. János kápolna mellett 3-szor ismétlődő zörgést hallott. Ezt hallva, bement a kápolnába, azt megvizsgálta de mitsem talált, ami a zörgést előidézhette volna. Ezen háromszor ismétlődő zörgést a zárda egykorú történetírója, a zárda 3 tagjának, rövid egymásután bekövetkezett halála előjelének tartja; amennyiben mindjárt a következő

¹⁾ Protocollum stb. 98. l.

napon, márcz. 8-án ketten, egy Fülöpp nevezetű clericus és szintén Fülöpp nevezetű atya, az apáczaik talán a clarissák gyóntatója, — 9 nap mulva pedig Paulin nevezetű atya halt meg fekete himlőben.¹⁾

Nehogy a pestis alkalmából kinevezett királyi biztos, megtudva azt, hogy egy nap ketten is meghaltak a zárdában — mely esetben a fertőzött házat bezárni rendelte — a zárdát is bezárassa: a clericus, miután a nép úgy sem ismerte, egészen csendben temettetett el a lorettói kápolna sirboltjába²⁾ és nehogy a betegség másokra is átragadjon, a betegeknek szolgáló 2 testvér és kirendelt gyóntatójuk, elővigyázatból néhány napon át a testülettől elkülönített infirmáriában tartózkodtak. A fekete himlőben meghalt rendtársak összes ruhája és ágyneműje az infirmaria kályhájában megégettetett.³⁾

Hogy ez az óvatosság nem volt felesleges, a következők igazolták. Márcz. 10-én az első szónok⁴⁾ éjjeli 11 órá felé megőrült, és hacsak a testvérek hirtelen meg nem akadályozzák, felső emeleti szobájának ablakából bizonyára az udvarra ugrik. Ezen esett, jegyzi meg a Protocollum, a szerzetes atyákat és testvéreket nagyon megrémítette, mert benne a ragály legbiztosabb előjelét látták és a dolog végzetes kimenetelét várták, annál is inkább, mert a márcz. 9-én meghalt clericus, halála előtt egy két nappal, szintén hasonló örületbe esett. Az atyák félelme azonban korai volt, mert a megbetegedett szónok mindnyájuk örömére felgyógyult.⁵⁾

Márcz. 17-én megint tartottak az atyák tanácskozást, melynek eredményeképen a ragályos betegek lelki gondozására — hogy ha ilyenek a belvárosban lennének Bilanszky Dániel és Kovácsics Wolffgang atyák — a betegek-

¹⁾ Protocollum stb. 99. l.

²⁾ Protocollum stb. 99. l.

³⁾ Protocollum stb. 99. l.

⁴⁾ Concionator primarius.

⁵⁾ Protocollum stb. 100. l.

hez kérték magukat; amennyiben az első 2 nyelvet, a második minden hazai nyelvet beszélt.¹⁾

Bilanszkyt a zárdafőnöke még az nap ebéd után bemutatla a Cardinálisnak, kit a Cardinalis szívélyesen megölelt és teljes jóindulatáról biztosított; s egyuttal elrendelte, hogy a belvárosban, ha szükség lenne, a szentferenczrendüek a Jezsuitákkal felváltva szolgálják a betegeket. Az elsőség a Jezsuitáknak jutott osztályrészül.²⁾

Miután a Cardinális rendelete szerint a nagy misék, litániák, szóval minden ünnepélyes istenitiztelet még ünnepnap is szünetell, a zárdafőnöke márcz. 20-án elrendelte, hogy naponkint a Conventualis mise alatt tétesék ki az Oltáriszentség, mise előtt és után adassék csendben áldás; mise alatt énekeltessék orgona kíséret nélkül a „*Stella coeli*“, a páduai sz. Antalról szóló „*Si quaeris miracula*“ antiphona; továbbá Jézus nevééről szóló litánia a szokott versiculusokkal és könyörgéssel. Ezen privát ájtatosság, melynek célja volt kikönyörögni a Mindenhatótól, hogy a várostól és a zárdától minden ragály távoltartassék, egész május 2-ig végeztetett.³⁾

Március 24-én a Cardinalis rendelete szerint ugy a világiak, mint a szentferenczrendüek egész nap böjtöltek; az összes templomokban reggel és délután ugyanazon órában sz. beszédek tartottak, de sem ünnepélyes mise, sem litánia nem volt megengedve. A többi időt kettenkint ájtatoskodva a kálváriahegyen töltötték.⁴⁾

Aprilis 9-től, — virágvasárnapjától — egészen Husvétvasárnapig bezárólag, a Cardinális megengedte az ünnepélyes isteni tisztelet tartását, de Husvét vasárnapjától megint felfüggesztette.⁵⁾

¹⁾ Protocollum stb. 100. l.

²⁾ Protocollum stb. 100 l.

³⁾ Protocollum stb. 101. l.

⁴⁾ Protocollum stb. 101. l.

⁵⁾ Protocollum stb. 101. l.

Április 27-én összejöttek a városházán a tanács és a szerzetes rendek főnökei tanácskozásra. Tanácskozásuk eredménye az lett, hogy egy folyamodványt intéztek a Máriavölgyi kolostorban akkor időző Cardinálshoz, melyben a vesztegzár megszüntetését kérték; de könyörgésök nem hozta meg az óhajtott eredményt. Ugyanezen ülésben statisztikailag megálapították, hogy 1712. nov. 1-től 1713. apr. 27-ig 366-an haltak meg, és pedig ezek közül a vizsgálat szerint csak 33-an gyanus betegségben.¹⁾

Április 30-án egy budai orvos, lelkiismerete által indítva leleplezte a kamara előtt az orvosok csalárdságát, szóval és irásban erősítvén, hogy a fekete himlőn kívül semmiféle ragály sincsen Pozsonyban.²⁾

Május 2-án a város plebánosa azt a hirt hozta a zárdába, hogy a Cardinális engedélyéből minden ünnepélyes isteni tisztelet végezhető.³⁾

Május 18-án a zárdafőnök ismételten rendelt egy részletes ájtatosságot. És pedig naponkint tartatott a conventualis mise az Oltáriszentség kitétele mellett: mise előtt csendben, mise után pedig a „Sit nomen Domini“ és „Adiutorium nostrum“ versikulusok eléneklése után fenhangan adalott áldás. Mise alatt orgona kísérettel énekeltek a karzaton a „Stella coeli“, a pad. sz. Antalról és sz. Rochusról szóló antiphonák, ezek után pedig a szokott versikulusok és könyörgések. A completorium után pedig naponkint énekes litánia volt. Ezen ismételt ájtatosságnak is az volt a célja, hogy a várostól és a zárdától minden ragályos betegség távol tartassék és hogy a vesztegzár mielőbb beszüntetessék.⁴⁾

Jun. 14-én a bibornok megkereste a zárdát, bocsátana rendelkezésére egy atyát, ki az érseki curiában

¹⁾ Protocollum stb. 101. l.

²⁾ Protocollum stb. 101. l.

³⁾ Protocollum stb. 102. l.

⁴⁾ Protocollum stb. 103. l.

laknék, és ott a lelkek gondját viselné. Még ugyanazon nap beköltözött a curiába Boyger József atya, lector candidatus.¹⁾

Jun. 18-án az Urnap nyolczada alatti körmenet rendszeren lett megtartva. A körmenetet Liptay, még nem infulatus tartotta. Ezen körmenet annyiban volt nevezetes, hogy azt a város commandansa is követte 200 katonával, kik a nagy mise alatt 4 és minden oltárnál egy egy diszlövést adtak. Azonkívül a város is adott 6 kis mozsárat, melyekből annyiszor lőttek, ahányszor a katonák adtak diszlövést.²⁾

Miután május végén és juniushan többen haltak meg a fekete himlőben, mint az előző hónapokban, — naponkint 12-en, néha többen is, főkép pedig a vár alatt levő hajduk³⁾ házikóiban, — azért a várbeli katonák fogadást tettek, hogy körmenetileg fognak menni sz. Rózáliához, amit junius 19-én meg is tettek. Magukkal vitték sz. Rozália és a ragály elleni más védszentek képeit, melyeket saját költségökön festettek. Noha ezen körmenet a szószékekről nem volt kihirdetve, mégis mind a bel mind a külvárosból elegendő számú férfi és nő csatlakozott a várbeliekhez. A körmenetet a szentferenczrendűek vezették, kik közül az egyik tótul, a másik németül prédikált a népnek.⁴⁾

Jun. 20-án Kovacsics Wolfgang atya, társával Dávid testvérrel a testülettől elkülönítettek és az alsó folyosón a porta mellett egy cella jelöltetett ki számukra. Ezen elővigyázat azért történt, nehogy, ha a betegek által megmételyeztettek, másokat is megmételyezzenek. Mert noha egy beteghez sem eresztettek ki, hacsak a zárdafőnök előbb nem kapott az orvosoktól igazolványt melyben az orvosok bizonyították, hogy a beteg semmiféle gyanus belegségben

1) Protocollum stb. 104. 1.

2) Protocollum stb. 104. 1.

3) Hajdonum.

4) Protocollum stb. 104. 1.

nem szenved, megesett mégis, hogy a gyóntatót egy ilyen bizonylat daczára is ragályos beteghez hívták. Hogy ez előfordulhatott, annak az orvosok voltak okai, kik legtöbb esetben vagy nem ismerték fel a betegséget, vagy ha fel is ismerték, eltitkolták azt, nehogy a gyóntatót elriasszák. Wolffgang atya feljegyzése szerint azon betegek közül, kiket szentségekkel ellátott, egy sem gyógyult fel.¹⁾

Jun. 25-én kelt a Cardinálisnak a plébánoshoz intézett egy levele, melyben azzal fenyegetődött, hogy a kolduló szerzeteseknek évenként adni szokott alamizsnát ezentúl nem ezeknek, hanem a városi plébánosnak fogja adni, azért, mert a külvárosban kevés atyát alkalmaznak a rendházak. De úgy látszik, hogy az akkori plébános nem őszintén és nem igazságosan informálta a Cardinális, azt irván neki: hogy a szerzetesek közül senkisem akarja a betegek gondozását elvállalni. Hiszen, amint az előzőkben említettük, a jezsuiták és a szentferenczrendűek készek voltak a betegek gondozását elvállalni a belvárosban, amint ezt maga a Cardinális is elrendelte, csak abban ellenkeztek, hogy a városi plébános, miután a külvárosba kitett kapuczinusrendű atya és saját káplánja meghalt, azon szentferenczrendű atyákat, kik a belvárosrészére voltak kirendelve, a külvárosba akarta kirendelje, holott az előirt rend szerint, a meghalt Jónás kapuczinusrendű atya után — meghalt jun. 3-án — közvetlenül a Trinitáriusoknak kellett volna egyet kiküldeni, csakhogy ezek az ilyen teherre nem akartak vállalkozni. Épen ezért elő is fordult, hogy a külvárosban néhány beteg szentségek nélkül halt meg.²⁾

Hogy ez többé elő ne forduljon, junius 25-én Bilanszky Dániel, ki a ragályos betegek lelki gondozására a belváros részére volt kirendelve, a külvárosba kérte magát. Kérését teljesítették és lakásul a vár alatt és a Pálffy kert

¹⁾ Protocollum stb. 105. 1.

²⁾ Protocollum stb. 105. 1.

mögött fekvő Gruntner féle ház jelöltetett ki. Az élelmezést a zárdából kapta; de a várbeliek és a serfözök önként megigérték, hogy a költségeket a zárdának megtérítik.¹⁾

Junius 27-én, sz. László napján a zárda főnöke a nagy mise előtt körmenetet tartatott. És pedig először sz. Sebestyén oltárához mentek, a hol a szerepök sz. Sebestyén szobrát felemelték, a folyosókon át a templomba vitték és itt sz. Ferencz oltárára helyezték. A szentferenczrendüek égő gyertyákkal vettek részt a körmenetben, mely alatt a Mindenszentek litániáját énekelték. Ezen körmenetet a zárda főnöke azért rendelte, hogy az emberek ezután ne merjenek a sz. Sebestyén kápolnába jönni, hanem ezen szent iránti áhítatukat a templomban végezzék. Azért még az nap este bezáratott a sekrestye előtti vasrács, hogy senki se mehessen a sekrestyébe és a szent Antal oltára melletti ajtónál egy kis ablak vágatott, hogy azon lehessen elfogadni a sz. misékért járó alamizsnát.²⁾

Julius 2-án újra betiltatott a szónoklatoknak templomban való megtartása és eirendeltetett, hogy azok a templom ajtaja előtt, szabad ég alatt tartassanak. Megtiltatott egyuttal az orgona használata és az énekes misék tartása is. A szentferenczrendüek azonban kivétettek ezen tilalom alól.³⁾

Julius 7-én már a Clarissa apácák közöl is 25 kiment Diószegi jószágukra, a szentferenczrendüek zárdafőnökének kísérete mellett.⁴⁾

Julius 13-án, alamizsnás sz. János és szűz sz. Margit, IV. Béla leánya ereklyéinek elővitele mellett az egész város körül ünnepélyes körmenet tartatott. Ezen körmeneten igen sokan vettek részt, annyira, hogy az egykorú feljegyzés szerint csak az asszonyok mintegy 3 ezeren voltak. A körmeneten részt vevők kettenkint mentek a ragály miatt. A körmenet után a zárdafőnök, kísérve a casulába öltözött

¹⁾ Protocollum stb. 105. l.

²⁾ Protocollum stb. 105. l.

³⁾ Protocollum stb. 106. l.

⁴⁾ Protocollum stb. 106. l.

atyák és karingba öltözött testvérek által, sz. Margit ereklyéit körmenetileg az Orsolyarendüekhez vitte csokolásra, innét pedig a szentferenczrendüek zárdájába, ahol a Stella Coeli éneklése mellett körmenetileg bejárták a zárda összes folyosóit, azután a templomba mentek, az ereklyéket a főoltárra helyezték s nagy misét tartottak. Mise után az ereklyéket visszavitték a Clarissák templomába.¹⁾

Julius 18-án egészségügyi tanácskozás tartatott, a melyen résztvettek az összes szerzetes főnökök, kivéve a Trinitáriusokét, a kiknél egy Antal nevezetű atya pestisben megbetegedett. Ezen tanácskozásban következő határozatokat hozták: 1) az isteni tisztelet mindenütt a templom tornáczában tartassék; 2) a gyónók kihallgatására a porta mellett egy szoba jelöltessék ki, úgy hogy kívülről gyónhassanak; 3) a szent áldozás a hívőknek ne ujjakkal, hanem valami eszközzel nyujtassék; 4) délutáni 5 óraker ajtatosságok tartassanak és pedig belvárosban az Üdvözítő temploma előtti szűz Mária szobor előtt; a külvárosban pedig, az Irgalmas testvéreknél. A második pont értelmében a szentferenczrendüeknél a gyóntatók részére a templom ajtaja melletti sarokban egy szoba jelöltetett ki, a gyónók részére pedig az utca felől egy házikat állítottak fel.²⁾

Julius 19-én a szentferenczrendüek zárdája is bezárattott, mert a rendtagok közül ketten meghaltak, harmadik pedig tényleg a halállal vivódott.³⁾

Julius 30-án Lipót laicus testvér, sekrestyés, halt meg a fekete himlőben és a zárda kertjének Orsolyarendüek felöli sarkában temettetett el. Nehogy pedig a betegség a többi rendtagokra is ragadjon, a megholtat szolgáló 2 testvér kiküldetett a Sigray-féle telekre azon ürügy alatt, hogy az ott levő zárda fáját örizzék. A gyóntató atya és az ápoló testvér a betegszobában különítettett el.⁴⁾

¹⁾ Protocollum stb. 106. l.

²⁾ Protocollum stb. 106. l.

³⁾ Protocollum stb. 106. l.

⁴⁾ Protocollum stb. 106. l.

Aug. 3-án a Sigray féle telekre kiküldött 2 laicus testvért visszahívták.¹⁾

Aug. 9-én az atyák a második emeletről a közép folyosóra költöztek, hogy a Sigray-féle telekről visszahívott és a betegszobában elhelyezett 2 laicus testvérrel semmikép se érintkezzenek. Ezen óvóintézkedés éppen idejében történt, mert már másnap a betegszobában elhelyezett két testvér közül az egyik névleg Dávid, meghalt, és még aznap éjjel temettetett el a zárda kertben levő temetőbe.²⁾ Aznap két más testvér a kapus és a kulcsár, valamint egy harmadrendi szerzetes társ, szintén megbetegedtek, ezeket is kiküldötték a Sigray-féle telekre.³⁾

Ezen naptól kezdve nem mertek kijárni a szentferenczrendűek, hanem voltak embereik, kik nekik a szükséges élelmiszereket elhozták.⁴⁾

Aug. 13-án halt meg a Sigray felé telken levő Fr. Casarius nevű kulcsár; 15-én pedig a portás Fr. Rochus. Mindkettő a külvároson kívül levő temetőben temettetett el. (Ágyruhájuk még az éjjel elégettetett⁵⁾).

Aug. 19-én a karbeli vecsernye alatt Bazil atyát a hideg láz fogta el és már 21-én a Sigray-féle telken meghalt és az előbbi kettő mellé temettetett el. 21-én Agnellus testvér is, előbb hideg, azután forró lázba esett; 26-án meghalt és szintén a külvároson kívül levő temetőben temettetett el.⁶⁾

Aug. 26-án megkapta a pestist Bernardinus atya; még az nap kiküldetett a Sigray-féle telekre a hol 28-án meghalt és négy társa mellé temettetett el.⁷⁾

¹⁾ Protocollum stb. 107. 1.

²⁾ Protocollum stb. 107. 1.

³⁾ Mikor keletkezett ezen temető? a kertnek melyik részében volt? kiket temettek oda? mikor szűnt meg? nem jegyezték fel a régiiek.

⁴⁾ Protocollum stb. 107. 1.

⁵⁾ Protocollum stb. 107. 1.

⁶⁾ Protocollum stb. 107. 1.

⁷⁾ Protocollum stb. 107. 1.

Aug. 25-én esti 9 órakor a zárdafőnöke, amint a gyertyát el akarta fujni, hideg láz rohamot érzett, de mivel igen jól tudta, hogy a hideg vagy a meleg előjele a pestisnek, a legerősebb izzasztót vett be és noha egész éjjel át jól kiizzadott, mégsem érezte magát biztosnak, hanem mindent átadott helyettesének és szintén a Sigray-felé telekre költözött,¹⁾ a honnét csak október 13-án tért vissza a zárdába.²⁾

Aug. 28-án a zárda egészen kihaltnak látszott; a közös karima beszünttetett és a vicarius által imák rendeltettek a mindenható Isten haragjának eltávolítására. Az imákat, melyeken a zárdabeliek mindnyájan megjelenni tartoztak, reggeli 8 órakor az Oltáriszentség kitétele mellett megtartott convent mise alatt és délután 4 órakor végezték.³⁾

Szept. 16-án kinyitattott a zárda; megelőzőleg azonban mindazon szobák, melyekben betegek voltak, fertőtelenítették.⁴⁾

Decz. 2-án az isteni tiszteletek nyilvános megtartása mindenütt megengedett⁵⁾.

1714. jan. 28-án a sz. Márton egyházban hálaadó ájtatosság tartatott, hogy a pestis megszűnt; febr. 18-án pedig ünnepélyes körmenet ment a vödriczi kapu mögé, a Dunánál levő sz. *Háromság* szobrához, melyet a polgárok a ragály idején emeltek, és a szobornál magyar, német és tót sz. beszédek tartattak a néphez.⁶⁾

Végre márcz. 10-én egy Bécsből kiküldött orvos a város egészségügyi állapotát megvizsgálta és miután semmi ragályost nem talált, a városi polgárság legnagyobb örömeire kihirdette a vesztegzár megszüntetését.⁷⁾

¹⁾ Protocollum stb. 107. 1.

²⁾ Protocollum stb. 108. 1.

³⁾ Protocollum stb. 107. 1.

⁴⁾ Protocollum stb. 108. 1.

⁵⁾ Protocollum stb. 108. 1.

⁶⁾ Protocollum stb. 108. 1.

⁷⁾ Protocollum stb. 108. 1.

Erdemes megemlíteni azon általános statisztikai táblázatot, melyet a szentferenczrendü zárda egykorú történet írója állított össze a pestisről, következőképen:¹⁾

Ház és házikó összesen volt		Ezen épületekből ragályos volt	Meghaltak	Meggyógyultak	Mikor szűnt meg a ragály?	
A Városban	219	148	385	94	1714	Jan. 7.
A külvárosokban	512	405	2535	986	1714	Jan. 13.
A várban	35	31	120	49	1713	Nov. 10.
A vár alatti területen	112	96	409	109	1713	Dec. 8.
Lazaretumban	—	—	411	323	1714	Jan. 22.
Főösszeg:	878	680	3860	1571	—	—

VI. Károlynak 1714-iki pozsonyi tartózkodása alatt hétköznapokon a király házi kápolnájában P. Capistrán zárdafőnök mondott naponként misét, kinek folyamodására a várbeli Capellania, mely a szentferenczrendűek által már 200 éve administráltatott. VI. Károly által megerősítettett.²⁾

1722-ben VI. Károlynak az országgyűlésére való lejövele előtt, Szécsényi György, pozsonyi senator, a tanács által kiküldve, megkereste a zárdát, hogy a szegényeknek az ételeket nem a szokott tér felől, de az Orsolyarendűek felőli kapunál osszák szét, nehogy a koldusok és a szegény deákok, a zárda mellett átmenő mágnásoknak és országnagyoknak alkalmatlankodjanak.³⁾

A kis kertben (quadrum) levő nap óra úgy látszik nagyon régi, mert a feljegyzés szerint már 1723-ban sz.

¹⁾ Protocollum stb. 108. l.

²⁾ Protocollum stb. 108. l.

³⁾ Protocollum stb. 278. l.

Antal képével együtt renováltatott. Sőt valószínűleg az egész kis kert fala freskókkal volt diszítve, mert ugyancsak a feljegyzés szerint 1724-ben Mak Máté pozsonyi plebános bőkezűségéből, a Megfeszített képe, sz. Mária, sz. János és Magdolna képei festettek a kis kert falára.¹⁾

Két esetet örökölt meg a zárdá történet írója, melyekből kiviláglik, hogy a zárdá *menedékjoggal* birt.

Az első eset 1723. karácsony napján történt. Ugyanis gróf Pálffy János tábornagy ezredének 2 tisztje, Majovszky Antal Ferencz és báró De Roe Károly zászlóvivő, esti 6 óra felé egymással czivakodván és egymást ingerelvén, egyik a másikat halálosan megsebesítette, annyira, hogy a báró a helyszínén azonnal meghalt, a másik pedig menedékért a zárdához folyamodott. De ez sem élte túl sokáig társát; mert szintén súlyosan megsérült és sz. János evangélista napján, a haldoklók szentségeivel ellátva, a porta melletti szobában meghalt; miután ruháját és egyéb dolgait szolgálja által még életében a zárdába hozatta.

Az ezred a meghalt testét kiadatni kérte, hogy katonai szokás szerint, pompával, s az általa megölt bajtárssal együtt eltemettessék. Midőn ezt a szentferenczrendűek megtagadták, az ezred arra kérte a zárdát, hogy az utcán megölnék teste szintén a zárdában temettessék el, s megígérték, hogy a temetkezési helyet meg fogják fizetni. Miért is Aprószentek napján, délutáni 2 órakor a zászlóvivő teste lovas kísérettel a városon át a templomba hozatott, és a nagy oltár elé letétetett; ezután a zárdá növendékei a zárdában meghalt zászlóvivőnek testét szintén a templomba vitték és azt is a főoltár elé helyezték. A szokott szertartások elvégzése után, a két holttest a lorettói kápolna sírboltjában együttesen eltemettetett. Ezen szomorú szertartásra sok ember gyűlt össze ugy a templomban, mint a templom előtti terén; sőt a temetés előtti nap oly sokan

¹⁾ Protocollum stb. 280 l.

nézték a kiterített holttestet, hogy a zárda portáját késő éjjelig nyitva kellett hagyni.¹⁾

A második eset a következő:

1745. nov. 23-án délutáni 4 órakor a városi hajduk egy embert nagy lopáson értek. A tolvaj kiragadván magát kezeiből a zárdához futott; de mivel a belső porta zárva volt, a bűnös a hajdúk által erőszakkal elhurczoltatott és a városház tömlöczébe vitetett. Azonban a menedékjog megvédésére azonnal megindított processus folytán a bűnös még az nap visszaadatott a zárdának, a mely által talán a javulás útjára továbbitatott. A menedékjog megsértőinek a zárda portája előtt előbb bocsnatot kellett kérni.²⁾

A zárda kezdetben ugylátszik téglával, vagy hasonló anyaggal volt kirakva; mert 1709-ben a nagy folyosó egészen,

1724. a templom melletti folyosó,

1725-ben a chorustól az utcza felé nyuló folyosó,

1753. pedig a belső folyosó, a porta és ebédlő felé négyszögletes kövekkel; a felső és alsó folyosó pedig bajor kövekkel rakatott ki.

1744-ből való felegyezés szerint évenként folyamodványt kellett benyújtani a tanácshoz a sz. Antal napi, Portiunkulai, sz. Ferenczi, sz. Fabián és Sebestyén napi körmenetet illetőleg. A tanács minden körmenetre 1 akó bort és 2 frt 50 kr. utalványozott.³⁾

Volt egy. a pozsonyi várhoz tartozó, 200 lépés széles, 1550 lépés hosszú rét, melynek lekasználása emberemlékezet óta a zárdának engedélyeztetett. Ezen rét, a régi Pálffy-féle rétek mellett feküdt azon a tájon, hol a kis Duna folyik Püspöki felé. Ezen rétnek kaszállását gróf Pálffy

¹⁾ Protocollum stb. 280. 1.

²⁾ Continuatio Protocollis Vblis Conv. Pos.-6. 1.

³⁾ Continuatio Protocollis stb. 6. 1.

János, palatinus 1743-ban betiltotta; de 1744. a zárda-fönök folyamodására megint megengedte, csak hogy engedélyét azon záradékkal látta el, hogy a zárda minden évben nyujtsa be eziránt folyamodását. Mikor szünt meg ezen kedvezmény? hozzávetőleg sem tudni? ¹⁾

II. József a szentferenczrendűek pozsonyi zárdáját rendszerében megerősítette, de úgy, hogy a lakók száma 18 áldozárnál és 2 laicus testvérnél nem lehetett nagyobb. Eltörülte azonban a koldulást, melynek fejében 807 frtot kárpótlást rendelt, az említett 20 személy fentartására. Ehhez hozzájárult, hogy az eltörült zárdák alapítványi miséit a meghagyott zárdák közt osztották szét azon kötelezettséggel, hogy ingyen végeztessenek el. A pozsonyi zárda kapott egyszerre 6240 és évenként 121 végzendő misét. Ezen rendeletek alapján a zárda, mely semmiféle biztos jövedelemmel nem bírt, a legsanyarúbb anyagi viszonyok közé került, melyektől hogy megszabaduljon a helytartó tanácshoz többször folyamodott segélyért, de hasztalanul. Csak II. Ferencz segített némileg a zárda szomorú anyagi állapotán az által, hogy 1805-ben a koldulást újra megengedte. ²⁾

1809-ben, az Aspern és Eslingen közötti csata után a sebesültek nagy része Pozsonyba hozatott. Ezeket a lovagló iskolában, a primási magtárban, és egyes polgárok nagyobb házaiban helyezték el. Mig a szentferenczrendű atyák a haldoklóknak a szentségeket kiszolgáltatták, a laicus testvérek éjjel nappal virrasztottak a betegek körül, minden lehető testi szolgálatot teljesítettek, őket vigasztalták, sebeiket kötözték, orvosságot adtak nekik és a zárdából adott s más honnét hozott ételekkel táplálták őket. ³⁾

¹⁾ Continuatio Protocolli stb. 7. 1.

²⁾ Balázsovits I. M. 38. 1.

³⁾ Protocollum stb. 373. 1.

Midőn Győr elfoglaltatott és Pozsonynak jun. 1-én megkezdett megszállása és ostroma nagyobb erővel folytatott, a Duna szomszéd szigeteiről különböző súlyú és nagyságú golyókkal lövették a várost; a tűzes golyók rettenetes károkat okoztak a zárdában; a tetőzetet löbb helyen átfúrták a gerendákat összetörték, majdnem az összes ablakokat betörték, sőt a boltozatot és a falakat is jelentékenyen megrongálták.¹⁾

Az 1809. jul. 22-iki békekötés után mindjárt jul. 23-án mintegy 8000 szász és több, részint lovas részint gyalogos francia és olasz katona Schlosshofon át Pozsonyba jött. Ezek az egész várost előzönlötték. A zárda is kapott 4 embert teljes ellátásra és 24 lovat eltartásra. Midőn pedig Pozsony megye elfoglalt részeinek 1,550.000 forintot kellett fizetni, mely összegből $\frac{2}{5}$ -rész Pozsony városára esett, aug. 10-én a szentferenczrendüek is azt a parancsot kapták, hogy 3 nap alatt 300 forinttal járuljanak a város által fizetendő összeghez. A zárda a reá rótt összeg felét tényleg ki is fizette; a második rész lefizetésétől azonban az állandó bizottság által később felmentetett.²⁾

A király, hogy az ellenség által elfoglalt részekre kivetett hadisarcz mielőbb behajtsák, elrendelte, hogy a templomok arany és ezüst készlete a közkincstárba küldessék. A király ezen parancsának mielőbbi végrehajtását az esztergomi érseki Helynök is 1810. febr. 9-ről inkább javasolta, mint parancsolta.³⁾

Az érseki Helynök ezen átiratára aprilis hó 22-iki kelttel azt válaszolta a zárda, hogy a szentferenczrendüek pozsonyi zárdája 1797. junius 17-én a templom arany és ezüst készletének nagyobb részét, főkép Battyányi József bibornok sürgetésére, a hadiköltségek fedezésére a közkincstárba ingyen és minden remuneratio nélkül amúgy is

¹⁾ Protocollum stb. 374. l.

²⁾ Protocollum stb. 373. l.

³⁾ Protocollum stb. 387. l.

már beküldötte. Mivel pedig a zárda a városnak 6 héti ostromlása alkalmával a tűzes golyóktól annyira megrongáltatott, hogy kijavitása sokkal nagyobb költséget igényel, mint a melyet képes lenne elviselni, azért a zárda alább részletezet ezüst készletét, csakis azon föltétel alatt engedheti át a közkincstárba, ha a királyi rendelet értelmében a megbecsült ezüst értékét bankjegyekben kifizetik és minden 100 conventionalis értékű forint után bankjegyekben legalább is 300 frtot fizetnek. Ezen segítség által a tetőzet szükséges reparációját óhajtáná a zárda mielőbb eszközölni. Ezen kérelem meghallgattatásához az érseki Helynök hatóságos pártfogását kérte a zárda.¹⁾

A részletezett ezüst készlet, mely 17 márkát és $3\frac{7}{8}$ latot tett ki, és mely 1810. április havában a királyi kincstárnok által felajánlatott, ez volt:

1) Úrmutató	4	márka	1	lat
2) 4 kehely	7	„	$1\frac{7}{8}$	„
3) 4 Patenula	—	„	25	2
4) 4 ámpolna két tálczával	4	„	8	8
			<hr/>	
	17	márka	$3\frac{7}{8}$	lat

Ezen készlet átvételéről a helynöki hivatal 1811. febr. 9-én nyugtát adott.

1822. máj. 16-án a zárda a városi tanácsnál azt kérelmezte, hogy a tanács a városi kutmester több évig tartó akaratoságának és igazságtalan eljárásának véget vessen. A kérelmezésnek lett is foganatja, amennyiben a zárda ezentúl elégséges vizet kapott, daczára az akkori hallatlan szárazságnak.²⁾

1822-ben a herczegprimás kezdeményezésére megkezdette a zárda a külső Curia adminisztrációját azon kötelezettséggel, hogy ott minden vásár- és ünnepnap mise mondassék és az Evangélium felolvastassék. Kapott ezért

¹⁾ Protocollum stb. 383. 1.

²⁾ Protocollum stb. 403. 1

a zárda 12 pozsonyi mérő buzát és 50 váltóforintot évenként.¹⁾

1823. nov. 8-án a hercegprimás intézkedéséből a szentferenczrendüek az elemi iskolákban megszűntek mint hitoktatók működni²⁾ és helyöket a világi papok foglalták el.³⁾ Jelenleg azonban a rózsza-utczai virágvölgyi iskolákban és az állami tanítónőképezdében megint működnek.

1824-ben a zárdát kívül és belül tatarozták. A kert és a Filippsburg közti levő falat a kapuval, részben újra építették, részben megerősítették. Ezen alkalommal a nagy kertben levő sz. Ferencz⁴⁾ képe, a kis kertben levő sz. Antal képe a nap órával, valamint a porta fölötti sz. Ferencz képe is renováltatott.⁵⁾

1825. szept. 24-én halt meg a zárda syndicusa, Nagy István, Pozsony megye assessora, Pozsony város senátora, és a szentferenczrendüek sirboltjában temettetett el. Nagy István azért nevezetes, mert ő volt az, ki a *Rudnay* hercegprimás alatt megtartott Canonica visitatio alkalmával azt kérelmezte, hogy be lehessen hozni a persely használatát. Ez meg is engedtetett és a perselyezés 1824. husvét után szokásba jött.⁶⁾

1825. november havában, midőn az országgyűlésre visszatérendő udvar részére a lakások szétesztattak, a királyi főkonyhamester a porta melletti szobát, valamint a zárdai bemenetel egész területét sütő konyhának alkalmasnak találta, s azért a szobában 2 tűzhelyet készítettett; a tér felőli főkapu pedig elzárattott s megnyittatott a másik kapu az Orsolyarendüek felé, és azon hozták be a sütéshez szükségeselt anyagot, a kész süteményeket pedig azon

1) Protocollum stb. 411 l.

2) Miért? nincsen feljegyezve.

3) Protocollum stb. 414. l.

4) Ennek már nyoma sincsen.

5) Continuatio Protocolli stb. 1. l.

6) Continuatio Protocolli stb. 5. l.

vitték ki. Naponkint míg csak a sütés tartott, 2 katona a portánál őrt állott.¹⁾

Deczember havában az udvar távollétében a sütőház megújítatott, hogy az udvar jövő eljövetelére készen legyen.²⁾ 1830-ban V. Ferdinánd megkoronáztatása, illetőleg pozsonyi tartózkodása alatt, a királyi sütőház megint a zárdában volt berendezve.³⁾

1828-ben a városi tanács megkeresésére a dologház lelki administrációját vette át a zárda azon kötelezettséggel, hogy ott vásár- és ünnepnap egy rendbeli atya sz. misét mond, az evangéliumot németül elolvassá, azután a hit, remény, szeretetet elimádkozza. Ezen adminisztrációért évi 60 frtot kapott a zárda.⁴⁾

A megkoronázott király, a koronázás után azonnal a szentferenczrendüek templomába szokott volt menni, hogy a kijelölteket arany sarkantyús vitézekké nevezze ki; az aransarkantyús vitézek kinevezése után pedig az Irgalmasok terére ment a király, hogy letegye az esküt. Hogy ezen menet ezentúl az ugynevezett barát-utczán kényelmesebben rendezhető legyen, a városi tanács ezen utczácska kibővítését óhajtotta s azért 1830. aug. 3-ról 2562. sz. alatt azon kéressel fordult a magyar helytartó tanácshoz, hogy egyetértve a bibornok herczegprimással, engedné meg, hogy a szentferenczrendüek házi konyha kertjének falát, mely a kérdéses utczácskába kiszegelt, a felterjesztett terv szerint a város saját költségén lebontathassa és a kertnek egy részét megfelelő árral megválthassa.⁵⁾

A helytartó tanács, tekintettel a városi tanács folyamodványára 1830. aug. 17-ről egy leiratot intézett a primáshoz, melyben arra kérte a primást, hogy ezen ügyet mind a zárdával, amelynek birtokát képezi a kisajáti-

¹⁾ Continuatío Protocollí stb. 4. 1.

²⁾ Continuatío Protocollí stb. 5. 1.

³⁾ Continuatío Antiquarii Eugénii Kósa Pars II. 11. 1.

⁴⁾ Continuatío Protocollí stb. 14 1.

⁵⁾ Continuatío Antiquarii stb. 1—2. 1.

tandó terület, mind a városi tanácssal beszélje meg és a végzésről a jelentést neki beküldje.¹⁾

A helytartó tanács ezen leirata következtében a hercegprimás mind a rendtartományi főnökhöz, mind a város plebánosához, Prybila Jánoshoz levelet intézett, hogy a kérdéses telek kisajátítása iránt mint az ő nevében küldött biztosok tárgyaljanak.²⁾

A primás által kirendelt biztosok a város tanácsával aug. 28-án kezdték meg a tárgyalást és rövid idő alatt a következőkben egyeztek meg:³⁾

1) A falat a város költségén lebontják és ugyanolyan vastagságban és magasságban, és a terv szerinti egyenes vonalban egy új falat húznák.

2) Az utca kiszélesítésére így átengedett telekért, mely mérnöki számítás szerint 93 négyszög ölet és 3 négyszög lábat tesz ki, valamint kártalanítás czimén a telek ezen részén tényleg álló fácskákért, a város egyszer mindenkorra 200 pengőforintot fizet a zárdának, vagy ha a zárdának tetszenék, ezen összegről kötelezvényt ad, mely szerint 100 forint után 5⁰/₁₀ fizet.

3) Végre, mivel a kert fal lebontását a városnak már másnap aug. 30-án hétfőn meg kell kezdenie, a zárda saját részéről gondoskodni fog, hogy az átengedendő telken és az emelendő új fal közelében levő vetemények és fák onnét eltávolitassanak. A város ellenben gondoskodni fog arról, hogy a kert más részében levő zöldségben és fákban kár ne essék; azért a kömivesmesternek kötelességévé tétetik, hogy az építés alatt a lebontandó falon levő nyílások éjjelenként jól elzárassanak, vagy azokhoz éjjeli őrk állitassanak fel.⁴⁾

Ezen közös megegyezésről 3 példányban jegyzőkönyv

¹⁾ Continuatio Antiquarii stb. 3. 1.

²⁾ Continuatio Antiquarii stb. 3. 1.

³⁾ Continuatio Antiquarii stb. 3. 1.

⁴⁾ Continuatio Antiquarii stb. 3—5. 1.

vétetett fel és az illető felek által aláíratott; a régi fal lebontatott, helyette új fal emeltetett, a város pedig kártalanítás fejében 200 frttól szóló kötelezvényt állított ki a zárdának.¹⁾

A rendtartományi főnökök kezdetben az Orsolyarendűek felőli II-ik emeleten laktak. De mivel ezen lakás sok kényelmetlenséggel volt összekötve, 1831-ben a rendt. főnök lakását a közép folyosóra tette át. Erre a célra azon termet választotta ki, melyben a rendtartományi tanácskozások szoktak tartatni, hálósobául hozzá csatolt jobbról egy másik szobát és mind a két szobát lakhatóvá tette. A rendtartományi főnökök régi lakásából, a régi levéltárból és kamrából a rendtart. költségén 3 vendégszoba rendeztetett be.²⁾

Az 1831-iki év hazánkra nézve is végzetes volt. Az akkor mindenhol pusztító kolera hazánkat sem kimélte meg. Igaz ugyan, hogy mihelyt a kolera Galicziában fel lépett, a kormány a Galicziába vezető utakat elzáratta és királyi biztosokat küldött a határra, hogy ott megfigyelő egészségügyi állomásokat állítsanak fel. De a bajt nem lehetett megakadályozni, gyorsan terjedt az, főképen azokon a helyeken, amelyeken az egészségügyi bizottság által kihirdetett üdvös óvintézkedések vagy elhanyagollattak, vagy nem foganosítottak.³⁾

Dicséretet és elismerést érdemelt e pontban Pozsony sz. k. város,⁴⁾ hol az egészségügyi bizottság elnöke gróf Zichy Ferencz, ugyszintén a megye és a város, vállvetve gondoskodtak az egészségügyi biztonságról. Sőt a városi tanács, alig értesült arról, hogy az ország legtávolabb részéből már fenyeget a veszély, a várost kerületekre felosztotta, a tanács bel és kül tagjai által a város szükölködőbb lakóit felkeres-

¹⁾ Continuatío Antiquarii stb. 5. l.

²⁾ Continuatío Protocolli stb. 40–41. l.

³⁾ Continuatío Protocolli stb. 43. l.

⁴⁾ Continuatío Protocolli stb. 43. l.

tette és összeíratta, hogy így az egészen vagyontalanoknak segítségére lehessen. A munka nélküli szegényeknek pedig munkát adott, és a munkáért jelentékeny napi bért fizetett. Ezen atyai jótékony szorgoskodás mindenki kedélyét megnyugtatta. Ugyancsak a városi tanács gondoskodása és szorgoskodása folytán a közalaphól, a város tehetősebb és a szenvedő emberiség iránt könyörölettel viseltető polgárainak jótékonyaságából, a primás külső palotájának lovagló iskolájában a szegény kolerás betegek részére kórházat rendeztetett be, mely ágyakkal, szolgálattevő személyzettel, orvosokkal, sebészekkel, és orvossággal kellően volt ellátva.¹⁾ Hogy pedig legyen, ki a szegény haldoklókat az utolsó utra elkészítse, papról is gondoskodott a városi tanács. Ezen pap Kreiner Fülöp szentferenczrendű theologiai lector volt. Ez elvégezvén II. félévi vizsgáit, a felebaráti szeretet és a papi hivatal ezen legmagasztosabb hivatalának betöltésére előjárói által — mint több nyelvet beszélő — testvérileg felszóllíttatván, a nehéz hivatalt dicséretes szerzetesi készséggel elvállalta, rendtartományi főelőjárójának és zárdafőnökének áldásával megerősítve, aug. 24-én elhagyta a zárdát, hogy új apostoli hivatalát elfoglalja. Közel a kórházhoz volt elég kényelmes lakása, élelemmel pedig és megfelelő szolgálattal Kettner Jónás városi polgármester és az egészségügyi bizottság elnöke által lett ellátva. Fülöp atya ugyanazon év nov. 1-ig, vagyis a kórház megszűnéseig, mindenek megelégedésére működött a kórházban. Midőn a zárdába visszatért, Kettner Jónás a tanács nevében megköszönte fáradozásait, a tanács nevében egy ezüst szelenczével megajándékozta, őt, s később ezen írásbeli bizonyítványt is állíttatott ki részére:

*„Reverendum Dominum Patrem Philippum Kreiner,
Theologiae in Claustro Posoniensi Franciscanorum
Lectorem, in Nosocomio pro Aegrotis Cholerae morbo*

¹⁾ Continuatio Antiquarii stb. 7. 1.

affectis in hac Libera, Regiaque Civitate Poseniensi erecto, omni tempore, et omni cum Sacro Sanctae Religionis zelo aegrotos non tantum visitasse, illis in dolore spirituali solatium praebuisse, ac confitentibus pia, ad sacram Religionem pertinentia officia et sacramenta administrasse, sed et forti Animo et imperperito modo suo agendi, quo aegros die noctuque consolatus est, multum ad resanationem illorum contulisse, adeoque Officio suo a 24-a Augusti, usque finem Octobris anni currentis, pie et intrepide, assidue inter aegrotos versando, ac dolores, et angores Miserorum Religione solando, plene ac cum approbatione omnium functum fuisse, infrascriptus hisce testatur.

Posonii die 26-a Decembris 1831.

L. S.

Jonas Kettner m. p.

*Liberae Regiaque Civitatis Poseniensis Consul,
et Deputationis sanitariae Praeses.¹⁾*

Különben a többi atyák is nemcsak a városban — egy állandóan a városi Lazaretumban — de a szomszéd községekben is, ahol a kolera jobban pusztított, készséggel szolgálták ki a betegeket.²⁾

Az 1848-iki szabadságharcban a szentferenczrendűek zárdája is szívesen áldozott a haza javára. Pozsonyban kihirdettetett, hogy minden egyes pozsonyi lakos sánczhányásra köteleztetik. A sánczok hányása szeptemberben kezdődött. A papság kezdetben ki volt véve ezen munka alól, de mivel a papság sorából néhányan önkényt csatlakoztak a dolgozókhöz, a szerzetes rendeket is felszólították ezen hazafias munkára. Így szept. 18-án a szentferenczrendűek rendtartományi főnöke is felszólított, hogy ha övéit nem akarná kiküldeni, fogadott munkásokkal iparkodják a szorongatott haza szolgálatára

¹⁾ Continuatio Antiquarii stb. 7. 1.

²⁾ Continuatio Antiquarii stb. 7. 1.

lenni. Ezen felszólításra a rendtartományi főnök a következő nap a növendékeket a fiatalabb áldozárokkal és a laicustestvéreket a meghatározott helyre — a mai patrongyáron túl a Rozália-kápolna felé — kirendelte. Első nap 18-an mentek ki ásó eszközökkel ellátva, és zene és dobszó mellett tértek vissza. A zárda így 78 napszámot szolgáltattott.¹⁾

Szeptemberben és a következő hónapokban sok teher nehezedett a zárdára. Ugyanis nem volt elég, hogy a zárda egy földszinti szobát engedett át a katonaság részére, ezenkívül még arra is köteleztetett, hogy naponként 10, 15, 30, néha 40 katonát szálással és élelemmel lássson el. Ehhez járult még az is, hogy a zárda főnöke Steigauf Salez, az Orsolyarendüeket a katona eltartás kellemetlenségeitől megakarván óvni, megkereste az állandó bizottságot, hogy az apácákra eső részt ezentul a szentferenczrendüek zárdájába helyezték el. Okt. utolsó napjaiban néhány napon át 150 katonát élelmezett a zárda. Meg kell azonban jegyezni, hogy az apácák övéik számára az ételt elküldötték.²⁾

Decz. 19-én dél felé bejöttek a városba a császáriak és az utcákon szétszéledve, a krypta kerítését és a szent János kápolna oldala melletti tetőzetet letördelték az utcán felgyújtották és annál melegedtek.³⁾

Mivel a városi pékek nem voltak képesek a császári seregek részére elegendő kenyeret sütni, a szentferenczrendüek, az Orsolyarendüek és a Mi Asszonyunkról nevezett apácák (Notré Dame) kényszerítettek a császáriak részére kenyeret sütni. Minden egyes kemence után egy pengő forintot kaptak. Midőn a zárda pékje a császári tisztektől tudakozódott: hogy milyen nagyok legyenek a czipók? egy tiszt egy nagyobb czipót kezébe véve imígyen

¹⁾ Continuatio Antiquarii stb. 12—13. l.

²⁾ Continuatio Antiquarii stb. 13. l.

³⁾ Continuatio Antiquarii stb. 14. l.

szólt: »nagyobb lehet, de kisebbet sütni nem tanácsos.« A zárda pékje néhány nap alatt 12 mázsa császári lisztből olyan izletes és szép kenyereket sütött, hogy megdicsérték érte. Ez csak 6 napig ment így; 6 nap után a zárdafőnökre ráparancsoltak, hogy teremtsen elő 76 jókora czipót, mivel hogy ennyivel kevesebbet sütött a laicus testvér az adott liszt mennyiségéből. Nem használt semmi mentség. A zárdának járó összegből levonták a kérdéses kenyerek árát.¹⁾

Ezenkívül terhes volt a zárdára, hogy az istállót a katona lovak, az egyik udvart a kocsik, a másik udvart pedig a katonai mészárszék foglalta el, s a meleg idő beálltával nagyon lehetett félni, hogy a levágott marhák szétszórt beleiből keletkező kellemetlen bűzből, valami veszedelmes betegség fejlődik. Továbbá a mint növekedett a fogyasztók száma, fogyott a tüzfifa is, úgy, hogy febr. vége felé már nyers fát kellett égetni, minek következtében a zárda egy év alatt kétszeres mennyiségű fát fogyasztott el és 600 pengő forintnyi adósságot volt kénytelen csinálni. Igaz ugyan, hogy a város az egész kárt összeíratta, és megkérdezte a zárda főnökét, miben lehetne a zárda segélyére, de a zárdafőnök mitsem fogadott el.²⁾

A magyar ministerium alatt az ugynevezett *Philippsburg*, a *Burgundia*, valamint a zárda II-ik emelete, ahol a növendékek laktak, börtönökké lőnek átalakítva. A császári hadak pozsonyi tartózkodása alatt addig míg a dunamelletti kaszárnya szobái rendbehozattak, a foglyok itt tartattak és horvát katonák által őriztettek, kik számára az udvar felől egy szobát kellett fűteni és az őrseget élelmezni.³⁾

A fentemlített anyagi áldozatokon kívül a szentferenczren-

¹⁾ Continuatio Antiquarii stb. 15. l.

²⁾ Continuatio Antiquarii stb. 15. l.

³⁾ Continuatio Antiquarii stb. 17. l.

dűek lelki szolgálatokat is teljesítettek. Nevezetesen a katonai kórházakat Steigauf Salez, Bezrovics Ede és Vály Elek látták el. Tibenszky Wolfgang helyettesítette a stomfai és a zohori plébánosokat, kik a magyarok által bebörtönöztettek; az első káplánjával együtt. Körmendi Mihály atya helyettesítette a magyar hadak elszökött tábori főpapját báró Mednyánszky Caesárt. Tóth Ezechiel tót szónok a récsei, Bády Valér magyar szónok a püspöki, Schmidt Lajos vicarius, a horváth-járfalusi plébánost helyettesítette.¹⁾

1850. április 24-én a primás pozsonyi tartózkodása alatt, meglátogatta a szentferenczrendűek zárdáját és megnézte a könyvtárt is.¹⁾

Julius 4-én pedig Monsignor Viala Prela, carthagói érsek és bécsi apostoli nuncius, látogatta meg a zárdát a primás kíséretében. A nuncius miután szokott pompával fogadtatott, megnézte az összes oltárokat, kápolnákat, a könyvtárt, s áldását adva a zárda lakóira, eltávozott.¹⁾

1852. április 14-én a primás, mint a szentszék született követe, Cherrier Miklós pozsonyi apátkanonokot mint Commissariust és Masura Józsefet, a városi kórház adminisztrátorát, mint jegyzőt a szentferenczrendűek pozsonyi zárdájába küldötte, hogy a vele közölt pontokban előzetes vizsgálatot tartson. Az apátkanonok megbízatásának okmányait előmutatván, felolvastatta a pontokat, az atyákat és a fogadalmas laicus testvéreket egyenkint magához hívatta és vallomásaikat fogadta, melyeket azután a primásnak terjesztett fel. A vizsgálat a legjobb eredménnyel végződött. Április 15-én a primás előbb a szentferenczrendűek templomában áldozárokat szentelt, azután megreggelizvén, ülést tartott, a melyre a rendtartományi tanács tagjain kívül a zárdafőnököt és a zárda discretusait is meghívta. Ülés után a primás a tapasztaltak fölött teljes

¹⁾ Continuatio Antiquarii stb. 18. 1.

¹⁾ Continuatio Antiquarii stb. 19. 1.

megelégedését nyilvánította. Ezen Visitationnak az volt az egyedüli eredménye, hogy elrendellett, hogy a tót szentbeszéd 7 órakor kezdődjék, a sz. beszédet pedig sz. mise kövesse, mely alatt a nép tótul énekeljen. Egyébként a régi rend változatlan maradt.¹⁾

1857. aug. hóban I. Ferencz Józsefnek pozsonyi időzése alatt a szentferenczrendűek rendtartományi főnöke Golessényi Pantaleo abban a szerencsében részesült, hogy ő Felsége színe elé járulhatott. Ezen kihallgatást azért kérte a rendt. főnök, hogy a pozsonyi és a szentantali zárdák részére, melyek igen rossz állapotban voltak, némi segítséget kérjen. A kihallgatás alkalmával a rendt. főnök először latin nyelven vázolta az említett zárdák állapotát, azután pedig német nyelven szerkesztett folyamodványt nyújtott át ő Felségének. A folyamodásnak volt is eredménye. Ugyanis Ő Felsége nemsokára a pozsonyi zárda reparációjára 17,189 frt 57 krajczárt utalványoztatott a vallás alaphól²⁾.

1858. aug. havában kezdődött meg a zárda főtéri kapuja fölötti ugynevezett „*Burgundiának*“ átalakítása. Honnét kapta a zárda ezen része a Burgundia nevet? és mikor épült? nem tudni; annyi azonban bizonyos, hogy ezen épületrész azelőtt nagyon kevés hasznot hajtott. A zárda folyosójáról, az első emeletről, egy szűk folyosócska vezetett a Burgundiába, a mely folyosócska miatt a szobák nagyon rövidek voltak és ezért részint a laicus testvérek, részint azon tanulók laktak csak ott, kik a zárdától ingyenes ételmezést és lakást kaptak. Az épület ablakai is igen alakatlanok és kicsinyek voltak, vasrácsal ellátva, úgy hogy az egésznek magtár alakja volt és rontotta az egész főtérre való prospectust. A kapu egyik földszinti oldalán a városház felé egy nagy elhagyatott kamra volt, különféle hasznavehetetlen tárgyakkal, a másik oldalon pedig lóistálló, 1848-ban a

¹⁾ Continuatio Antiquarii stb. 21. l.

²⁾ Continuatio Protocolli stb. 74. l.

város ezen kamrára a szomszédház felőli sarkon egy ajtót csináltatott, és azt először börlönnék, azután pedig katonák elszállásolására használta. Később 1854. ezen kamara lakatos-műhelynek lett átalakítva, mely műhelyhez 1858-ban az udvar felőli rész is hozzácsatoltatott.¹⁾

Midőn ez meg volt, a műhelyet bérlő lakatos, azon ajánlatot tette a zárdának, hogy az egész Burgundiát lakásnak átalakítja, saját költségén, de azon feltétel alatt, ha az évi bérletből egy rész elengedtetik addig, míg összes kiadásai nem lesznek megtérítve. A zárdai az ajánlatot elfogadta; a bérlő pedig mindenek előtt leromboltatta azon falat, mely a cellákat a folyosótól elválasztotta; azután ablakokat töretett, az egészet kipadlóztatta, a szomszéd házhoz szolgáló ajtót elfalaztatta, és a kút felé töretett új ajtót; új kéményt építtetett; a volt istállót lépcsőházzá alakíttatta át; az udvar felőli ajtót is elfalaztatta és az utca felé töretett egy ajtót, szóval az egész épület 2 hónap alatt más alakot öltött.²⁾

Ebben az időben lett átalakítva át a Burgundia szomszédságában levő, utca felőli zárdai lakás is, az első emeleten. És pedig a zárdából a Burgundiába vezető folyosót elfalazták, a folyosót az utca felőli kamrához hozzáadták, és a szomszéd szobába ajtót törtek és így 2 szobácskából tisztességes lakást készíttettek.³⁾

Ugyanekkor alakíttatott át a mostani zárdai kimenet baloldalán levő szoba is. A kapus ugyanis azelőtt a sz. kereszt folyosó melletti utolsó szobában lakott, mely szoba, mivel a portától távol esett, kényelmetlen volt a kapusra különösen azért, mivel csak egy kis ablakkal volt ellátva, mely igen magasan volt, azért a kapusnak mindig fel kellett mászni és kérdezni, ki az? mit akar? De kényelmetlen volt a régi portás szoba azokra is, akik éjjel beteg-

¹⁾ Continuatio Protocolli stb. 78. l.

²⁾ Continuatio Protocolli stb. 78. l.

³⁾ Continuatio Protocolli stb. 79. l.

hez jöttek hívni, ezek nem tudák egyszerre, honnét jön a hang? és csak azután futhattak a portás ablakához és adhatták elő kérelmüket. Ezen kellemetlenségek kikerülése végett a mostani portás szobán az ablakot megnagyobbították; csenge-tyűt vezettek be, hogy a kapus testvér könnyebben teljesít-hesse hivatalát. A két említett lakásnak átalakítása már abban a reményben történt, hogy nemsokára az egész zárdát renoválni fogják, amint az ő Felsége által kegyesen kiutalványoztatott őszszeg segítségével nem sokára meg is történt.¹⁾

1859-ben márczius havában a rendtart. főnök titkár-jával Bécsbe ment megköszönni Ő Felségének azon össze- get, melyet a pozsonyi zárda restaurációjára a vallásalap- ból kegyelmesen kiutalványoztatott. A rendtartományi főnök magyarul köszönte meg Ő Felsége kegyét; Ő Felsége is ma- gyarul válaszolt.²⁾

1860. előtt olyan nagy szárazság volt, hogy a fel- jegyzés szerint, a vizet majdnem pénzen kellett venni a zárdának. A hegyi forrás kiszáradt, vagy mint az embe- rek beszélték, a vasuti alagút által annyira meggyengült, hogy olykor alig egy kis viz jött a vízvezetéken át a zárda kertjébe. Ezért a porta melletti kútból egy csövet készítettek és ezen át vezették a vizet a kertbe, a zöldség öntözésére. De ez sem használt; mert a viz ezen kútban is egészen kiapadt. Ugyanez történt a konyhában levő kuttal, mely 1714. január 27-én a pinczében fel- fedezett forrásból kapta vizét. A zárda tehát kénytelen volt a vizet a főzéshez, mosáshoz és az ebédlőbe, na- ponkint a zárda szomszédságában levő kutakból hordatni. Hogy ezt ne kelljen a jövőben is tenni, mind a két kút mélyebbre ásták, addig, mig csak viz nem jött.³⁾

Hogy pedig a konyhai kútból a vizet ne a folyosón

¹⁾ Continuatio Protocolli stb. 79. 1

²⁾ Continuatio Protocolli stb. 80. 1.

³⁾ Continuatio Protocolli stb. 82. 1.

át kelljen a kertbe hordani, azzal az alkalommal, midőn a királyi mérnök a zárdát megújítás czéljából megvizsgálta, a zárdafőnök kérelem alakjában azon véleményének adott kifejezést, hogy a zöldség öntözésére, a kertben egy kútra lenne szükség. A zárdafőnök kérelme teljesült; már 1860. jan. utolsó napjaiban a kert közepén megkezdették a kutat ásni, és a mint $5\frac{1}{2}$ -öl mélységre lejöttek, egy vízérre akadtak. De ezzel még nem elégedtek meg, hanem még egy ölet ástak és 4 más eret találtak, melyekből bőséges víz jött elő. Ezen kút egészen 1896-ig szolgált a zárdakert öntözésére; de mult évben a kert parkirozása alkalmával becsinálták, és helyébe a város jóindulatából egy új vízvezeték vezettek be az újonnan parkirozott kert öntözésére.¹⁾

Miután a zárda restaurációjához az összeg — noha az egész restaurációra nem volt elég — kiutalványoztatott, 1860. márczius havában megkezdődött a zárda újítása, illetőleg a mostani főtér felőli II-ik emelet építése. A munkát a kereszt folyosó melletti ablaknál kezdték és aprilis elején már a zárda térfelőli részét is kezdték bontani. A gyengébb részeket egészen lehordottak, úgy hogy az egész falból csak egyes részek, nyelvek alakjában, álltak ki. A simetria kedvéért minden ablakot eltávolítottak; a templom és a kereszt melletti sarokfalat alapjából újra építették. Mivel pedig a zárda fala azelőtt befelé hajlott, a város fundusából egy részt hozzátoldottak az új épülethez, amibe a tanács szívesen beleegyezett, mert hiszen az új vonal a város diszítésére is szolgált. Hogy az egész épület egyenlő legyen, a zárdára egy új emeletet építettek; azelőtt ugyanis csakis a zárda azon része volt egy emelettel magasabb, mely 1637—1646-ig épült, vagyis az utca felé 3 ablak magasabb volt a többinél és ezek is egyenlőtlenek voltak. Középen volt egy nagy folyosó ablak, oldalt pedig egy-egy kisebb

¹⁾ Continuatio Protocolli stb. 81. l.

ablak. Aránytalan volt az egész épület; ideje volt, hogy a városhoz méltó diszesebb külsőt nyerjen.¹⁾

A zárda tetőzetének csak javítása volt tervezve; de az ácsmester nem akarta elfogadni a javítást, mert majdnem az összes fa el volt rothadva. Újabb megállapodás után, a régi használható fát az ujjal vegyesen használták fel és a tetőzetet valami 3 ölnyivel alacsonyabbra eresztették.²⁾

Mig ezen ujítások a zárdán történtek, a rendt. főnök a zárdák Visitátiójával el levén foglalva, kíváncsi volt, vajjon az új választó káptalan megtartható lesz-e ezen még tetőzettel, ablakokkal, sőt az utca felől még falakkal sem bíró zárdában. Azért Veszprémből a zárdafőnökhöz kérdést intézet, vajjon a zárda a választó káptalanig tetőzett alatt lesz-e? nehogy tetőzet nélküli zárdába hívja össze a választókat? A zárdafőnök megbeszélvén a dolgot az illető mesteremberekkel, azt írta a rendtartományi főnöknek, hogy a választó káptalant nyugodtan hívhatja össze Pozsonyba, mert a mesteremberek iparkodni fognak arra az időre a zárdát úgy elkészíteni, hogy a rendi választók tetőzet alatt lehessenek és hogy helyök legyen. A választó káptalan aug. 12-re össze is lett hiva Pozsonyba, amit a választók örömmel vettek tudomásul és szinte türelmetlenül vártak a pillanatot, hogy láthassák az ő Felsőke kegyéből restaurált, sőt a tér felőli részről mintegy újjá épített zárdát, amely az által, hogy egy emeletet nyert, igen kellemes benyomást tesz a szemlélőre.³⁾

A zárda megújításának munkálatai 1861-ben fejeztettek be. Ezen év utolsó napjaiban érkezett meg a restaurált épületek collaudatiójára kiküldött Winter mérnök és Rothbauer számtiszt, kik az itt időző Grosz Venczellel, a rájuk bízott munkát 1862. két első hónapjában elvégezték, de egyuttal azt is megállapították, hogy a restauratio költsége

¹⁾ Continuatio Protocolli stb. 83. 1.

²⁾ Continuatio Protocolli stb. 83. 1.

³⁾ Continuatio Protocolli stb. 83. 1

a 30 ezer forintot meghaladja. Tekintetbe véve már most a mesteremberek által engedett 12°/_o-ot, 28 ezer forinton felül volt a fizetendő összeg. O Felsége kegyéből 17 ezer forint törlesztetett, a többi a rendtartományra maradt. A rendt. főnök Dank Agáp, a magyar helytartó tanácshoz egy folyamodványt nyújtott be, hogy a többlet összeget is utalványoztassa ki, de kérése meg nem hallgattatván, a vallás alapból 9011 frt 37 krt kért kölcsönt. Ezen kölcsönt kamatnélküli részlet visszafizetésre meg is kapták, de csak sok akadály után, úgy hogy még utódjának Piry Cirjéknek is emiatt Bécsbe kellett menni, és akkor is csak gróf Forgách, magyar kancellár és Korizmits Antal, választott püspök, veszprémi kanonok és egyházi referendarius támogatásával eszközölhette ki, hogy a kölcsönképen kiutalványozott 9011 frt. 37 kr. 1864. febr. 24-én azoknak a mesterembernek, kik a zárdát restaurálták, a pozsonyi fiók királyi pénztárból kifizettetett és pedig úgy, hogy a rendtart. főnök az egész kölcsönösszeg átvételéről egy bélyegtelen nyugtát adott. Ezen kölcsönből évenként 500 osztr. ért. forint volt törlesztendő, fele jan. 1-jén, fele pedig julius 1-én. A kiutalványozó iratban azon figyelemztetés is foglaltatott, hogy ha ezen fizetési terminus csak egyszer nem tartálnék meg pontosan, azonnal felsőbb helyre jelentés fog tétetni.¹⁾

Mivel pedig Dank Agáp rendtartományi főnök kisebb összeget kért kölcsön, mint a mely az ő Felsége által, a zárdá megújítására kiutalványozott összeggel a számlák kiegyenlítésére elégséges lett volna, Piry Cirjék rendtart. főnök 1864. febr. 29-én 1000 frtot és ugyanazon év szept. elején 1100 osztr. ért. frtot kénytelen volt hozzá fizetni az építés összes költségeinek fedezésére. Ilyen és oly sokáig tartó gondokkal és nehézséggel össze volt kötve a zárdá restauratiója.²⁾

¹⁾ Continuatio Protocolli etc. 87. 1.

²⁾ Continuatio Protocolli etc. 88. 1.

Csakhogy ezen nehézségek és keservek még nem multak el egészen. 1865-ben az érseki hatóság útján a kir. helytartó tanács egy leirata érkezett, melyben a zárda felszóllítatott, hogy a zárda tetőzetéről lehordott fát azonnal fizesse meg. Hogy az egész ügy meg legyen világítva, a zárda főnöke a helytartó tanácshoz, szintén a primás útján, egy folyamodást nyújtott be, melyben, mellékelve Gotzian Ferencz ácspallér bizonyítványát, ki az ujtás ácsmunkáit vezette a zárdában, világosan kimutatta, hogy a templom és zárda tetőzetének megújítása alkalmával csak is hasznavehetlen és elrohadt fa dobotott el, olyan, mely tüzet sem fogott, hanem csak füstölt. Ezen fa, irta a zárda főnöke, a kertben és az udvarban szétszórva maradt, és ha azt az akkori zárdafőnöknek megvételre kínálták volna, szóba sem áll az elárusítóval. Továbbá a pénz kiutalványozása alkalmával semmi figyelmeztetés sem foglaltatott arra nézve, hogy mi történjék a régi fával, azért az akkori zárdafőnök azt joggal a zárdáénak vallhatta. Továbbá a dolgozó ácsok is vittek esténkint magukkal eleget, úgy hogy alig maradt valami az egész fából. Végül a zárdafőnök arra kérte a helytartó tanácsot, hogy a kért összeget engedje el. Kérését a helytartó tanács meghallgatta és az egész összeget elengedte.¹⁾

A zárda ezen megújítását, a porta melletti falon egy kőtábla örökíti meg, ezen felirattal:

• AEDES HAS VITIAS
FRANCISCUS JOSEPHUS REX APOSTOLICUS
AVITIS LIBERALITATIS VESTIGIIS INSISTENS
INSIGNI HOCCO SPLENDORE NITERE FECIT.

Midőn a zárda restauráltatott, a kömivesek a templom szentélye után, a sz. János kápolna előtt egy széles árkot és abban nagyszámu emberi csontvázat találtak. Ezen csontvázakról az a hit volt elterjedve, hogy azoknak a

¹⁾ Continuatio Protocolli stb. 96. 1.

A templom góth szentélyének és a János kápolnának háttéré.

maradványai, kik Prokop hussita vezér kegyetlenségét elakarván kerülni, a sz. János kápolnában elrejtöztek, de felfedeztettek, a vezér parancsára kegyetlenül megölettek és a kápolna mellett temettettek el. Ezen helyet, a benne talált annyi emberi csontváz miatt, bizonyos tisztelettel kezdték illetni a szentferenczrendüeket, azért a rendtartományi főnök arra a helyre keresztet állíttatott, mely fent iv alakban be volt fedve, ezen felirattal: „Christum non istum sed Christum crede per istum“. A keresztet 1862. nov. 16-án maga a rendtartományi főnök, nagy mise után, ünnepélyesen megáldotta, s egyuttal a nem csekély számban jelenlevő hívőkhez az ünnepélynek megfelelő beszédet is tartott.¹⁾

A zárda megújítása alkalmával, a zárdafőnök rendezte a zárda könyvtárát is és azt a II-ik emeleten helyezte el, ott, a hol valamikor a betegszoba és gyógytár, sőt egy időben iskola is volt. Ezen helyiség azelőtt két részből állott, melyek fallal és ajtóval voltak elválasztva. A zárdafőnök tehát a közfalat kivitette, az egészet kövekkel kirakatta, álványokat állíttatott és a kamrákban szétszórt nem csekély értékű könyveket összehordatta.²⁾ A könyvtár bejárata fölött ezen chronosticon olvasható:

DefUnCtIl VIVUnT MUTI LoqVuntUr LeCtUrIs Verba nepo-
tlbUs.³⁾

Miután a zárda a vízvezetékéből majdnem semmi vizet sem kapott a kertbe, 1867-ben a zárdafőnök, hivatkozva az I. József király által 1709-ben aláírt vízengedélyre, többször interpellálta a tanácsot ez ügyben. A város bizottságot küldött a zárdába, mely miután mindent

¹⁾ Continuatio Protoc. stb. 89. l.

²⁾ Continuatio Protocolli stb. 84. l.

³⁾ A zárda könyvtárán kívül van a pozsonyi zárdában a rendtartomány-
nak is egy nagyszerű könyvtára. Ennek bejárata fölött ezen hexameter áll:
Siquid inest nobis, quod multum exile fatemur,
Hoc sensim taciti nos docuere libri.

ugy talált, amint az fel volt terjesztve, kutatni kezdette: mi oka lehet a hegyi víz hiányának? Hosszab kutatás után rájött a bizottság, hogy a vasut saját szükségleteire igen sokat elvezetett a hegyi vízből. A városi tanács a vasut igazgatóságát Bécsből Pozsonyba elhivatta, hogy meggyőződést szerezzen a víznek igaztalan elfoglalásáról. Az ügy úgy lett elintézve, hogy a vasut a szükséges víz használatáért, a városnak kárpottlás czimén, mint akkor beszélték, 16,000 oszt. ért. forintot fizetett.¹⁾

Ezen pénzen a város 1868-ban a városi sörfőzőben, hol a víznek Dunából való felhajtására egy gőzgép volt felállítva, egy új vízvezetékét létesített, mely a sétatéren, halászkapuutczán, főléren, barátutczán, az irgalmasok terén levő vízfogóba, innét pedig folytatólag a zöld piacon át tovább vezetett. Ezen alkalommal szabályoztatott a barátutcza is és a sz. János kápolna tájékáról több mind $\frac{1}{2}$ -öl föld lett elhordva.²⁾

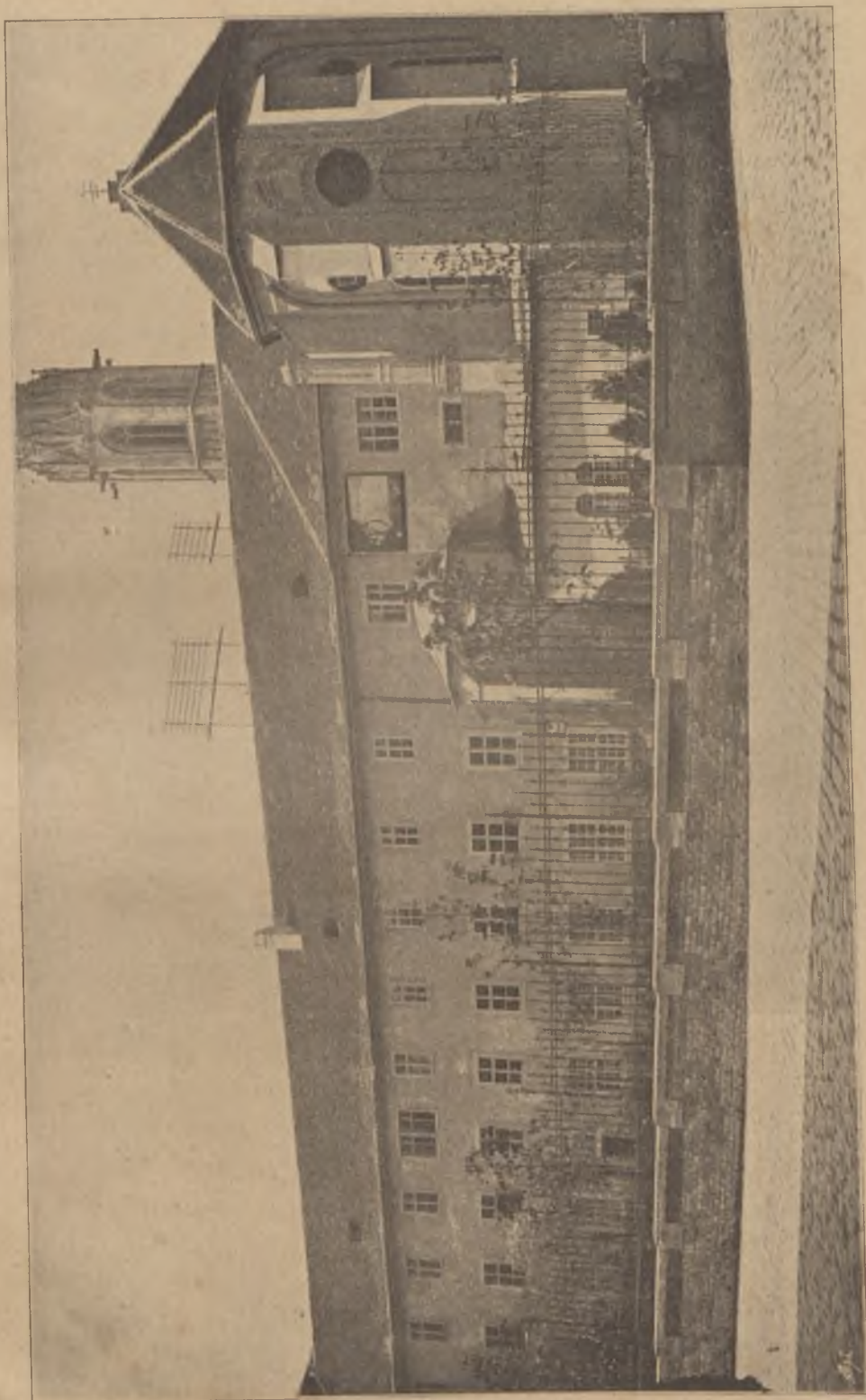
1873-ban Ságody Károly fényképészszel szerződést kötött a zárda, mely szerint Ságody a zárda kertjének az Orsolyarendüek felőli sarkából, 6 öl hosszú, 4 láb széles teret kapott, hogy azon egy fényképészeti termet építhessen fel saját költségén, de azon feltétellel, hogy az átengedett térségért a zárdának évi 84 frt bért fog fizetni; 3 év mulva pedig, ha a szerződés meg nem újítatnék, a kertből mindent köteles lesz elhordatni, a kertfalon áttört ajtót befalaztatni és még 50 frtot fizetni, hogy a kerlet előbbi állapotba visszahelyezni lehessen. 3 év mulva a zárda a szerződést megújította, sőt Ságody után egy más fényképész birta a fényképészeti termet, egészen 1896. tavaszáig, vagyis míg a zárda kertje nem parkiroztatott.³⁾

Megörökítésre méltó azon nagy jégeső, mely 1880.

¹⁾ Continuatio Protocolli stb. 104. l.

²⁾ Continuatio Protocolli stb. 104. l.

³⁾ Continuatio Protocolli stb. 108. l.

A zárdia kert felőli része.

május 7-én délutáni $\frac{1}{2}$ 6-kor esett, amennyiben magán a zárda épületén 300 ablaktáblánál többet vert be.¹⁾

1886-ban új vízvezeték vezetett be a zárdába.

1889-ben az ebédlő gránit mozaikkal lett kirakva és kifestve, a zárdába a gáz bevezetve. Az ebédlő régi négy-szögletes köveivel pedig a bemeneti alsó folyosó, a Clausurától egészen a rendt. könyvtárig, lett kirakva.

1890-ben a zárdai könyvtár új könyvvállványokkal lett felszerelve.

1896-ban a zárda kertjének dűledező fala, ugyszintén az ugynevezett Philippsburgot a kertől elválasztó fal, lebontatott s helyette a pozsonyi I. Takarékpénztár hőkezű-ségéből, a helybeli szépitő-egylet és Pozsony városi Tanács közreműködésével új fal, erre pedig diszes rács állítatott; a kert kiparkiroztatott; és vízvezetékkel ellátatott. A zárda először belül, azután kívül gyökeresen megújítatott, az összes külső ablakok és utcza felőli ajtók befestettek. A zárda külső és belső megújításának költségei 6354 frt 14 kr. tettek ki, mely összeg nagy részét Pozsony sz. kir. város nemeslelkű polgárai és pedig valláskülönbség nélkül, viselték; akik az alamizsnát gyűjtő zárdafönököt és laicus testvért a legnagyobb szivességgel fogadták és lehetővé tették, hogy csak Pozsony városában 3308 frt 88 kr. gyűlt be, mely összeghez még 758 frt 67 kr. adomány küldetett be a városból a zárdafönökséghez. A többi pénzt Kiss Pongrácz laicus testvér, részint a székesfővárosban, részint más vidéki városokban szedte össze.

Megjegyezzük végül, hogy a pozsonyi zárda, a sz. Máriáról nevezett magyarországi szentferenczrendü tartomány anyazárdája, a rendt. fönökök székhelye.

¹⁾ Contiunatio Protocolli stb. 116. l.

II.

A Pozsonyban tartott országgyűlések alkalmával, főkép a főpapok közül igen sokan laktak a szentferenczrendűek zárdájában. — A zárdához tartozó épületek, ugymint az ugy nevezett „Philippsburg“ és a „mosóház“ leírása.

Feljegyzésre méltónak tartjuk, hogy azokban az időkben, mikor Pozsonyban a koronázások és országgyűlések tartattak, a szentferenczrendűek pozsonyi zárdája, főkép a főpapság közöl, igen sokat tisztelt lakóvendégei gyanánt. Igy a Protocollum feljegyzései szerint 1712-ben, május 19-én, VI. Károly koronáztatására alkalmával, az apostoli nuntius *De Piazza*, lakott a szentferenczrendűek zárdájában. A nuntius, valamint hivatalnokai és szolgálószemélyzete az Orsolyarendűek felőli II. emeleti részt, az infirmariát kivéve, egészen elfoglalta, sőt mivel a személyzet igen nagy volt — összesen 42 voltak — a magasabb hivatalnokok részére még egy másik folyosón kellett berendezni szobákat és a szolgálószemélyzet még akkor is saját ágyneműin a nagy folyosón éjszakázott. Az ételeket a zárda konyhájában főzték a nuntius és kísérete részére. Volt a nuntiusnak saját asztali készlete és konyhához szükséges edényei. 20 lova volt a nuntiusnak, mélyek részére 2 helyen kel-

lett istállót berendezni; egyet a tér felőli udvarban, a Burgundia földszinti részén a vendégistállóban, a másikat az Orsolyarendüek felőli udvarban.¹⁾

A nuntius, ki a zárdában, május 26-án vette XI. Kelemen általi bibornokká való kinevezését, csak szokásból és csak is a koronázás alatt lakott a zárdában. A zárda főnöksége a város által ilyen szállásadásra mindig előre fel lett kérve.²⁾

Aug. 2-án a nuntius, vendégségre egy mázsa marhahúst és egy borjút, midőn pedig elment, aug. 3-án, 15 aranyat adott a zárdának.³⁾

Ezen egész országgyűlés alatt, míg a király Pozsonyban időzött, a zárda tele volt különféle vendéggel, úgy világiakkal, mint egyháziakkal, de főkép szerzetesekkel. Voltak itt Domonkosrendüek, Augustinianusok, Cisterciták, Chamaldulensesek, Carmeliták, Piaristák, nerei sz. Fülöp rendjebeliék, Barnabiták; továbbá sokan a szentferenczrend különféle tartományaiából is; nevezetesen, az osztrák, nápolyi, hiberniai rendfőnökök és az Üdvözítőről nev. tartomány főnöke 2 társával, Boszniából a rendtartományi főnök 3 társsal. Ezek 3—4 napig, néhányan egy hélig, egy hónapig időztek itt, míg a királyi udvarban ügyeiket elintézhették.⁴⁾

Ezen országgyűlés alatt az utolsó mise mindig 12 órakor volt, és ezen órára rendszeren 3 mise tartatott fenn; mert a magnások és urihölgyek rendszeren mindig ezen órára, tömegesen jöttek és miséket szolgáltattak.⁵⁾

1722. jun. 24-én a király szállás csinálója megkereste a zárdát, adna az apostoli nuntiusnak *Grimaldi Jeromosnak* szállást. A nuntius maga nem jött el ugyan, de eljött helyette jul. 6-án rokona *Bolenyeti* gróf, bolognai

¹⁾ Protocollum stb. 84. l.

²⁾ Protocollum stb. 88. l.

³⁾ Protocollum stb. 88. l.

⁴⁾ Protocollum stb. 88. l.

⁵⁾ Protocollum stb. 88. l.

követ, ki 3 szolgájával 10 napig lakott a zárdában és midőn elment, lakás fejében aranyban 25 solidust és 20 dénárt adott a zárdának.¹⁾

Az 1764-iki országgyűlés alatt, *Gusztinyi János* nyitrai püspök lakott a zárdában és 7 szobát foglalt el.²⁾

Az 1802-iki országgyűlés alatt a szentferenczrendűek zárdájában 2 hétig lakott *Ferdinánd* toscánai herceg gyóntatója, később velencei patriárcha. Továbbá ezen országgyűlés alatt máj. 2-től nov. 1-ig a fejevári püspök, valamint *Szegedi Pál* fejevári prépost, lakott a zárdában.³⁾

1805-ben, az október 13-tól nov. 7-ig tartó országgyűlés alatt a zárdában laktak: *Milassin Miklós* fejevári püspök, titkárjával, szakácsával, 2 inasával és kocsisával. Elfoglalt 5 szobát a maga részére, a kocsis részére a cseléd szobát, és 4 lóra az istállót. Adott a zárdának, számítva azt, hogy asztalát a zárda látta el kenyérrel 50 frt.⁴⁾ *Szegedy Pál*, fejevári nagyprépost pedig egy szobát foglalt el és 100 frtot adott a zárdának.⁵⁾

Az 1808-ik országgyűlés alatt a következők laktak a zárdában: *Milassin Miklós* fejevári püspök, titkárjával és szolgálószemélyzetével;⁶⁾ *Tolnay*, veszprémi helynök, *Szegedy Pál*, fejevári prépost, *Fridetzky*, fejevári kanonok és a zirci Prior titkárjával.⁷⁾

Az 1822-iki nemzeti zsinat alkalmával szept. 4-től okt. 18-ig a zárdában laktak: *Schedy József*, pristiniai püspök, nyitrai helynök és a nyitrai zárda syndikusa, szolgájával és kocsisával; adott a zárdának 175 frtot. *Csevapovich György* capisztránus — *Urbanovszky Bonifác*, salvatoriánus — *Laczkovits László* ladislaita — *Andrássy*

¹⁾ Protocollum stb. 278. l.

²⁾ Protocollum stb. 326. l.

³⁾ Protocollum stb. 327. l.

⁴⁾ Protocollum stb. 351. l.

⁵⁾ Protocollum stb. 351. l.

⁶⁾ Protocollum stb. 362. l.

⁷⁾ Protocollum stb. 362. l.

Ráfael stefanita rendtartományi főnök, mindegyik társával, néhányan szolgáljukkal. Azok, kik a gyűléseken részt vettek, a gyűlés napjain 2 óraker ebédeltek; a titkárok pedig, kik a pontok leírásával voltak elfoglalva, 8 óraker vacsoráltak.

Ezen zsinat alatt annyian miséztek a zárda templomában, hogy 75 font gyertya égett el. A költségek fejében a zárda a primás felterjesztésére 1823. márcz. 15-én 672 váltó frtot kapott a királytól.¹⁾

1825-iki országgyűlés alatt szept. 6-tól október közepéig a zárdában lakott Schedy József, a nyitrai székesegyház nagyprépostja és alamizna fejében 150 váltó frtot adott a zárdának.²⁾ Ennek távozása után pedig itt lakott, a mindenki által kedvelt Szepessy Ignác, erdélyi püspök és pedig 1826. aprilis havától julius 22-ig. Minden egyes hónapra 80 pengő frtot adott alamizna fejében a zárdának, 20 forintot pedig a butor használatáért.

Végre az 1833-iki országgyűlés alatt megint Szepessy Ignác, már mint pécsi püspök lakott a zárdában.³⁾

Ezeken kívül, a Pozsonyban tartott számos országgyűlés alatt, valószínűleg még mások is vették igénybe a zárda vendégszeretétét.

A szentferenczrendűek pozsonyi zárdájához tartozik a Jezsuiták Collegiuma falához hozzáépített, most is ugynevezett „Philippsburg“ épülete, melyben jelenleg a „pozsonyi kerületi betegsegélyző pénztár“ és az „Ipartestület“ lakik. Kezdetben ezen épület, mely három emeletes volt „uj épületnek“ neveztetett. Hogy miért és mikor kapta a „Philippsburg“ nevet, sehol sincsen feljegyezve. Kósa⁴⁾ egyszerűen azt mondja, hogy az Orsolyarendűek felé terjedő épület, melyet „uj épületnek“⁵⁾ nevezünk, 1726-an épült.

¹⁾ Protocollum stb. 404. 1.

²⁾ Continuatio Protocollis stb. 8. 1.

³⁾ Continuatio Protocollis stb. 9. 1.

⁴⁾ Continuatio Protocollis stb. 46. 1.

⁵⁾ Kósa I. M. 287. 1.

Bövebben ír róla Bél.¹⁾ Ugyanis, miután a zárdát ismerteti, ezeket írja: „Minap a kolostor azon táján, mely a Jezsuiták coenobiumával határos, összekéregedett alamizsnából egy kórház épült. A háromemeletes épület még nincsen befejezve. Mondják, hogy sokkal szűkebb, mintsem a betegek befogadására alkalmas lenne, nem mintha elégséges szoba nem volna benne, de mivel a szobák szűkebbek, mint azt a betegek kényelme és az egészség föltételei megkövetelik. Ide hozatnak a szomszédból a beteg szentferenczrendüek, gyógyulás végett.“ Ezen épület nagyon gyengén volt építve. Már 1759-ben²⁾ két helyen is fenyegetett ledőléssel, mivel a főívezet csak egy féltégla vastagságu volt; azért már akkor meg kellett erősíteni. 1822-ben³⁾ a rendtartományi főnök a helytartó tanácshoz fordult segélyért, hogy ezen új épületet kijavíthatassa, amely javításnál azonban a tervek szerint csak a kömivesek, ácsok és cserepesek munkája 5628 frtba került volna. De a rendtartományi főnök folyamodására 1823. február havában tagadó válasz érkezett. Ekkor pedig az épület már olyan rossz volt, hogy újra ledőléssel fenyegetett, melynek meggátolására még ugyanazon év aug. havában a harmadik emeletet le kellett szedni⁴⁾ és a tetőzetet megcsináltatni, de ezt is úgy csinálták, hogy semmiféle szellőztető lyukat nem hagytak rajta, minek következtében a gerendák és a léczek egészen elrothadtak⁵⁾ és már hét év múlva 1830-ban,⁶⁾ újra kellett csinálni az egész tetőzetet. Így állt ezen épület 1891. április 10-ig, mikor már gerendákkal kellett meg támasztani, hogy össze ne dőljön.⁷⁾ Végre 1893-ban a rendtartományi tanács beleegyezésével a rendtartomány által

¹⁾ Aedificium novum.

²⁾ Bél I. M. C. VI. 588. l.

³⁾ Protocollum stb. 324. l.

⁴⁾ Protocollum stb. 414. l.

⁵⁾ Continuatio Protocolli stb. 38. l.

⁶⁾ Ekkor fordul elő ezen épület először „Philippsburg“ elnevezés miatt.

⁷⁾ Continuatio Protocolli stb. 124—132. l.

ujra építetett és pedig részben új alapokra; a két emelet helyet csak egy emeletet építtettek, úgy hogy az egész épület most egészen diszes külsővel bír.

A szentferenczrendűek pozsonyi zárdájához tartozott az ugynevezett mosóház is.¹⁾ Ezen mosóház fundusa, felső részről a régi gróf Pálffy-féle majossal; alsó részről pedig azon uttal volt határos, mely Grössling utczából szög alakban, a Dunához vezet. Ezen telket és a rajta levő házat 1712-ben Sigray Ferencz és neje szül. Angrány Teréz, eredetileg csak a zárda használatára engedte át, és a zárda azt faraktárnak, a pestisbe esett rendtagok lakásául, majd mosóházzul használta. Később 1777-ben, midőn a főnemes Sigray család físarjai kihaltak, Sigray Teréz és Susanna, a telket minden köztehertől menten akarta a zárdának ajándékozni. Csakhogy a zárda, egyrészt mivel ilyen nagy telek birtoklását a szegénység fogadalma miatt el nem fogadhatta, másrészt, mivel a fenntartás nehézségeitől félt, csak a telek felét fogadta el és ezt is anélkül, hogy ennek a fenntartását is magára vállalta volna. Így történt azután, hogy a Sigray család említett nőtagjai, a fundus másik felét a városnak engedték át azzal a teherrel, hogy a város köteles lesz a zárdának átengedett féltelket is fenntartani. A telek tehát hosszában fallal elválasztatott; csakhogy ezen fal, mivel reparációját a város elhanyagolta, nemsokára összedült, minek következtében az udvar és az udvar közepén levő kut közössé lett. A város eközben az ő fundusát részletenkint eladta, sőt a zárda minden tiltakozása daczára, megtámadta a zárda fundusát is, és azt is, egészen az épület ereszcatornájáig, lassankint másoknak igaztalanul átengedte. Ebből a birtokosok és a mosónő, illetve a zárda és a városi támasz között pör támadt, mely többé nem volt kiegyenlíthető. Ehhez járult, hogy 1824. jul. 29-én a szomszéd Pálffy

¹⁾ Domus lotoria.

majorjában tűz támadt, mely a mosóházat is elhamvasztotta. A városi tanács egy fillérrel sem akart a felépítéshez járulni, noha a zárdai rész fentartására is kötelezte magát; azért magának a zárdának kellett azt felépíteni. Mivel emiatt a pörösködés mint két részről napról napra hevesebb lett, a zárda tanácsosnak tartotta, ezen házat a telekkel együtt vagy eladni, vagy pedig felcserélni. Ami meg is történt.¹⁾

Ugyanis, 1833. máj. 9-én. Lintzboth János pozsonyi polgár, épületfakereskedő, a mosóház fundusának egyik birtokosa, az udvart oly nagy fa mennyiséggel rakatta meg, hogy ha esetleg tűz támad, magának a falnak is porrá kellett volna égnie. A tűzvész miatti folytonos félelem arra bírta a pörlekedést megunt zárdát, hogy Lintzbothtal cseréljen. Lintzboth t. i. megvette a városi Lazaretum utczájában levő, 1348-ik, most 64-ik számú házat, Frank Jánostól és nejétől Magdolnától. Ezen házat, a zárdával megkötött egyezés után, mivel igen rossz volt, leromboltatta és helyette még azon év nyarán, a városi tanács beleegyezésével, és a bemutatott terv szerint, a ruhák mosására és szárítására, egy más, megfelelő házat építtetett, még pedig azon, mind a két fél között felállított elkerülhetlen feltétel alatt: hogy mindazok a kiváltságok és a közterhek viselésétől való mentesség, melyekkel a Sigray féle fundus a mosóházzal azelőtt birt, föltétlenül ezen új fundusra; és viszont a Frank — most már Lintzboth felé háznak minden terhe, milyen az adó, katonatartás stb. a Sigray féle fundusra kebeleztesse át és mindezt Lintzboth János, személyesen és saját költségén vigye keresztül. A zárda egyedül csak a cserének a magyar helytartó tanácsnál való bejelentését és a csere jóváhagyásának kieszközlését vállalta magára.²⁾

Ezen feltétel szerint a rendtartományi főnök 1834.

¹⁾ Continuatio Protocolli stb. 55. 1.

²⁾ Continuatio Protocolli stb. 56. 1.

jan. 16-ról felterjesztvén a csere szerződés hiteles másolatát, és elősorolván azokat az okokat, melyek a zárdát a cserére bírják, arra kérte a helytartó tanácsot, hogy a cserét hagyja jóvá. A helytartó tanács azonban, mielőtt a csere szerződést jóváhagyta volna, febr. 4-ről a felcserélendő ház alapítványi levelét kérte hiteles másolatban. A rendtartományi főnök febr. 16-ról nemcsak a kért hiteles másolatot, de mindazokat az iratokat is felküldötte, melyek a csere szerződésben említettek. Erre márcz. elején a helytartó tanács megadta az engedélyt a cserére, azzal a záradékkal, hogy a törvények intézkedései a cserénél pontosan tartassanak be.¹⁾

Miután a helytartó tanács a cserét helybenhagyta és Lintzboth az új házat felépítette 1834. május 24-én megtörtént a kölcsönös átadás a zárdá képviselőinek, továbbá Lintzboth és nejének, mind a két szomszéd ház tulajdonosainak és a város 2 képviselőjének jelenlétében.²⁾

Ezen, mind a két félnek kedvező csere, főképp a szentferenczrendűeknek okozott örömet, abban a reményben, hogy jövőre szent lesz a béke. Csakhogy az öröm korai volt, mert a régen óhajtott békét a zárdá, a felcserélt ház felső szomszédjának, Arbeiter Józsefnek hamissága miatt, nem sokáig élvezhette. Ezen rosszlelkű szomszéd ugyanis, az új mosóházzal szomszédos kertet — mely előbb a zárdának ajánlatott fel vételre, de a zárdá nem vette meg, — Veber Péter Simontól megvette és egy ügyes ügyvéd fortélyaira támaszkodva, a megvett kertnek fundusát, a mosóház kertjének kerítésén túl — mely már több évig állott és a házak fundusát a kertek fundusától elválasztotta — egészen a szomszéd házakat átmetsző városi csatornáig, maga számára akarta kibővíteni. Hogy ezt elérhesse, 1835. apr. 30-án egy hazugságokkal telt folyamodványt nyújtott be a városi tanácshoz, melyben a zárdát

¹⁾ Continuatio Protocolli stb. 57. l.

²⁾ Continuatio Protocolli stb. 58. l.

vádolta, hogy az a kert és a város csatornája közötti teret nemcsak hogy neki átengedni vonakodik, hanem hogy még arra a vakmerőségre is vetemedett, hogy megsértve a határt, a kert kerítését erőszakkal kitörette, azt eltávolította és így a ház fundusát igaztalanul meghosszabította. Ezért, ugymond, kénytelen ő az illetékes joghatóságot segítségül hívni és a zárda által megsértett jogaiiba magát visszahelyeztetni kérni.¹⁾

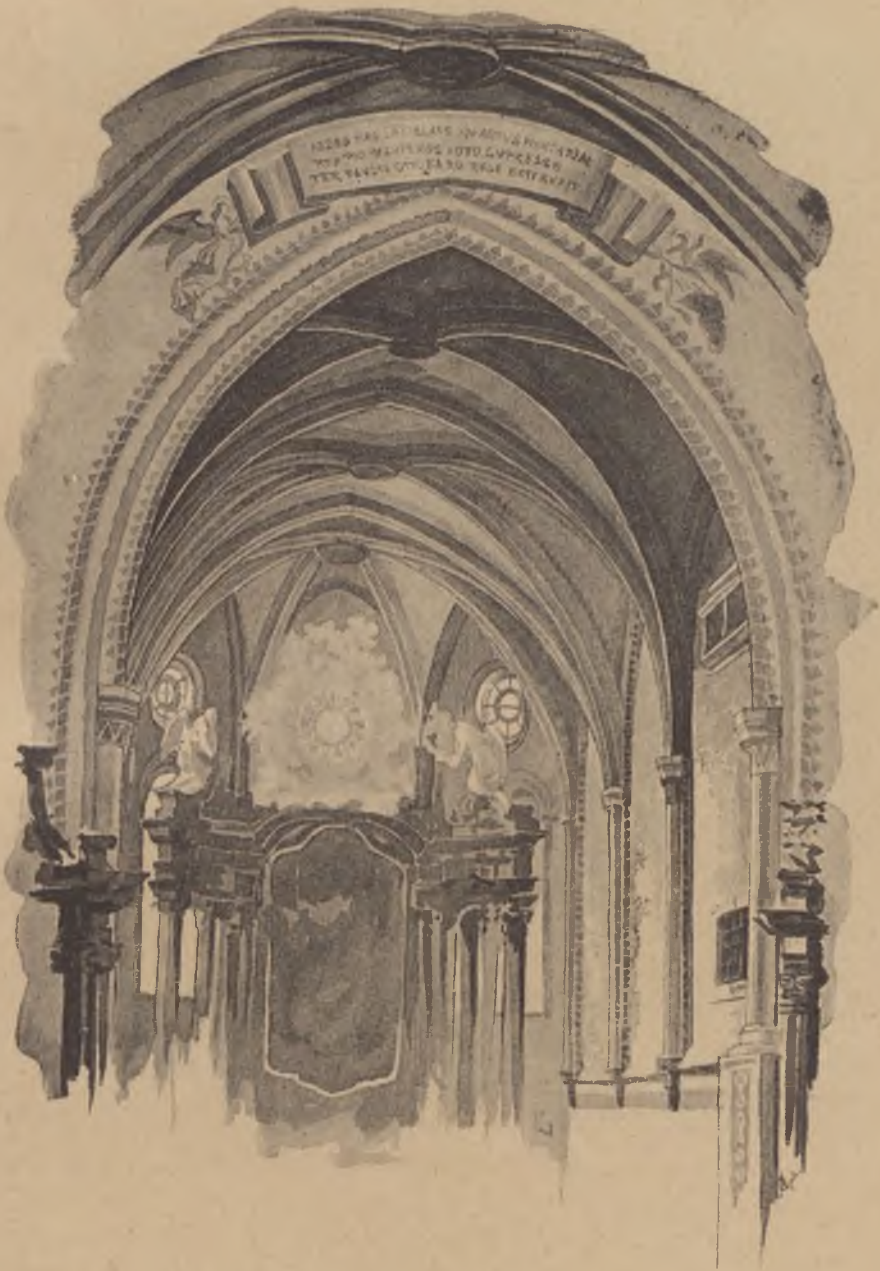
A tanács a vádlónak folyamodványát a zárdával közlé, azon záradékkal, hogy 8 nap alatt adjon felvilágosítást. A zárda a felvilágosítást meg is adta. Ugyanis a zárda-főnök megkeresésére Maurovich Márk hites ügyvéd a pör alatt levő helyet előbb megnézte. Azután egy védíratot készített, melyet a zárda syndikusa, Takátsy Ignác is aláírt. Ezen védíratra a kapitányi hivatalnak meglett hagyva, hogy Namer senatorral együtt, Lintzboth, a ház előbbi tulajdonosának, a syndikusnak, a zárda-főnökének és több tagjának, valamint a szomszédoknak jelenlétében helyszini szemlét tartson. A helyszini szemle alkalmával a nyughatatlan szomszéd, a kertet a háztól elválasztó határnak sem megsértését nem tudta kimutatni, sem azt nem tudta bebizonyítani, hogy vele igazságtalanság történt. sem pedig a város kapitánya, Pauer Kristóf által feltett szükséges kérdésekre nem birt megfelelni; sőt ezen törvényes helyi szemle a szomszédok tanúsága és bizonyítása szerint, mindent a régi helyen, módon és rendben talált úgy, amint az már az előbbi birtokosok alatt is volt. Miért is a panaszos szomszéd ott a helyszinén a zárda elleni hamis vádaskodás miatt megfeddetett és jogtalan kérelmével a tanács által 1835. jun. 27-én elutasított. Azonkívül meg is intetett, hogy ha a zárda elleni vádaskodását folytatni és az említett pörös térre való jogait érvényesíteni akarná, úgy formalis processust indítson a zárda ellen.²⁾

¹⁾ Continuatio Protocolli stb. 59. l.

²⁾ Continuatio Protocolli stb. 60. l.

A hamis vádló azonban soha sem indított a zárda ellen formális processust; sőt a zárda, mióta a törvényes hatóság útján, az erőszak és a jogbitorlás vádját magától elhárította, békében birtokolja a felcserélt házat. De csakis a házat, egy nagyon kicsiny udvarral; mert, hogy mi történt azzal a kerttel, mely miatt annyi kellemetlenség volt, miért lett idővel ezen kert a felcserélt háztól mégis elkülönítve? nem tudni.

A templom szentélye.

III.

A templomot IV. László építette fogadalomból. — Felszentelésén jelen volt III. Endre király, az esztergomi érsek, 4 püspök és az ország színe java. — A felszentelési okmány — Bethlen Gábor intézkedéséből lutheránusok és kalvinisták temették el a templomban. — A Pozsonyban koronázott királyok az aranysarkantyú-tézeket a szentferenczrendűek templomában nevezték ki. — A VI. Károly által kinevezett aranysarkantyús vitézek névsora. — Úrnap nyolczada alatti vasárnap a szentferenczrendűek templomából körmenet vezetett. — Ezen körmeneten részt vett VI. Károly és Mária Terézia. — A zárda főnök megköszöni Mária Teréziának, hogy részt vett a körmeneten. — 1823-ban Rudnay primás Canonica Visitációt tartott a templomban. — Kiket nevezett ki V. Ferdinánd aranysarkantyús vitézekké. — Az 1852-iki Jubileum. — A templom ki lett festve; a szentély mozaik lapokkal kirakva. — Kik temetkeztek a szentferenczrendűek templomában? — A főoltár és mellék oltárok. — Ereklék. — Bucsúk. — Társulatok. — A templom előtti kereszt.

A szentferenczrendűek zárdatemploma, a sz. Márton hitvalló püspök tiszteletére szentelt templom után Pozsonyban a legrégibb. IV. László ugyanis fogadalmat tett, hogy a csehektől szerzendő zsákmányból egy templomot épít Pozsonyban a szentferenczrendűeknek. És tényleg az 1278. aug. 26-án a morvamezón, Stillfried vára táján, Ottokár cseh király fölött kivívott diadal „emlékére s fogadalma teljesítésére fel is építette Pozsonyban a szentferenczrendűek góth stílű szép templomát,“¹⁾ mint ezt a szentély homlokzatán levő következő chronosticon hirdeti:

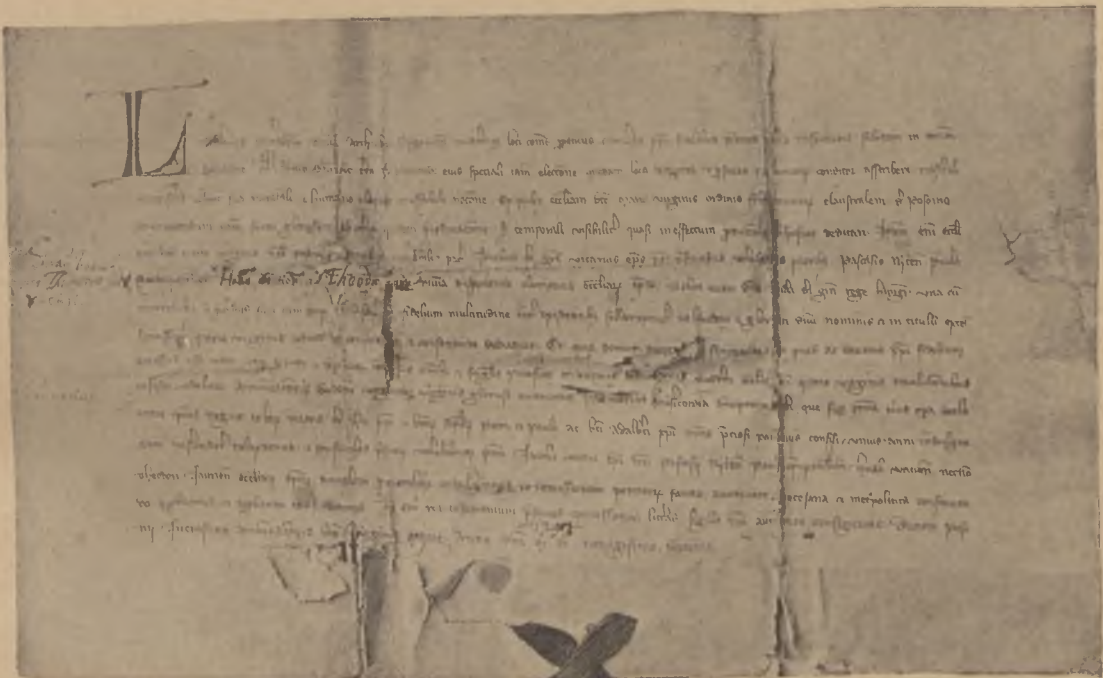
aeDes has LaDisLaUS qUartUs hUngarIae
reX e plo In sUperos Voto sUppresso
ter faUste otloCaro rege eXstrUXIt.“

¹⁾ Ortvay I. M. I. k. 337. 1.

Csakhogy IV. László a templom felépítését nem fejezhette be egészen, mert 1280-ben Körisszegnél meggyilkoltattott. Befejezte azt utódja, III. Endre 1297-ben, a mely évben márczius 25-én a templom fel is szenteltetett. „A felszentelés nagy ünnepséggel volt összekötve, mondhatni országos ünnepséggel, mert az ország színe java volt azon képviselve. Jelen volt maga a király III. Endre, az ország számos főura, a főpapok közül Lodomer esztergomi érsek, Pascasius nyitrai, Pál pécsi, Haab váczai és Tivadar győri püspökök. Az egyházi szertartást, a felszentelést Lodomer esztergomi érsek helynöke, Jakab püspök végezte. Azonkívül részt vett az ünnepségen egy megszámlálhatatlan néptömeg is.“¹⁾ A felszentelési okmány így hangzik:

„Lodomerius, Miseratione Divina Archi-Episcopus Strigoniensis, eiusdemque loci Comes perpetuus; Universis Christi fidelibus praesentes litteras inspecturis, salutem in omnium Salvatore. Quamvis Domini sit terra, et plenitudo eius, speciali tamen electione quaedam loca, tempora, et personas suo cunctorum Conditor ascribere mysteriali ministerio voluit, sua mirabili, et humano eloquio ineffabili notione. Ex quibus Ecclesiam B. Mariae Virginis, Ordinis Fratrum Minorum Claustralem de Posonio, ad inuocandum Nomen suum, gloriosum, ab aeterna quidem praeordinatione, sed temporali visibiliter quasi in effectum productione, disposuit dedicare. Ipsam enim Ecclesiam B. Mariae Virginis, Nobis Posonii existentibus, Venerabilis Pater, Jacobus, Dei gratia Vicarius Episcopus Noster; praesentibus Venerabilibus Patribus, Pascasio Nitriensis, Paulo Quinque Ecclesiensis, Haab Vaciensis et Theodoro Jauriensis, Divina disponente Clementia, Ecclesiarum Episcopis; Incllyto etiam Domino Andrea, Dei gratia Rege Hungariae, una cum Baronibus, et Proceribus suis, cum via

¹⁾ Ortvay I. M. I. k. 342. l.

A templom felszentelésének okmánya.

numerosa Christi fidelium multitudine interexistentibus solemnitati, ad laudem, et gloriam Divini Nominis, et in Titulum Excellentissimae Mariae Virginis dedicando consecravit, et consecrando dedicavit. Et quia Domum decet Domini sanctitudo, ubi pius, ac deuotus Christi fidelium accessus esse debet, utque pronior, et deuotior concursus omnibus, et singulis patefiat, in Annis Dedicationis eiusdem Ecclesiae B. Mariae Virginis revolutionibus, in Festo videlicet Annuntiationis eiusdem Virginum Virginis Gloriosae, autoritate, imo verius Misericordia Omnipotentis Dei, quae super omnia eius opera declaratur, ipsius Reginae Coelorum, Matris Dei Jesu Christi, et Beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ac Beati Adalberti Christi Martyris pretiosi, patrociniis confisi, unius Anni indulgentiam misericorditer relaxamus, et consimiles profatorum Venerabilium Patrum Jacobi Vicarii Eppi. Nri. Pascasii Nitriensis, Pauli Quinque Ecclesiensis, Haab Vaciensis, nec non Theodori Jauriensis Ecclesiarum Epporum Annales per quemlibet Indulgentias in remissionem peccatorum factas, Autoritate Dioecesana et Metropolitana consentiendo, approbamus, et approbando confirmamus. In cuius rei testimonium, praesentes concessimus litteras, Sigillo Nostro authentico consignatas. Datum Posonii in crastino Annuntiationis B. V. Mariae Anno Dni. Millesimo. Ducesimo, Nonagesimo Septimo.“

A templom eredeti részeiből ma csak a szentély, a torony és a torony mellett a hajóba vezető ajtó áll fenn. Ugyanis az 1590-iki földrengés alkalmával a templom hajójának boltozata bedőlt, úgy hogy a boltozatot deszkákkal összekötött gerendákkal kellett pótolni. Csak 1616-ban távolítottak el a gerendák, midőn a mostani nem csúcsives boltozat elkészült. „A szentély zárását a hétszögnek három oldala képezi. A régi csúcsives ablakok ma félkör ívvel zárják. Figyelemre méltók a szentély faloszlopai,

különböző levéldisz s virágbimbók által ékesített kapitelleik, valamint oszloplábaik eredeti alakozása miatt. Általán e szentély faloszlopai feltünőleg eredetiek úgy kapitelljük, valamint lábuk és gyámköyük tekintetében. A viráglevelekben a természetiek utánzása még csak kevésbé fordul elő, mi későbbben a csúcsives stylben mindinkább történik.“¹⁾

Bethlen Gábor, midőn 1619-ben Pozsony várát és városát hatalmába kerítette, azt akarta, hogy a katolikus templomok közösek legyenek úgy a kálvinistákkal, mint lutheránusokkal. Így azután megesett az, hogy néhány lutheránus és kálvinista, a szentferenczrendüek templomában lett eltemetve. Az így megszentelt templomot még ugyanazon évben Csiky István, erdélyi püspök, azelőtt ezen rendtartomány fia kiengesztelte.²⁾

A szentferenczrendüek pozsonyi zárda temploma nemcsak mint fogadalmi mű, nemcsak építészeti szempontból, de azért is nevezetes, hogy ebben a templomban nevezték ki a magyar királyok az aranysarkantyús vitézeket. Tudjuk, hogy III. Ferdinándot kivéve, II. Miksa és utódai egész V. Ferdinándig a pozsonyi sz. Márton hitvalló püspökről nevezett társas káptalani egyházban koronáztattak. Az új megkoronázott királyok, a koronázás után azonnal a szentferenczrendüek templomába mentek, ott a főoltár mellett, az evangélium oldalán, felállított trónra ültek. hazai szokás szerint nyilvánosan törvényt tartottak és a kijelölteket aranysarkantyús vitézekké nevezték ki.³⁾

Erdemesnek tartjuk az egykorú író után előadni, hogyan diszitették fel a templomot akkor, midőn VI. Károly megkoronáztatása után a szentferenczrendüek templomába jött. Mindenek előtt a templom szentélyében az evangélium oldalán, azon a részen, mely a város kapuja felé nézett, egy trónust állítottak fel. A trónus lépcsőzete, vala-

¹⁾ Ortvay I. M. I. k. 346. l.

²⁾ Kósa I. M. 288. l.

³⁾ Kósa I. M. 287. l.

mint az egész templom középső része, kezdve a trónustól egészen a templom ajtajáig, háromszinű: vörös, fehér és zöld posztóval volt leterítve, nemkülönben nemzeti színű posztóval bevont deszkapadlózattal voltak fődve az összes utcák is, melyeken át a király kíséretével átvonult. Az utcai posztó a szertartás után közprédává lett. Ki mennyit vihetett, annyit vitt.¹⁾

Hogy azonban a népnek összeseregléséből valami zavargás ne támadjon a zárdában, a koronázás napján 2 ajtóőr volt kirendelve, német katonai őrséggel.

Az ajtóőrök ezen alkalommal Czobor Márk gróf és Senyey Sándor báró voltak, kik már reggeli 5 órakor átvették a sekrestyéstől a templom kulcsait, minden ajtót bezártak, a kulcsokat pedig maguknál tartották. Az ajtók zárva maradtak egészen a király eljöveteleig. Az egész idő alatt úgy a templom, mint a zárda ajtajánál kettős őrség állott. Míg a templom be volt zárva, a sz. miséket, a szentferenczrendűek és a világi papok a Rozália kápolnában szolgálták. Elmaradt ez alkalommal a magyar sz. beszéd, valamint az énekes mise is.²⁾

A templom kinyitására és a király bevezetésére két külön ajtónálló volt kirendelve, t. i. Révay Péter báró és Sigray József főnemes, kik az országnagyokon, az udvar ministerein, 10 zászlóvivőn és a királyi városok követein kívül, senkit sem eresztettek be a templomba.³⁾

A menet a sz. Márton egyházból ezen rendben indult: 1) mentek a mágnások, országnagyok vegyesen, a magyar és német nemességgel; 2) az országok zászlóit vivők; 3) Magyarország heroldja; 4) a koronázási jelvényeket vivők; 5) a főlovász mester; 6) a király — gyalog — jobján az esztergomi, balján a kalocsai érsekkel, következtek a többi

¹⁾ Protocollum stb. 85. l.

²⁾ Protocollum stb. 86. l.

³⁾ Protocollum stb. 86. l.

püspökök; 7) az udvar főpraefectusa¹⁾, az udvari gárda kapitányaival és azok helyetteseivel, kiket 30 katona követett. Azután jött az udvar és az udvari kincstárnok ellenőre²⁾ lóháton, kik mellett 4 előkelő férfi, ezek után pedig 30 katona ment azért, hogy a tolongó népet távollartsák, nehogy a pénzszerzés miatt a menetben valami akadály forduljon elő. Kezdve ugyanis a székesegyháztól egészen a szentferenczrendüek templomáig, a nép közé arany és ezüst érmekeket dobáltak.³⁾

A szentferenczrendüek két sorban, palliumban, kereszt alatt várták a királyt, ki megérkezvén, leült a trónra, és miután egy magyar gróf és a legfőbb királyi kamarás segélyével szent István kardját fölköttette, azoknak a vállát, a kiket aranysarkantyúsoknak nevezett ki, egyenkint 3-szor megérintette.

Az egyes koronázások alkalmával aranysarkantyús vitézekké kinevezettek neveit nem jegyezték fel a zárda történetének írói. Egyedül VI. Károly, 1712. május 22-én sz. Háromság vasárnapján végbement megkoronáztatása alkalmával és mint látni fogjuk, az V. Ferdinánd által aranysarkantyús vitézekké kinevezettek nevei vannak feljegyezve.⁴⁾

Ezen feljegyzés szerint VI. Károly a következő 36-ot nevezte ki aranysarkantyús vitézekké:

A grófokból:	Berinyi Támás és Andrást
ifj. Esterházy Antalt és Istvánt	Bellovics Gábort
Esterházy Sándort	Maholányi Támást
Levenburg Nándort.	Gillanyi Györgyöt
Bárokából:	Rutkay Istvánt és Józsefet
Mednyánszky Pált	Révay Jánost
Amadé Antalt	Cziráky Lászlót
Nyáry Zsigmondot	Sándor Lászlót
Szunyogh Lászlót	Ruisenstein Györgyöt.

¹⁾ Supremus aulae praefectus.

²⁾ Contra Lor.

³⁾ Protocollum stb. 95. l.

⁴⁾ Protocollum stb. 85. l.

A főnemesek közül:

Moskó Ádámot	Geszinger Ferenczet
Nagy Istvánt	Sigray Józsefet
Péterfy Ferenczet	Madarász Imrét
Jeszenszky Miklós és Istvánt	Antalcsics Jánost
Paluska Györgyöt	Wragovics Kristófol
Festetics Pált	Suga Györgyöt
Ujváry Imrét	Acsády Pált és
Sigray Jánost	Kraff Ferenczet. ¹⁾

Az aranyarsarkantyús vitézek kinevezése után a király kiment a templomból, lóra ült és kíséretével ugyanazon rendben, át ment a sz. Mihály kapun, a melyen kívül egy eléggé magas és szembetünő emelvény volt felállítva, s nemzeti színű posztóval bevonva. A király a két érsekkel, esztergomi és kalocsaival, a palatinussal, a főudvarmesterrel, a királyi kuria birájával és még néhányval felment az emelvényre és az emelvény közepén levő kissé magasabb és aranyozott posztóval lefedött helyen meg állt, két ujját felemelte és az érsek által felolvasott szokásos esküt utána mondotta, a mely esküt a jelenlevők fedetlen fővel hallgatták meg. Az eskü elhangzása után „*Vivat Rex*“ kiáltásba törtek a jelenlevők és muskétások diszlövést tettek. Ezután a király ismét felült lovára és kíséretével a Duna mellett levő királyi dombhoz lovagolt,²⁾ mely erre az alkalomra posztóval volt bevonva. A király lóháton felment a domb tetejére, kihuzta sz. István kardját és azzal a világ négy tája: kelet, nyugat, dél és észak féle keresztalakban négy vágást csinált, mire ismét diszlövés következett. A vágások után a király kíséretével a Dunai kapu mellett, a Pálffy kert irányában visszament a várba.³⁾

A szentferenczrendűek pozsonyi zárdatemplomából a legrégebb időktől fogva, egészen II. József császár idejéig.

¹⁾ Protocollum stb 85. l.

²⁾ Juxta macella comulatum.

³⁾ Protocollum stb. 96 l.

Urnap nyolczada alatti vásárnap, nyilvános körmenet vezetett. Ezen körmenetről a következők vannak feljegyezve 1709-ből:

1) A körmenet bejelentetett a hercegprimásnak és egy infulatus felkérte a körmenet vezetésére; 2) A városi tanácsból 4-en meghivattak hogy vigyék a menyzetet; a polgárok közül pedig 6-an felkértek, hogy fáklyát vigyenek. 3) A többi szerzetesek tagjai közül kettő kettő, ugyszintén a helybeli káptalan tagjai is meghivattak ezen ájtatosságra. 4) A körmenethez a commendanstól katonákat, a kamara elnökétől pedig hajdukat kellett kérni. Ezek egy akó bort kaptak. 5) 4 oltár állított fel és pedig a) városházánál a szentferenczrendűek által; b) gróf Eszterházy Ferencz házában; c) gróf Erdődy György házában; d) a Mednyánszky házában. A nagy misét a szentferenczrendűek tartották. A körmenet alatt maguk a szentferenczrendűek énekelték a napi Hymnust. Mikor a körmenet után visszatértek a templom ajtajához, intonálták a »Te Deum»-ot és orgona kíséret mellett az egészet elénekelték.¹⁾

1712-ben május 29-én ezen körmenet szokatlan pompával és ünnepélyességgel tartatott meg.

A körmeneten részt vett a király és környezete, az országgyűlésen jelenlevő országnagyok és a népnek nagy sokasága.²⁾ A király reggeli 9 órakor érkezett a szentferenczrendűek templomába. A szentferenczrendűek a templomon végig két sorban állottak. A rendtartományi főnök az esztergomi érseknek, és pedig a királynak nyújtotta az aspensoriumot. A király, miután szentelt vízzel magát meghintette, a szentélyben felállított imazsámolyhoz ment. Eközben a kalocsai érsek, Csáky Imre, az ünnepélyes misét tartotta, mely alatt császári énekesek éne-

¹⁾ Protocollum stb. 6. l.

²⁾ Az országnagyokat megelőző nap a zárdaönöke hívta meg a körmenetre.

kelték és pedig nem a felső karzaton, hanem lent, a szentélyt a hajótól elválasztó rácsozatnál.

Az ünnepélyes mise alatt a szentferenczendüek közül ketten kis sz. misét olvastak és pedig a királyyal szemben, a szekrestye ajtója mellett erre a célra felállított oltárnál. Az első kis sz. misét a rendtartományi főnök, a másodikat a legöregebb Atya olvasta.

Az országnagyok részére a szentélyben megelőzőleg 9 pad lett készítve; a szentély oldalfalai pedig épen úgy fel voltak diszítve királyi szőnyegekkel, mint a koronázás napján.

Az ünnepélyes mise után a zárda lakói, az áldozárok casulába, a szerpapok és alszerpapok dalmaticába, a laicus testvérek pedig karingbe öltözve és égő gyertyákkal kezökben az ebédlőből a templomba. Innét pedig a *Pange lingua* intonálása után a körmenetre mentek. Közvetlenül a szentferenczendüek után, a káptalan keresztje alatt, pontificalis ruhába öltözve mentek az apátok és püspökök. A püspökök után menyezett alatt vitték az Oltári Szentiséget. mely után a deszkákkal befödött utczákon jött a király, az esztergomi érsek a mágnásokkal, azután sorban a karabélyosok és granadirok. A menyezetet részint magyar, részint német mágnások vitték és pedig ily rendben: a szentferenczendüek templomából az első oltárig a király 4 minisztere, saját fekete tógájukba öltözve. Az első oltártól a másodikig, 3 minister és egy magyar gróf; a 2-ik oltártól a 3-ig, három magyar gróf és egy minister; a 3-ik oltártól a 4-ig négy magyar gróf; végre a 4-ik oltártól egészen a templomig megint a 4 minister.

A menyezet mellett a király 6 apródja fáklyát vitt; két oldalt pedig sorban mentek a testőrök. A „*Pange lingua*“ hymnust az egész körmenet alatt a császári énekesek énekeltek; a „*Te Deum*“-ot azonban az utolsó oltárnál a szentferenczendüek kezdték és a templomban az egészet ők be is végezték. Ezen körmeneten 3 zenekar működött.

dött közre. Az első zenekar a körmenet elején, második közepén, harmadik a papság előtt ment. Mindenik karban 12 tárogatós volt és a zenekarok felváltva játszottak.¹⁾

1714-ben a szentély, valamint a hajó négyszögletes márványlapokkal lett kirakva.²⁾

1736-ban a templom melletti folyóson vaskötések alkalmaztattak³⁾

1745. jun. 20-án az Urnak nyolczada alatti körmenetet a herczegprimás, gróf Eszterházy Imre, aggkora és más betegségei daczára maga tartotta.

1751-ben ezen körmenet szt. Antal napjára esett. Jelen volt Mária Terézia is a körmeneten, melyet ez alkalommal Biró Márton veszprémi püspök tartott, hasonló pompával, mint 1712-ben. Midőn a királyné, távozásra készen, a templom ajtajához ért, eleje állott a zárdafőnöke és a következő német nyelven mondott beszéddel köszönte meg jelenlétét:

Allerdurchleuchtigste und mildgütigste Landesherrin!

Das geringe Preßburgerische Heerdl deren armen Franciscanern erstattet Ihre Kaiserlichen und Königlichen Majestät unendlichen mit gebogenen Knyn schuldigen Dankß-Dinß, da sich Euer Majestät mit dero Hohen gegenwart gewürdiget hat unsere öffentliche Andacht auszuziehen, und den großen Gott zu begleiten; Bey welchem wir wie anvor, auch Künfftig zu Euerer Majestäts langjährige Lebens-Früß, Glück und Segen, Krafft unserer Geistlichen Übung anhalten werden; uns aber als ihre mindeste Geißl. Vasalen zu hohen Gnaden demetziqß empfehlen.

A beszédet a királyné röviden megköszönte és visszament várba.⁴⁾

1756-ban a magyar hívők áldozatkészsége, kiknek fő-

¹⁾ Protocollum stb. 87. l.

²⁾ Protocollum stb. 109. l.

³⁾ Protocollum stb. 285. l.

⁴⁾ Protocollum stb. 318 l.

patronusa gróf Grassalkovics Antal kamarai elnök volt, új szószéket állított fel.¹⁾

Az 1764-iki országgyűlés alatt, jul. 15-én a királyné, a római császárral és a főhercegnőkkel a szentferenczrendűek templomában énekes misét hallgatott, melyet Gusztiny János nyitrai püspök pontificált. Az énekes mise alatt, ő Felségeik átellenében, a szentélyben felállított oltáron, két szentferenczrendű atya kis sz. misét mondott. A Felségek bejövetele és kimenetele alkalmával a szentferenczrendűek a templomon végig két sorban álltak. Az aspersoriumot pedig a rendtartományi főnök karingbe öltözve, stórával és pluviáléban nyújtotta nekik.²⁾

1797. szept. 22 én Sóber János, pozsonyi prépost kezdeményezésére, Balthányi József bibornok, esztergomi érsek elrendelte, hogy a szentferenczrendűek templomában a tót sz. beszéd ezentúl reggeli 7 és $\frac{1}{2}$ órakor, az énekes mise pedig 10 órakor tartassék, kivéve azon ünnepeket, melyeken 3 sz. beszéd tartatik.³⁾

1813-ban az egész templom belülről ki lett meszelve.⁴⁾

1823. jul. 1-én Rudnay Sándor, esztergomi érsek Canonica Visitatiót tartott a templomban és a zárdában. A Visitatio napján reggeli 7 órakor a szentferenczrendűek kereszt alatt, a főnök palástba öltözve, vártak a primást a templom ajtajánál, kit azután a templomba vezették. A primás a szentély közepén, szőnyeggel leterített imazsámolyon először is ceremoniáriusának miséjét hallgatta, azután ő maga is misézett; mise után, míg a többiek térdepeltek, a zárdafőnök az evangélium oldalán a Confiteort énekelte, mely után a primás bucsút engedélyezett. Bucsú kihirdetése után a primás fekete paramentumokat vett fel, a szentferenczrendűek a De profundist kezdték imádkozni, mi-

1) Protocollum stb. 289. l.

2) Protocollum stb. 326. l.

3) Protocollum stb. 345. l.

4) Protocollum stb. 385. l.

közben a lorettói kápolna alatt levő sirboltba mentek, hol a primás a megholtakért való szertartást elvégezte. Visszatérve a templomba, a primás az Oltáriszentséget incensálta és megvizsgálta. A szentség megvizsgálása után vizsgálta a portatélekat, le vannak-e pecsételve? Vajjon a templomban levő képek és szobrok nem csonkák-e? vagy nem megbotránkoztatók-e? Miután a primás a templomot, kápolnákat, sekrestyét, az egyházi szereket és ruhákat megvizsgálta, körmenetileg a zárdafőnök cellájába ment, s ott a zárdafőnök üdvözlő beszéde után, megreggelizett. 9 órakor a zárdafőnök felolvasta a Visitatio pontjait, melyek értelmében a következő főbb határozatok hoztak:

1) Hogy sz. István ereklyéje nyilvános tiszteletre kitéhető. Azon ereklyéket pedig, melyek az egyházmegyei hatóság által nem voltak hitelesítve, a primás névaláíráásával hitelesítette.

2) Elhatározott, hogy azok, kik a szentferenczrendüeknél eltemettetni óhajtanak, eltemethetők ott, a kánonok, de nem mások által, mivel csak ezek képviselik a primás személyét. A hallottas misék azonban, a székesegyház minden befolyása vagy előitélete nélkül, a szentferenczrendüek templomában megtarthatók és elvégezhetők.

3) A persely használata meg lett engedve, valamint az is, hogy olajra, gyertyára, sz. ruhákra évenként kétszer a városban pénzt lehessen koldulni. — Az énekes misék alatt be lett hozva a magyar ének. — Az Urnap nyolczada alatti körmeneten, mely a zárda templomán belől tartatik, a 3 közbeeső áldás el lett törölve és csak az engedtetett meg, hogy az oltárnál lehessen adni áldást.

4) A Salvator templomban végzendő istentisztelet utáni fizetés rendeztetett; az Orsolyarendü apáczákat illetőleg pedig, a főnökné kérésére lett elrendelve, hogy vásár és ünnepnapokon, a nagy mise után, az evangeliumot német nyelven kell felolvasni.

5) A szenvedés oltarán függő sz. Erzsébet képe a

primás parancsára levéttetett és a sz. kereszt folyosón, sz. Anna oszlopára felakasztatott.

6) A primás parancsára és költségére 5 kehely egészen, egy pedig csak belsőleg bearanyoztatott.

A Canonica Visitatio $\frac{3}{4}$ 12-kor befejeztetett.¹⁾

V. Ferdinánd volt az utolsó, ki a szentferenczrendűek pozsonyi zárdatemplomában aransarkantyús vitézeket nevezett ki. Ezen szertartás, a zárda följegyzései szerint, 1830. szept. 28-án, a szokott pompával ment végbe.

Ezen utolsó alkalommal következők nevezettek ki aransarkantyús vitézekké:

b. Perényi László, kir. kamarás;	Tököly Péter, kir. tanácsos, Csanád megye alispánja és követe;
gr. Nyáry Károly;	Muslay László titkár;
gr. Pongrácz Rudolf;	Almásy Lajos, Szepes megye alispánja és követe;
gr. Draskovich Sándor;	Zdenkay Miklós, Körösmegye helyettes alispánja és követe;
gr. Sándor Mór;	Jankovich Antal, kir. kamarás, Veröcze megye ítélő táblájának assessora és követe;
b. Schönstein József, udvari titkár;	Novák Antal, Békés megye rendes jegyzője és követe;
gr. Bethlen Domonkos;	Radvánszky Lajos, Zólyom megye rendes jegyzője és követe;
Gervay Sebestyén, udvari tanácsos;	Jablanczy Károly, Moson megye rendes ügyésze és követe;
Mérey Sándor, kir. kamarás, udvari tanácsos és referendarius;	Faschó József, Arad megye rendes ügyésze és követe;
Bartal György, udvari tanácsos és referendarius;	
Remekházy József, udvari titkár;	
Osegovich István, a horváth ítélő tábla assessora és követ;	
Eötvös Pál, titkár a magyar kir. udvari kamaránál;	

¹⁾ Protocollum stb. 413. l.

Illésy János, a Jász és Kún Talián Antal, kir. kamarás;
kerület követe; Budics József, Bács megye
Jankovich Isidor, kir. kama- ítélő táblájának assessora.¹⁾
rás;

Az aransarkantyús vitézek kinevezése után a király kíséretével, a templomból a sekrestye mellett, a Rozália kápolnán át a szentferenczrendüek ebédlőjébe ment és ott, a már elkészített reggelit elfogyasztotta. Reggeli után pedig ugyanazon az uton és a templomon át kiment, lóra ült; ugyanezt tették a nemes rendek és karok, a mágnások és tanácsosok, az aransarkantyús vitézek és a süveges főpapok, és a Mihály utczán és kapun át az Irgalmasok terén felállított emelvényhez kísérték a királyt, a hol ez az esküt letette.²⁾

1836-ban, fekete vasárnap, a pozsonyi magyar ajkú polgárok, a szentferenczrendüek templomában, a hívők nagy részvétele mellett, ünnepélyes hálaadó isteni tiszteletet tartottak, hogy az isteni Gondviselés Pozsony városát, az ezen évben mindenhol annyira pusztító veszedelmektől megszabadította. A hálaadó isteni tisztelet Oltáriszentség kitételével kezdődött; azután énekes mise következett; mise után pedig elénekeltetett a „Te Deum“, a szokott imákkal.³⁾

1841-ben a templom szentélye ki lett festve; a templom hajója pedig zöldre meszelve. Ezen alkalommal lett megújítva a szószék is, és pedig a magyar szónok által gyűjtött pénzen.⁴⁾

1852-ben az esztergomi érsek, IX. Pius Pápa engedélyével Jubileumot hirdetett. Ezen Jubileum, az esztergomi főegyházmegyében, népmissió alakjában volt megtartva. Pozsonyban a missió márcz. 13-án esti 6 órakor, a

¹⁾ Continuatio Antiquarii stb. 5—6. l.

²⁾ Continuatio Antiquarii stb. 6. l.

³⁾ Continuatio Antiquarii stb. 11. l.

⁴⁾ Continuatio Protocolli stb. 69 l.

káptalani templomban „Veni Sancte“-val vette kezdetét, márcz. 20-án pedig a szentferenczrendűek templomában folytattatott. Két nyelven, német és tót nyelven, mondatlak a szent beszédek. Miért nem magyar nyelven is? nincsen megörökítve. A bevezető beszédet márczius 20-án, Czimmerman Nepomucén zárdafőnök tartotta német nyelven, ki ezenkívül 8 nap alatt még ötször prédikált. A többi német sz. beszédeket, egyet-egyet, Preisinger Evarist szentferenczrendű, Rudolf, Miklós, Floridus kapuczinusrendű atyák, Masura József, a városi kórház adminisztrátora, Schertz Károly káplán, P. János, irgalmasrendű áldozár, Wittmann József, az Emericanum aligazgatója és Tuma Ferencz tartották. A tót isteni tisztelet esti 6 órakor tartatott, 6 szent beszéddel egybekötve, melyeket Tóth Ezechiel, Mellis Márk és Pál, Sántroch Kamill szentferenczrendű atyák mondtak. A beszédek tárgyai a hercegprimás által voltak meg határozva.¹⁾

1876-ban, Farmady Martinián, rendtartományi főnök, a templomot megújította, kifestette, s aug. 14-én esti 6 órakor a hívők nagy sokasága jelenlétében ünnepélyesen megáldotta. 1881-ben pedig ugyancsak Farmady Martinián, a templom szentélyét és a hajó egyrészét mozaik lapokkal rakatta ki, úgy hogy most a templom, mely 2500 embert képes befogadni, „Pozsonynak egyik legszebb s legnevezetesebb műemléke.“²⁾

A szentferenczrendűek templomában és ahhoz tartozó kápolnáknban, az országnak igen sok jeles családja, választott magának hajdan temetkezési helyet. Itt temettetett el hajdan homonnai Drugeth gróf, kinek vörös márványból művészileg faragott síremléke, egy drága fegyverzetbe öltözött páncélos katonát ábrázol.³⁾ A név már nem olvasható; ugylátszik a régiség miatt elmosódott és azért nem tudni

¹⁾ Continuatio Antiquarii stb. 21. l.

²⁾ Ortvay I. M. I. k. 342. l.

³⁾ Kósa I. M. 301. l.

vajjon Drugeth Fülöpöt, Jánost, vagy Vilmost ábrázolja-e? akik 1322—1334-ig a nádori méltóságban egymást követték. Ezen síremlék a templomból a Rozália kápolnába lett áttéve, a hol a főoltár mellett az epistola oldalán, a falba befalazva, jelenleg is látható.

Azoknak a sírboltjairól akik itt temetkeztek, következő feljegyzések vannak:¹⁾

A szent János kápolna közepén volt a Perillustris Ordódy család sírboltja.

A Rozália kápolnában három sírbolt volt; egy az ébédlő ajtaja mellett, gróf Csáky családé, második gróf Czobor Imre, harmadik Palóczay családok sírboltja. 1700. elején ezen kápolnában még egy sírbolt létesült, melybe Horváth György²⁾ felesége és gyermekei lettek eltemetve.

A templomban, az alsó chorus bal oldalán, volt Feierkoewy, előbb nyitrai püspök, később esztergomi érsek sírboltja, ki 1596. nov. 21-én halt meg. A kereszt folyosón, a Rozália kápolna bemenetel bal oldalán, van egy általa felajánlott művészi dombormű, mely őt püspöki ornatibusban a kereszt előtt térdepelve ábrázolja; balról tartja őt örző angyala, jobbról pedig előtte áll sz. István első vértanu.

A nagy oltár mellett, azon ajtónál, melyen a templomba kijártak, volt Telegdy János kalocsai püspök sírboltja.

A nagy oltár előtt volt Jakosits család sírboltja.

Sz. Antal oltárának bal oldalán volt Nagy Mihály sírboltja. Ezen sírboltba eltemették: Eszterházy János, korona ör, meghalt 1744. okt. 6-án, 54 éves korában; özv. Castelli, szül. Pethő Anna grófnő, meghalt 1753. jul. 3-án; báró Amadé László neje, meghalt 1754. jun. 4-én; Eszterházy Dánielné szül. Gyulafi Borbála, meghalt 1755. jan. 26-án. Ennek anyja Gyulafi grófnő, ki leánya után néhány nappal, febr. 14-én halt meg; Eszterházy János, meghalt 1759. nov. 27-én. Ennek anyja Berényi Borbála,

¹⁾ Protocollum stb. 226—227. l.

²⁾ Spectabilis ac Magnifici Domini.

meghalt 1759. decz. 5-én. Keglevich József korona ör, meghalt 1765. február havában.

A sz. Ferencz oltár jobb oldalán volt a Szencziek, az oltár előtt volt a Héderváryiak sirboltja; a sz Anna oltára előtt a Szentkereszty család sirboltja, sz. Antal oltára előtt pedig volt az Amadé család sirboltja.

Ezeken kívül itt van eltemetve Zsenyey Sándor, meghalt 1628. febr. 27-én. — Gróf Rákóczyné, meghalt 1628. márcz. 3-án. Továbbá többen az Eszterházy, Rákóczy, Héderváry, Berényi, Czobor, Palocsay, Jagussics, Horváth, Castelli, Keglevich, Zichy, Péterffy, Szunogh, Mednyánszky, Gyulaffy, Balassa Ujfalussy, Batthyány családokból. Itt nyugszik még gróf Nádasdy László csanádi püspök is.¹⁾

Siremlék, az említett Drugeth félén kívül, alig néhány látható, s ezek is elkoptak. Elég jó karban van a Chernel családé, mely azelőtt a szentélyben, az evangelium oldalán állt, most pedig a kereszt folyosón van.

Ezen siremléken, a családi czimer fölött, ez olvasható:

*Gloria Cherneliae stirpis tutelaque Legum
Pannoniae Thomas conditur hoc tumulo.
Lenta illum tabes Juvenili absumpsit in aevo,
Pellere quam medicae non valuerunt manus.
Moesta Parens Natum Conjuncta quoque Casta maritum
Cum questu, et lachrymis hoc posuere loco,
Curavit Paulus Chari pia Funera Fratris
Turba usque ad summos officiosa rogos.
D. O. M.*

A czimer alatt pedig ezen felirat van:

*Sub insigni isto visuntur
Generoso Viro Thomae Chernel, de Chernel-Háza Proto-
Notario Palatinali Regni Hungariae de Patria bene
merito, qui Stephano Filiolo unico Haerede relicto vitam
praeclare deductam hic Posonii Anno Virginei Partus*

¹⁾ Kósa I. M. 301. 1.

MDLXXXV. aetatis vero suae XLV. clausit. Paulus Chernel Frater moestissimus Fratri Charissimo hic sepulto pie posuit.

Legujabb sirkő Klobusiczky József borsódi főispáné, a kereszt folyosón, 1826-ból.

A templom belső berendezéséről, amint láttuk, igen kevés van feljegyezve. Az oltárokról, melyeknek stilszerűeknek kellett lenni, szintén kevés feljegyzés található, főkép a régibb időkől.

A legrégebb feljegyzés az, hogy a Gyümölcsoltó Boldogasszony tiszteletére felszentelt főoltárt, mely egészen következet és márványozott volt, 1717. jun. 13-án Erdődy László nyitrai püspök consecrálta és e consecrációról az ereklyékkel együtt, ezen okmányt helyezte el az oltár közepébe:

Ao MDCCXVII. Die XIII. mensis Junii Ego Ladislaus Adamus Comes Erdődy Eppus Nitriensis consecravi Altare hoc in honorem B. M. V. Annunciatae et Reliquias SS. Martyrum Benigni, Christinae, Pij, Valentinae, Emeriti, Innocentij, Exuperantiae et Faustinae in eo inclusi et singulis Xti Fidelibus hodie unum annum et in die Anniversaria consecrationis hujusmodi ipsum visitantibus 40. dies de vera Indulgentia in forma Ecclesiae consueta concessi.¹⁾

De miután ezen oltár nagyon régi volt, nem sokára újat építettek helyette; melyet 1737. jul. 7-én karancsberényi²⁾ Berényi Zsigmond gróf, az esztergomi érsek Suffraganeusa szentelt fel. Ezen második felszentelés alkalmával sz. Laetus és Innocentius ereklyéi helyeztetek el a főoltárban, a felszentelő püspök egy évi, a felszentelés évfordulóján pedig 40. napi bucsút engedélyezett mindazoknak a hívőknek, kik a templomot meglátogatják.³⁾

¹⁾ Protocollum stb. 224. l.

²⁾ Comes de Karancs Berény.

³⁾ Protocollum stb. 286. l.

A főoltár jelenleg márványozott 4 oszloppal van díszítve, melyek között sz. László és sz. Imre herceg szobrai állanak. Az oszlopok fölött pedig 2 angyal térdepel és mintegy imádja az Oltáriszentséget.

1726-ban a főoltár előtt a szentélyben vas rács lett felállítva.¹⁾

1812-ben május 28-án, Urnapján, a tabernáculumból ellopták azon Úrmutatót, melyet Fabiankovics Erzsébet, szül. Kelio, szerzett a templom részére. Ezen Úrmutató 155 lat ezüstöt nyomott; bearanyozásáért 17 aranyat fizetett az ajándékozó, úgy hogy az aranyműves munkájával az egészet 205 frtra lehetett becsülni. A talapzaton az ajándékozó czimere volt vésve, alján pedig ezen felirat volt olvasható: *Spectabilis Domina Elisabetha Fabiankovics nata de Kelio pro Ecclesia PP. Franciscanorum Posonien-sium fieri curavit Anno 1761.* A talapzat ezen töredékét, több más apróra tört darabbal együtt, akkor dobta el a tolvaj, midőn őt a zsidóknál megláttak és üldözni kezdettek. Csakhogy elfutott és nem is fogták meg soha.²⁾

A főoltár 1828-ban, Ivancsics pozsonyi prépost költéségen; 1841-ben pedig a zárda költségén meg lett ujitva, az oltárképpel együtt. Ezen alkalommal az oltár fölé két színes ablakot csináltak.³⁾

1891-ben a főoltárt megint megújították és decz. 20-án ünnepélyesen megáldották. A megújítás költségeit ez alkalommal a tót III. Rend tagjai, valamint Banke Antal, m. kir. posta és táviróigazgatósági nyug. főpénztárnok viselte.

A Chorus kezdetben a főoltár háta mögött volt; a mostani csak 1710-ben épült.⁴⁾ 1764-ben pedig a mostani chorus oldal falai tölgyfa burkolattal lettek bevonva.⁵⁾

¹⁾ Protocollum stb. 281. l.

²⁾ Protocollum stb. 385. l.

³⁾ Continuatio Protocollis stb. 69. l.

⁴⁾ Kósa I. M. 293. l.

⁵⁾ Ezen alkalommal az ebédlő oldal falai szintén tölgyfa burkolattal vonattak be.

A főoltár mellett két oldalt, két ritka nagyságú réz Candeláber áll. Hogyan kerültek ezek a szentferenczrendűek birtokába? nem tudni. Mindegyik Candeláberen két felirat olvasható. Az egyik felirat így hangzik: „*Georgius Szelepcsén alias Pohroncz Episcopus Nitriensis, Locique ejusdem Comes perpetuus, Abbas Pilisiensis, Praepositus Sagiensis, S. C. R. Majestatis Consiliarius, ac per Regnum Hungariae Aulicus Cancellarius 20. Mensis Januarii 1656.*“ A másik felirat pedig így szól: „*Ad honorem Dei omnipotentis, et gloriosam memoriam Servorum ejus SS. Zorardi et Benedicti Nitriensium Patronorum, olim etiam incolarum, Candelabra haec duo Sacrae isti aedi dicata sunt, quae si quis ab ea abalienaverit, sciat se in horrendo tremendo Judicis Dei Judicio accusandum a me.*“

A főoltáron kívül jelenleg 6 mellékoltár van a templomban. És pedig a Evangelium oldalán a szentély falához építve van

szerafi sz. Ferencz oltára. Ezen oltár 1735-ben herczeg Eszterházy Imre költségén lett felállítva, és 1736-ban vasrácsal körülvéve. 1803-ban, Görgei Márton esztergomi kanonok bőkezűségéből az oltár meg lett ujítva, mely alkalommal a megujított oltáron az első sz. misét a zárdafőnök mondotta a jötevőért.¹⁾ 1844-ben, valamint 1892-ban megint meg lett ujítva. Az oltár consecrálva van; de ki által? nincs nyoma.

Következik a fájdalmas oltár, mely szűz Máriát ábrázolja, amint a keresztről levett Krisztust ölébe veszi. Két oldalon egy egy angyal látható, kik Jézus és Mária fölött mintegy siránkoznak. Ezen oltár, valamint a sz. Anna, sz. József és sz. Borbála oltára, két széles oszlop között áll, melyek egészen a boltozatig érnek, azért ezen oltároknak kápolna alakjuk van. Mikor állítatott ezen oltár? nem tudni; annyi bizonyos, hogy 1729. előtt már meg-

¹⁾ Protocollum stb. 234. 1.

volt, mert ezen év szept. 5-én, Berényi Zsigmond gróf azt consecráltta és sz. Amantius és Coelestin vértanuk ereklyéit helyezte el benne. Ezen oltár eredetileg nep. sz. János oltára volt;¹⁾ de mivel ezen szentnek a Rozália kápolnában már amúgy is volt oltára, 1756-ban gróf Erdődy György palatinus neje, szül. Eszterházy Teréz grófnő fájdalmas oltárrá alakította át.²⁾ 1812-ben április 9-én a szűz Mária szobráról lelopták a nyakéket és a többi fogadalmi ajándék tárgyakat.³⁾ 1855-ben a zárda az oltárt renováltatta.

Az Évangélium oldalán utolsó oltár a sz. Anna oltára; melyet Szallai Katalin, szül. Spelak állíttatott 1713-ban.⁴⁾ Ezen oltárt is gróf Berényi Zsigmond szentelte fel 1729. szept. 25-én, és sz. Amantius és Coelestin vértanuk ereklyéit helyezte el benne. 1826-ban Rudnay primás huga ezen oltárt megújította.⁵⁾

Az epistola oldalán, a sz. Ferencz oltárral egy vonalban van pad. sz. Antal oltára. Ezen oltár 1735-ben állíttatott fel jótévk alamizsnájából és 1736-ban szintén vasrácsccsal lett körülvéve.⁶⁾ 1803-ban megint csak jótévk alamizsnájából lett megújítva, a mikor a megújított oltáron az első sz. misét aug. 1-én a zárda főnöke énekelte a jótévkért.⁷⁾ 1844-ben a zárda; 1892-ben pedig egy jótévk költségén ezen oltár is meg újítatott.⁸⁾

A fájdalmas oltár átellenében áll sz. József oltára. Ezt 1729-ben Schreiffogl Rosina nevezetű asszony saját költségén állíttatta.⁹⁾ Berényi Zsigmond a sz. Anna oltárral

¹⁾ Decretum Visitationis Canonicae in Conv. PP. Franciscanorum Posoniensi peractae 1823. 10. l.

²⁾ Protocollum stb. 289. l.

³⁾ Protocollum stb. 381. l.

⁴⁾ Protocollum stb. 262. l.

⁵⁾ Continuatio Protocollum stb. 12. l.

⁶⁾ Protocollum stb. 284—285. l.

⁷⁾ Protocollum stb. 324. l.

⁸⁾ Continuatio Protocollum stb. 70—139. l.

⁹⁾ Protocollum stb. 322. l.

ezen oltárt is consecrálta és ebben is sz. Amantius és Coelestin vértanuk ereklyéit helyezte el. Renováltatott ezen oltár 1828-ban Ivancsics pozsonyi prépost költségén.¹⁾

Végre a sz. Anna oltárával szemben van sz. Borbála szűz és vértanu oltára, mely már 1722-ban a zárda költségén renováltatott.²⁾ Ezt is Berényi Zsigmond consecrálta 1729. decz. 10-én és sz. Coelestin és Desiderius ereklyéit helyezte el benne. 1827-ben Rudnay primás huga renováltatta.³⁾

Ezen oltárokon kívül azon ajtó átellenében, melyen nászni kijárnak, volt a Kereszt oltár. Ezen oltár részint jótevők, részint a zárda költségén 1726-ban lett felállítva,⁴⁾ 1771-ben pedig Erdődy Antal gróf költségén megújítva.⁵⁾ Volt-e consecrálva? nincsen feljegyezve. Ma már nincs meg ezen oltár.

Van a szentferenczrendüek pozsonyi templomának egy nevezetes ereklyéje, mely sz. István király ünnepének nyolczada alatt nyilvános tiszteletre szokott kitétetni. Ezen ereklye sz. István első magyar király jobb kezének egy részecskéje.⁶⁾

Midőn 1773-ban Mária Terézia szent István jobbjának kézfejét Raguzából ajándékba kapta és azt Budán elhelyezte, és midőn hire ment, hogy ezen kézfej egész s megvan rajta mind az öt új, Kósa Jenőt, ki abban az időben a rendtartomány történetét írta, kétely fogta el, hogy tulajdonképen honnét való és milyen az az ereklye: mely a pozsonyi szentferenczrendüeknél, sz. István ereklye gyanánt őriztetik? Kósa kételyét növelte az, hogy Pray György 1773-ban, sz. István jobbjáról kiadott értekezésében tagadta, hogy ezen szent jobb valamikor a szentferenczrendü

¹⁾ Continuatio Protocollis stb. 14. 1

²⁾ Protocollum stb. 279. 1.

³⁾ Continuatio Protocollis stb. 14. 1

⁴⁾ Protocollum stb. 281. 1.

⁵⁾ Protocollum stb. 326. 1.

⁶⁾ Protocollum stb. 332. 1.

atyákra lett volna bizva. Szóval, kétely támadt a pozsonyi szentferenczrendü zárdatemplom sz. István ereklyéjének valódiságát illetőleg.¹⁾

Az így felmerült kétely közepette kapóra jött, hogy még 1773-ban, bizonyos Ivichich Ferencz, a csabrághi és szittnyai Koháry grófi családnak felesküdtött levéltárnoka és egyuttal ügyésze, azt irta Kósa Jenőnek, hogy a Koháry család régi okmányai között talált egy, Uzeroczy Máté, pozsonyi kanonok által láttomozott bizonyítványt, mely szerint a szentferenczrendüek pozsonyi zárdájában őriztetik sz. István jobbjának egy része, melyet Malomfalvay Györgynek, ezen rendtartomány kiérdemült főnökének, a lengyelországi szentferenczrendü tartománynak kormánytanácsa ajándékozott 1659-ben decz. 18-án, midőn ezen rendtartományban, mint Commissarius Visitator Generalis működését befejezte. Tudatta továbbá Ivichich azt is, hogy megtalálta Lukasits Jeromos pozsonyi zárdafőnöknek, gróf Kóháry Istvánhoz azon alkalomból irt levelét, midőn ez az említett okmányt átküldötte.²⁾

Kósa Jenő ezen felvilágosítás után tovább kutatta a dolgot; kérdezősködött a pozsonyi zárdában lakó öregebb atyáktól, nem tudnának-e valamit ezen ereklyéről? De ezektől sem birt megtudni egyebet, mint azt, hogy sz. István királynak azon szobra, melybe az ereklye van illesztve, 1729-ben vagy 1730-ban készült, és hogy azelőtt ezen ereklye egy fából készült és ezüstözött karba volt illesztve, s így szokott kitétetni sz. István magyar király ünnepének nyolczada alatt. Kósa most ezen kart kezdte keresni és sok kutatás után, régi eldobott irások között azt meg is találta. A karon egy bearanyozott hézag látszott, lent pedig az alapzaton ezen, most is olvasható irás: „*Pro Ecclesia Posoniensi Ord. Minorum Strict. Obs. S. P. Francisci ad D. V. Annunciatam accomodata est haec*

¹⁾ Protocollum stb. 332. l.

²⁾ Protocollum stb. 332. l.

*Statua lignea cum Reliquiis Dexteræ manus S. Regis Stephani, opera, et industria Præ Gregorii Malomfalvay Proæ Præ cum consensu Superiorum. Die 4. Nov. 1660.*¹⁾

Kósa még ezzel sem elégedett meg, hanem irt a lengyelországi rendtartomány főnökének: 1) Vajjon a sz. András apostolról nevezett lemergi szentferenczrendü zárdában, őriztetik-e sz. István jobbjának valami része; 2) milyen rész az és milyen mutatóban tartatik? 3) honnét kapta a zárdá a szent jobb ezen részét; 4) szokott-e a szent jobb azon része nyilvános tiszteletre kitétetni? 5) van-e a lemergi zárdában valami feljegyzés arról, hogy Malomfalvay Györgynek, a magyarországi sz. Máriáról nev. rendtartomány atyjának, mint Visitátornak, ezen jobbnak egy részecskéje 1659-ben kiadatott?²⁾

Ezen kérdésekre a lengyelországi rendtartomány főnöke 1773. aug. 6-ról következőkép felelt: 1) a szentferenczrend sz. András apostolról nev. szigorúbb szabályú lemergi zárdájában, sz. István első magyar király jobbjának egy része tényleg őriztetik; 2) ezen rész egy tiszta aranyból készült karban elhelyezett hosszúkás csont; a kar közepén van egy üveg ablakocská, melyen át a sz. csont és ezen felirat látható: „Sz. István király“; 3) ezen drága ereklyét az arany ereklyetartóval együtt, Kázmér lengyel király, 1634-ben, fogadalomból ajándékozta Duklai sz. János sirjára, kinek teste az említett zárdá templomában nyugszik; 4) ezen ereklye szept. 2-án — mely napon sz. István ünnepe általánosan ünnepeltetik — szokott kitétetni nyilvános tiszteletre; 5) sehol sem található írott emléke annak, hogy 1659-ben, ezen ereklyéből valami részecskét Malomfalvay György Atyának ajándékoztak volna.³⁾

Ezen felelethől Kósa világosan megértette, hogy a szent-

¹⁾ Protocollum stb. 333. l.

²⁾ Protocollum stb. 333. l.

³⁾ Protocollum stb. 334. l.

ferenczrendü atyáknál, nem ugyan Magyarországon, de Lengyelországban, a lemergi zárdában, már régi időkben fogva őriztetik sz. István jobbjának egy része, és hogy Malomfalvay György 1659-ben, az itt őrzött ereklyéből kapta ajándékba azon részecskét, mely a pozsonyi zárdatemplomban őriztetik; és mely szintén egy hosszukás csont, melyre a bőr rá van száradva. Mert hogy a lemergi zárdában sehol sem találtatott feljegyezve, hogy 1659-ben Malomfalvay György Atyának sz. István ereklyéiből egy részecskét kiadtak volna, az, mint Kósa helyesen megjegyzi, mitsem bizonyít, mert abban az időben sok esetben, ha valamit ki is adtak, azt az utókor számára nem jegyezték fel.¹⁾

Miután tehát Kósa a pozsonyi zárdában őrzött szent István ereklyéről bővebb adatokat szerzett, valami módon pótolni akarta a lemergi atyák által kiadott ereklye valódiságáról szóló eredeti bizonylatot, amely, nem tudni minő módon, elveszett. Mivel pedig ezen bizonylat egy pozsonyi kanonok által hitelesen volt láttomozva, arra kérte Ivichich Ferenczet, hogy visszatérítés fejében küldje meg neki azon láttamozott bizonylatot. Ivichich azt megküldötte, Kósa pedig leíratta, és két legöregebb pozsonyi kanonok által újra láttomoztatta. Ezen újabb láttomozás, több, ezen üggyhöz tartozó irattal meg van a levéltárban.

A Koháry családnál levő láttamozott bizonylat szövege ez:

Ad Instantiam ferventissimam Admodum Reverendi Patris Gregorij Malomfalvaij Lectoris et Praedicatoris Generalis, olim Ministri Proae S^{ae} Mariae Hungariae Commissarij, et Visitoris Nostri Generalis, Venerabile Diffinitorium particulam notabilem carnis maceratae ex manu dextera S^{ti} Stephani Regis Hungariae dari concessit, quod quidem factum est nullo opponente

¹⁾ Protocollum stb. 334. 1.

*Decreto Pontificio et Ordinarij. In cujus fidem Sigillum
Proae apposuimus, et manus nostras subscripsimus.
Datum in Conventu nro Leopoliensi ad S^{um} Andream
Apostolum Die 18. Decembr. A^o Dni. 1659.*

*Fr. Casimirus Auedyl Minr. P. R.
Fr. Venceslaus Conventus Leopolin.
L. S. Fr. Cypr. Damirslu Diffr actualis
Fr. Francus Raysteurr Diffr.
Fr. Franciscus Rykalicz Secr. Proae.*

*Quod Copia haec concordet de verbo ad verbum
cum suo originali Testor et Subscribo*

*L. S. Matthaeus Uzeroczj, m. p. Vblis Capli
Posoniensis Custos et Canonicus.*

A Kósa által ujonnan láttomoztatott hitelesítés pedig
igy szól:

*Facta praevia a nobis infrascriptis et alijs duobus
Rmis Dnis hujus Insignis Collegiatae Ecclesiae Poso-
niensis Canonicis diligenti, et exacta recognitione Sub-
scriptionis, et Sigilli Rmi q^m Dni Matthaei Uzeroczj
hujus ejusdem Ecclesiae Canonici Custodis, ijsdemq
genuinis repertis, praesens exemplar ex alia Copia
per eundem Rmum Dnum authenticata desumptum, cum
eadem in omnibus, et per omnia concors esse testamur.
In quorum fidem etc.*

Posonij 17. mensis Octobris 1773.

*L. S. Joan: Petrus Scacchi
Ecclesiae Collegiatae Posoniensis Canonicus m. p.*

*L. S. And. Frid. Schuppanzigh,
Collegiatae Ecclesiae Posonien Canonicus Cantor m. p.¹⁾*

¹⁾ Protocollum stb. 335. 1.

Noha ezen ereklye hitelességét, a fenti bizonyítékok nyomán, az 1823-ban meglartott Canonica Visitatio is elismeri, nem lesz felesleges felemlíteni még egyszer azt, hogy a Mária Terézia által Raguzából elkért és Budán őrzött ereklye, mely évenként sz. István napján ünnepélyes körmeneten körülhordoztatik és az udvari templomban őriztetik, csakis sz. István jobbjának kézfeje; azon hosszukás csont pedig, mely a lemergi szentferenczrendüeknél őriztetik és melyből a pozsonyi szentferenczrenrűeknél levő ereklye származik, szent István jobb kezének azon részéből való, mely a kézfejtől a könyökig, vagy a könyöktől a vállig terjed; már pedig ezen részek együttvéve kéznek, jobbkéznek mondatnak, és sz. István halála után nemcsak a kézfej, de az egész jobb épségben maradt.

Sz. István ereklyéjén kívül mig a következő ereklyék vannak a zárdatemplom birtokában:

a) Sz. kereszt particula, réz tartóban. Ez Marxer Ferencz, Lipót hercegprimás általános Helynöke által 1774-ben van hitelesítve és Vilth József általános Helynök engedélyével ellátva, hogy nyilvános tiszteletre kitehető. Ezen ereklye sz. kereszt feltalálása és felmagasztaltatása ünnepén, valamint a sz. kereszt uti ájtatosság után szokott a hívőknek csókoltatásra nyújtatni.¹⁾

b) Nepomuki sz. János ereklyéje. Ezt 1798 május 10-én Szunyog grófnő ajándékozta a zárdának. Ezen ereklye bearanyozott tokba van foglalva és nep. sz. János ünnepének nyolczada alatt, a lytánia után csokolásra nyújtatik a népnek. Hitelesítve van 1768. aug. 9-én Keiser András prágai általános helynök által.²⁾

c) Sz. Thecla szűz és vértanu ereklyéje, mely De Rubeis Ferdinánd konstantinápolyi Patriarcha által van hitelesítve és ezen hitelesítés Csáky Miklós esztergomi érsek

¹⁾ Decretum Visitationis stb. 15. l.

²⁾ Protocollum stb. 346. l.

által el lett ismerve, ki egyuttal megengedte, hogy az ereklye nyilvános tiszteletre kitehető legyen.¹⁾

1805-ben Pales Fülöp, a pozsonyi társas káptalan öre, végrendeletének 8. pontja alatt 200 frtot hagyott a pozsonyi szentferenczrendüek zárdájának, hogy ezen összeg évi kamatainak fejében, az időközben abbamaradt sz. Thecla ájtatosságot folytassák. Mikor kezdődött ezen ájtatosság és ki által? arról nincsen semmi feljegyzés.²⁾

d) Vannak még sz. Katalin szűz és vértanu, valamint páduai sz. Antal ezüst tartóba foglalt ereklyéi, a hiteles okmányokkal ellátva.³⁾

e) Van ezeken kívül Mária Magdolna karja is, de ez, mivel hitelesítése elveszett, nem szokott nyilvános tiszteletre kitétettni. Ezen ereklye a Clarissa apáczáké volt. A Clarissa zárda eltörlése után ezen ereklye Duschardiu pozsonyi prépost birtokába került, ennek halála után pedig a pozsonyi társaskáptalani templom Kraft nevezetű főszekrestyésének tulajdonába ment át, ki azt Chrysogon nevezetű fiának, 1803. jul. 30-án a szentferenczrendben letett ünnepélyes fogadalma alkalmával ajándékozta.⁴⁾

f) Végre a János kápolnában, egy üveg szekrényben látható sz. Reparát vértanu teste. Ezen testet, 1771-ben Kudler Paschal, szentferenczrendü atya hozta Romából. 1783-ban május havában éjjeli tolvajok a testet a gyöngyök miatt széthányták, de a zárdabeliek más nap összeszedték. 1801-ben Dussich Valburga, Uzovics Marianna, Uzovics Nepomucena, Bittó Emerentiána, gróf Koller Borbála volt Clarissa apáczák azt tisztességesen felékesítették és a sekrestye kijárat átellenében levő keresztoltárra, ahol azelőtt is volt, visszatették.⁵⁾ 1843-ban az Erzsébet apáczák újra feldiszi-

¹⁾ Decretum Visitationis stb. 16. l.

²⁾ Protocollum stb. 351. l.

³⁾ Decretum Visitationis stb. 16. l.

⁴⁾ Decretum Visitationis stb. 17. l.

⁵⁾ Protocollum stb. 233 l.

tették a szent testet.¹⁾ Ünnepe július 21-én van. Hitelesítő okmánynyal, valamint engedélyvel el van látva, hogy nyilvános tiszteletre kitehető.

A szentferenczrendüek pozsonyi zárdatemploma részére az idők folyamán több bucsú volt engedélyezve. Így 1475-ben IV. Sixtus Pápasága alatt, ezen templomnak, örök időkre, 100 napi bucsú²⁾ (a teljes bucsú ezen időkbén igen ritka volt) lett engedélyezve sz. Mária születése, tisztulása, mennybemenetele ünnepén, sz. Ferencz és a templom felszentelésének napján.³⁾ 1494-ben VI. Sándor Pápa 40 napi bucsút engedélyezet mindazoknak, kik a megholt hívők oltárára — mely ekkor még a templomban volt — világitást, diszitményeket, vagy valami más ajándékot adnak, hagyományoznak, vagy szereznek. Továbbá azok is részesei ezen bucsúnak, kik szűz Mária és az apostolok minden ünnepein, a szerzet 1., 2., 3. rangú ünnepein és azok áttételén, sz. István, Lőrincz, Kristóf, Wolfgang, Sebestyén, sz. kereszt feltalálása és felmagasztaltatása napján, sz. Udalrik, György, Miklós, Mária Magdolna, Margit, Katalin, Borbála, Orsolya és társai ünnepén, Mindenszentek és halottak napján, a tisztító helyen levő lelkekért, a fenti oltár előtt, 3 Miatyánk-ot és Üdvözetet imádkoznak.⁴⁾

Ezen kívül a különféle ünnepélyek alkalmával még több bucsú is volt engedélyezve. A mostan megtartott 3 napi ájlatosság alkalmával teljes bucsút nyernek mindazok, kik a szentferenczrendüek templomában meggyónnak, megáldoznak és a sz. Atya szándékára valamit imádkoznak. 300 napi bucsút nyernek pedig azok, kik ezen ájlatosság alatt a templomot töredelmes szívvvel meglátogatják, és ott a sz. Atya szándékára imádkoznak.

¹⁾ Continuatio Protocolli stb. 70. l.

²⁾ Ezen bucsúról szóló okmány 5 Cardinalis aláírásával és pecsétjével van ellátva.

³⁾ Kósa I. M. 294. l.

⁴⁾ Ezen bucsú okmánya is hártýára van írva.

A templom fenállásának legrégibb idejétől fogva, mindkét nembeli hívők részére, különféle társulatok voltak behozva. Az első volt a sz. Máriáról nevezett társulat¹⁾, mely 1461-ben állítatott fel és még ugyanazon évben 100 napi bucsúval lett megajándékozva. 1464-ben II. Pius Pápa, ezen társulat tagjai részére, egy pergamenen kiállított társulati levelet küldött, az akkori rendtartományi főnöknek, Igali Fábiánnak, melynek erejénél fogva mindnyájan úgy az életben, mind holtuk után felvételtek ezen rendtartomány imáinak közösségébe. Ezen társulat köteles volt a zárdának, sz. Lőrincz napján, évenként, a testvérek ruházatára 15 frtot fizetni; a testvérek pedig ezen alamiznáért hetenkint 3 officiumot kötelesek voltak énekelni²⁾, t. i. hétfőn a megholtakért, csütörtökön az Oltáriszentségről és szombaton a Mi Asszonyunkról (de nostra Dna). Ezekon kívül a társulat évenként két ünnepélyes officiumot énekeltetett, egyet Gyertyaszentelő után következő hétfőn Mi Asszonyunkról és egyet a megholtakért, a mely officium alatt a szónok a társulatnak kihirdette a bucsut. A társulat tagjai pedig ünnepélyes offertoriumot tartottak és egy borjút, egy akó bort és zsemlet adtak a zárdának. Az ünnepélyes officiumot megelőző vasárnap, a testvérek ünnepélyes vecsernyét tartoztak végezni.³⁾

A második társulat volt a sz. Sebestyén társulata,⁴⁾ mely 1502-ban lett alapítva. Ezen társulatról a következők vannak feljegyezve: 1592-ben karácsony ünnepe táján, a sz. Sebestyén társulata és Udalrik testvér zárdafőnök között, a következő megegyezés történt: „A testvérek tartoznak minden vasárnap és szerdán a társulat kápolnájában, a folyosón, egy-egy misét mondani a mely 2 miséért a

¹⁾ Confraternitas B. M. Virginis.

²⁾ Tria officia singulis septimanis cantare.

³⁾ Kósa I. M. 295. l.

⁴⁾ Confraternitas s. Sebastiani.

társulat minden negyedévben 5 *solidus denárt* tartozik a zárdának fizetni. Továbbá az Oltáriszentségről való ájzatosság¹⁾, melyet a testvérek minden csütörtökön a folyosók körül, az Oltáriszentséggel végeznek, szintén a társulaté, amelyért minden negyedben 10 *solidus denárt* tartozik fizetni. Ezen kívül még más ájzatosságai is valának a társulatnak.²⁾

A harmadik társulat volt a páduai szent Antal társulata, melynek VII. Sándor Pápa 1663-ban, mindjárt felállításának évében, „Sicut accepimus“ kezdetű Brevével bucsút engedélyezett. Ugy látszik, ebben az időben vette kezdetét azon sz. Antalról nevezett körmenet is, mely minden hétfőn, Iytania előtt, sz. Antal szobrának vitele mellett volt megtartva, kezdetben a templomból a zárda összes alsó folyosóin át, később pedig, midőn XIV. Benedek, pápaságának kezdetén, a szerzetesek clausuráját szigorúbbá tette, csak a templomhoz legközelebbi folyosón, mely már a zárda clausuráján kívül esett.³⁾

Volt azután a sz. Ferencz Társulata⁴⁾, melyet 1630. hozott be Galbiato Antal, ezen részek nemzeti Generalis Commissariususa.

1745-ben pedig szt. Ferencz III. Rendje, a mindkét nembeli világiak részére lett behozva.

1854. június 20-án a beöltöztetéseket ezen rendbe maga a hercegprimás végezte a Rozália kápolnában, mely alkalommal 28-an öltöztek be.⁵⁾

A fent említett 4 társulat megszűnt, de mikor? és miért? sehol sincsen feljegyezve. Most meg van a sz. Lázár társulata, és a III-ik Rend tót és német tagokkal.

1) Officium de Corpore Christi.

2) Protocollum stb. 128. l.

3) Kósa I. M. 296. l.

4) Chordigerorum saecularium S. Francisci.

5) Continuatio Protocolli stb. 72. l.

A templom előtt már 1532-ben állott egy kereszt¹⁾ melynek helyébe 1733-ban új kereszt lett felállítva. Miután ezen kereszt már nagyon elrothadt, úgy hogy majdnem kidült, 1834-ben a zárdafőnöke új keresztől gondoskodott. Evégből több városi polgár tanácsára, a városi gazdasági bizottsághoz egy folyamodást nyújtott be, melyben a felállítandó új keresztre egy tölgyfát kérelmezett. A tölgyfát megkapta. A kereszt kifaragását a zárda fizette, a többi munka költségeit pedig, úgymint a keresztben levő alakok megújítását, a keresztnek befestését, több városi polgár viselte. Az új keresztet május 4-én, Husvét utáni 5-ik vasárnap délután, a litánia előtt, Jordánszky Elek érseki helynök áldotta meg, nagy népsokaság jelenlétében. Maga Jordánszky tartott ez alkalommal rövid német sz. beszédet, valamint a litániát is ő maga végezte el.²⁾ A kereszt gondozását és a kereszt előtt égő mécs (mely minden *pénteken* az Úr szenvedésének emlékére meggyújtatik) ellátását 1874. óta, a keresztény lelkületű *Schnitzler* Györgyné úrnő eszközöli, ki 1897-ben a régi lámpást díszes ujjal felcserélte és a lámpa gondozását a jövőre is elvállalni kegyesen megígérte.

Ez évben a keresztben levő alakot, Móczik Felicián szentferenczrendű atya díszesen, izlésesen újra festette.

¹⁾ Henszlmann I. M. 98. 1.

²⁾ Continuatio Antiquarii stb. 48. 1

IV.

A kápolnák. — Mikor épült a sz. János kápolna, mely máskép holtak kápolnájának is nevezetik. — Minő hatást gyakorol a belépőre e kápolna. — 1831-ben ezen kápolna meg lett újítva. — Nepomuki sz. János szobra. — A kereszt folyosó. — A Rozália kápolna. — Ennek oltárai. — Lopások a kápolnában. — 1893-ban meg lett újítva. — 1708-ban épült a lorettói kápolna. — Az alapkö nagy ünnepélyességgel tétetett le. — A kápolnát Keresztély Ágost bibornok, esztergomi érsek consecráta. — 1835. és 1890-ben ezen kápolna meg volt újítva. — A szent Sír kápolna. — A zárda kertjében is volt egy kápolna. — Milyen remekmű a torony. — Mikor épült. — Ismételt tűzvész és földrengés által meg volt rongálva. — 1895–1896-ban a torony újra lett felépítve.

A szentferenczrendűek pozsonyi kápolnái közt régiségi, de főképp építészeti szempontból, az első helyet, a templom hajójának éjszaki oldalához csatolt *szent János evangelista*, másképen *holtak* kápolnája foglalja el. „Oly rendkívüli építészeti dísz ez, hogy a maga nemében ritka építészeti bijout, valóságos műemlékbeli gyöngyöt képez.“¹⁾

E kápolna keletkezésére vonatkozó vélemények is nagyon eltérők. Bél hiszi,²⁾ „hogy ezen kápolna 200 évvel régibb Kun László művénél.“ Következteti pedig ezt, a gót építészetből. *A Topographia Magni Regni Hungariae*³⁾ ezt mondja: „A stíl elárulja, hogy ezen kápolna sokkal régibb Kún László művénél és így a templom

¹⁾ Ortvay I. M. II. k. 252. l.

²⁾ I. M. C. 6. Art. 1. §. VII. p. 585.

³⁾ Cap. 1. §. XI. p. 295–296.

40 lépés hosszú hajójánál. Ezen kápolnába menekült a matrónák nagy száma, férjeik leölétése után, midőn Ottokár Pozsonyt elpusztította.“

Kósa Jenő¹⁾ ezen állításra támaszkodva, azon következtetésre jött, hogy a szent János kápolna Pozsonyban a szentferenczrendüek első temploma volt. Ezen következtetésének támogatására hivatkozik egy, Pál pécsi püspök által 1296. sz. Márk napján, hártýára kiállított és függő pecséttel ellátott okiratra,²⁾ mely szerint Pál pécsi püspök, egy évi bucsú adományban részesítette mindazokat, „kik sz. János evangelista napján, az ő templomában, melyben szerzetesek és Istennek kedvelt férfiai, a kisebb Testvérek, az Istennek hűségesen szolgálnak, az isteni tiszteleten részt vesznek.“ Ezen okiratból azt is következteti Kósa, hogy ezen kápolna nem volt felszentelve és csak Pál püspök szentelte azt fel, midőn a bucsút engedélyezte, vagy ha a kápolna fel volt szentelve, akkor Pál püspök csak az oltárt consecrálta. Említést tesz azután Kósa egy XVI. századbéli kéziratról, mely szerint a szent János kápolna volt Pozsonyban az első magyar

¹⁾ l. M. 284. l.

²⁾ Ezen okirat, melynek eredetije képbén látható, így hangzik : „Paulus miseracione diuina Episcopus Quinqueecclesiensis ecclesie Vniuersis christi fidelibus presentem paginam inspecturis salutem indomino. Quamuis dominus noster iesus christus mediator dei et hominum liberalissimus et liberalior fit ad spargenda dona sancti spiritus, quod nos ad recipienda nimis tamen ad obtinenda necessaria pariter et utilia nobis sunt sanctorum suffragia beatorum, ideoque festiuis diebus sanctorum uisitantes basilice, fiunt peregrinationes a linginquis, donantes indulgencie in remissionem peccatorum. Ut igitur feruor uniuersitatis nostre zelum domus dei ardentius accendamus et uestra indomino deuocione augeatur auctoritate omnipotentis dei et beatorum apostolorum eius Petri et Pauli nec non beati Johannis Apostoli et ewangeliste patrociniis confisi omnibus quicunque festiuitatibus beati Johannis Apostoli et ewangeliste ad ecclesiam in honore eiusdem Posonij constructam, in qua religiosi et amabiles deo uiri fratres minores deo iugiter famulantes, deuocione ducti, indie dedicacionis sue, singulis annis accesserint, ibique diuinorum sollemnia perceperint, unius anni indulgencias, singulis annis, ut est dictum, elargimur. Incuius rei testimonium et perpetuam memoriam, presentes concessimus, sigilli nostri autentica munimine roboratas. Datum Quinqueecclesijs in festo Marci ewangeliste, Anno domini M.CC. Nonagesimo sexto.

plébánia, melyből a magyar szent beszéd a templomba lett áttéve.

Ortvay szerint a kápolna XV-ik században épült. Mert mint mondja, „ha e kápolna már a XIII-ik században épült volna, stylje épp oly egyszerű és szigorú volna, mint a milyen a templomé, melynek szentélye csakugyan a XIII-ik századból való.“¹⁾

Henszlmann pedig azt mondja, hogy a kápolna építését a XIV-ik század hatodik évtizedében megkezdették s hivatkozik egy, a pozsonyi városi levéltárban levő okmányra, mely szerint 1371-ben, Jakab, a város akkori birája kötelezte magát 150 font dénárt fizetni a kápolna építésére.²⁾

Ezen kápolna kezdettől egészen 1591-ig, csupán csak sz. János kápolnának neveztetett. Ezen évben azonban egy zárdafőnök, hogy a megholtak iránti tiszteletet előmozdítsa, szent János evangelistának oltára helyébe, a megholt hívők oltárát állította, melyen látható volt szent Ferencz, amint kordájával a lelkeket a tisztító helyről ki huzza, s ez időtől kezdve ezen kápolna holtak kápolnájának is neveztetik.³⁾

„Ha belépünk e kápolnába, ellentétes hatások érnek benne. Egyrészt a virágzása teljében pompázó gotismus lép meg, másrészt a benne elhelyezett ujabbkori izléstelenségek sértik szemeinket. A styltelen oltár 1591-ből, a szerencsétlen restauratio által létesített elrontások 1831-ből valók.“⁴⁾

Ugyanis sokan azon mágnások közül, kik V. Ferdinánd koronáztatása alkalmával a szentferenczrendüek pozsonyi zárdáját és templomát megtekintették, azon óhajnak adtak kifejezést, vajha a szent János kápolna,

¹⁾ I. M. II. k. 254 l.

²⁾ Henszlmann I. M. 107 l.

³⁾ Kósa I. M. 285. l.

⁴⁾ Ortvay I. M. 256. l.

mely „építészetiileg hazánk legszebb műemlékei közé tartozik“ és melyben „a gótidom teljes művészetével és szervezetével találkozunk“¹⁾ jobb karba hozatnék. Ezen közóhaj által indítatva Golessényi Pantaleo, rendtartományi főnök elhatározta, hogy a kápolnát, mely már közel 80 esztendő óta el volt hanyagolva, részint a hívők alamizsnájából, részint a rendtartomány költségén megújítja. Elhatározását tett követte. Ugyanis a kápolnát 1831-ben új ablakokkal ellátta, (ugy látszik az ablakok be voltak falazva) bemeszeltette, új oltárt állíttatott, a főoltár fölött levő sz. János evangelistának művészettel festett képét, amennyire lehetett, eredeti szépségébe visszahelyeztette és az így megújított kápolnát, ugyanazon év dec. 27-én, sz. János evangalista napján, nagy népsokaság jelenlétében személyesen megáldotta és 80 év után, az első énekes misét ő maga mondatta a megújított kápolnában. A rendtartományi főnök 1550 frttal, egyes adakozók és jótévedők pedig 1341 frt 10 krral járultak a kápolna megújításához.

Reméljük, hogy valamint a tornyot sikerült felépíteni úgy ezen kápolna is, műbecsének megfelelőleg, nemsokára meg lesz ujitva.²⁾

A szent János kápolnának epistola oldalán, menyezet alatt látható nep. sz. János kőszobra. Ezen szobor kezdetben a mostani fájdalmas oltáron, később pedig szent Ferenc oltárán állott. Innét lett átvéve a sz. János kápolnába. Ezen szobor azért nevezetes, hogy nep. szent János szentté avatása alkalmával különös említés tételik róla, amennyiben ezen szentnek emlékezet előtti tisztelétét, több más bizonyíték mellett, ezen szoborral is megerősítették.³⁾

Ortvay szerint „e remekművű kápolnával egyidejűleg

¹⁾ Ortvay I. M. II. k. 257—260. 1.

²⁾ Continuatio Protocolli stb. 38—39. 1.

³⁾ Kósa I. M. 295. 1.

A sz. János kápolna belseje.

épült a kereszt folyosó is“, mely jelenleg oltárokkal, szent képekkel, szobrokkal, néhány síremléssel, gyóntatószékekkel és imapadokkal van telve. Építészetileg e keresztfolyosónak csak azon része tűnik fel, mely a Rózália kápolna előtt éjszak déli iránynyal bir. Az első emeletben ellenben egy gótlágozatu ajtócsúcs vonja magára a figyelmet. Miután ez ajtócsúcs teljesen megfelel a földszinti folyosó átjáró ajtajának, legott meggyőződhetünk arról is, hogy az első emeleti gót ajtócsúcs csakugyan a földszinti folyosó ajtajának csúcsa, s így kétségtelenné válik, hogy e folyosó, mely most földszinti és emeleti, eredetileg osztatlan, s így a mainál jóval magasabb és éjszaki része igen diszes volt. A folyosó azon szakaszán, mely a Rozália kápolna előtt éjszak déli irányban húzódik, még a régi gót bolthajtásokat szemlélhetjük s azt az ajtót, mely a templom szentélyébe vezetett, de most el van falazva.¹⁾

1812-ben április 19-én a kereszt folyosón levő, oszlophoz kötött Krisztus fejről elloptak egy rézből készült, de jól megaranyozott és cseh kövekkel ékesített koronát.²⁾

A hívők minden időben nagy kegyelettel viseltettek a kereszt folyosó iránt; azért a zárda megújítása alkalmával, 1860-ban, ezen folyosó is meg lett nagyobbítva, amennyiben a clausurát majdnem a portáig kivitték. Az így megnagyobbított folyosón elhelyezték sz. Clára képét, mely azelőtt a fölépcsőn volt és melyről a hagyomány azt tartotta, hogy az valamikor a pozsonyi Clarissák templomában állott.³⁾

A sekrestye mellett van a sz. *Sebestyén és Rochus*, most ugy nevezett *Rozália* kápolna, mely valamikor a torony alatt levő szt. Sebestyén és Rochus kápolna

1) Ortvay I. M. II. k. 262—267. l.

2) Protocollum stb. 384. l.

3) Continuatio Protocolli stb. 84. l.

helyén épült.¹⁾ Ezen kápolnát, a zárda Protocolluma és a rendtartomány több iratának tanúsága szerint, 1502-ben maga Pozsony városa építette azon pestis alkalmából tett fogadalom következtében, mely említett évben 16-ezer embert ragadott el. Azelőtt szent Sebestyén napján, mely napon ünnepélyes sz. mise és sz. beszéd tartatott, a hívők nagy sokasága szokott összejönni ezen kápolnába, hogy teljes bucsút nyerjenek. A városi tanács pedig, az általa tett alapítvány emlékére ezen napon évenként alamizsnát szokott volt kiosztani.²⁾

Három oltár van a Rozália kápolnában. Első a főoltár, tabernaculummal. A tabernaculum fölött van szent Rozália szűz és vértanú rózsza koszorúkkal övezett szobra. Az oltárkép szűz Máriát ábrázolja, amint Jézust ölében tartja. Ezen oltárt 1729. május 29-én, Jézus menybene-tele utáni vasárnap, gróf Berényi Zsigmond consecrálta. Az oltárba sz. Amantius és Desiderius vértanuk ereklyéi vannak elhelyezve; a felszentelés napján a hívőknek egy évi, a oltár felszentelésének évfordulóján pedig azon hívőknek, kik azt meglátogatják, az egyház szokása szerint 40 napi bucsú lett engedélyezve.

Második oltár az epistola oldalán a Krisztus kínszenvedése oltára. Ezt is gróf Berényi consecrálta 1729. szept. 4-én és szt. Amantius és Coelestin ereklyéit helyezte el benne.³⁾ Ezen oltárt 1670-ben gróf Czobor Imre állította fel, kinek czimere fekete márványban most is ott látható, az általa alapított oltár evangélium felőli oldalfalán.

Harmadik oltár nep. szent János oltára, melyet 1749-ben gróf Benyovszky Sámuel saját költségén állíttatott fel.⁴⁾

1752-ben a Rozália kápolnában, az ebédlő ajtaja

¹⁾ Protocollum stb. 225. l.

²⁾ Kósa I. M. 294. l.

³⁾ Protocollum stb. 232 l.

⁴⁾ Protocollum stb. 321. l.

felett, baró Phephersoffen bőkezűségéből sz. Thecla szűz és vértanu szobra lett felállítva.¹⁾

1753-ben pedig Klass Jakab János, pozsonyi város tanácsos és a zárda syndicusa ugyancsak a Rozália kápolnában sz. Florián vértanu szobrát állította fel.²⁾

1805-ben az egész országgyűlés alatt, József királyi herceg, az ország Palatinusa, minden vásár- és ünnepnap misét hallgatott a Rozália kápolnában. Elmenetelekor 50 frtot hagyott a zárdának.³⁾

1812. márc. 18-án loptak el a Rózália kápolnában levő nep. szent János szobráról egy ezüst szivet, melyet jötevők ajánlottak fel.⁴⁾

Ápril. 3-án, reggeli 5—6 óra közt pedig ellopták a Rozália kápolnában levő szűz Máriáról egy vörös bársonyból készült és arany rojtokkal diszitett ruhát. Jézus ruháját ott hagyták.⁵⁾

1822-ben meglelt újítva a Rozália kápolna. Ezen újításhoz Ettlínger nevezetű pozsonyi polgár 90 frtot; egy névtelen kapitány 60 frtot, több jötevő 60 frtot ajánlott fel. De mivel ezen összeg még nem volt elég, a városban is szedtek 409 frt pénzbeli alamizsnát.⁶⁾

1850. jan. 1-én János főherceg mielőtt Bécsbe ment volna, a Rozália kápolnában misét hallgatott.⁷⁾ 1892-ben ezen kápolna tek. Banke Antal úr költségén ki lett festve, az oltárok megújítva és a kápolna nov. 12-én ünnepélyes meg lett áldva.

A lorettói kápolna 1708. május 20-án Sebach Kapistrán zárdafőnöksége alatt kezdett épülni. A pápától megáldott

¹⁾ Protocollum stb. 288. l.

²⁾ Protocollum stb. 321. l.

³⁾ Protocollum stb. 351. l.

⁴⁾ Protocollum stb. 384. l.

⁵⁾ Protocollum stb. 388. l.

⁶⁾ Protocollum stb. 406. l.

⁷⁾ Continuatio Protocollum stb. 18. l.

alapkövet¹⁾ május 20-án herczeg Szécsény Pál, kalocsai érsek tette le a legnagyobb ünnepélyességgel, Keresztély Ágost Bibornok, szász herczeg, Eszterházy Pál nádor és más országnagyok, grófok, bárók és nemesek jelenlétében, kik az országgyűlés miatt, akkor Pozsonyban voltak. Az alapkőbe, mely az oltár mögött, a templom felöli sarokban van, egy bádóg lemez tétetett ezen felirattal:²⁾

Tempore Papae Clementis XI.

Anno 1708. die 20 Maij. Sub Imperatore Romano ac Rege Hungariae Josepho I.

Hic lapis angularis impositus est pro fundamento Capellae S^{ae}. Mariae Lauretanae ab Eminentissimo ac Serenissimo Duce Saxoniae Christiano Augusto S. R. E. Cardinali, ac Archi-Episcopo Strigoniensi Ac Celsissimo Principe Paulo Eszterhazy de Galantha Palatino ut fundatore, pontificante ac benedicente Celsissimo Principe Paulo Szécsény Archi-Episcopo Colocensi. Sub Provincialatu A. R. P. Danielis Guzman ac Guardiano F. P. Joanne a Capistrano Sebach. Ord. Min. S. P. Francisci Str. Obs. Provin. S^{ae} Mariae Hungariae. Iudice Joan. Christo. Burgstaller, et Consule Christo. Adamo Pangracz.

A kápolna belsőleg már ugyanazon év oct. 4-én, szent Ferencz ünnepén, készen volt, a mely ünnepen herczeg Széchén Pál azt megáldotta és az első misét ugyanott ő maga celebrálta.³⁾

A lorettói kápolnának főalapítója herczeg Eszterházy Pál, ki maga 1000 frtot adott az építkezésre (talán azért van kint a czimere) a mely összeghez kisebb nagyobb adományokkal más jószívű adakozók is hozzájárultak.⁴⁾

Az okt. 4-én megáldott kápolnát, az oltárral együtt,

¹⁾ Protocollum stb. 240. l.

²⁾ Protocollum stb. 241. l.

³⁾ Protocollum stb. 241 l.

⁴⁾ Protocollum stb. 241. l.

ugyanazon év nov. 11-én, Keresztély Ágost bibornok, esztergomi érsek, szász herczeg, consecráltta és a consecrátióról a következő bullát adott ki: ¹⁾

Nos Dei Gratia Christianus Augustus S. R. E. Presbyter Cardinalis, Archi-Episcopus Strigonien. S. Sedis Aplicae Legatus natus; Primas Regni Hungariae, eiusdemque Summus Cancellarius et Secretarius; Comitatus Strigoniensis Supremus et perpetuus Comes, Eppatus Jaurinensis Administrator; Dux Saxoniae, Juliae, Cliviae, et Montium, etiam Angariae et Westphaliae; Landgravius Thuringiae; Marchio Misniae, Superioris Inferiorisque Lusaniae: Comes Princeps Hennebergensis; Metropolitanae et Electoralis Ecclesiae Coloniensis Praepositus et Thesaurarius; Comes Marchiae et Ravensbergae; Dnus Ravensteinij; Balliviae Thuringensis Locumtenens; Sacr. Caesar. R^{ac} que Mattis Consiliarius actualis in itinere etc.

Universis et singulis hasce nostras visuris, lecturis, legive audituris Notum facimus, et Testificamur: Nos Anno Dni 1708. die Dnica, Undecima Men. Novembris in Festo S. Martini, hic Posonii apud PP. Franciscanos Sacellum Lauretanum et altare hoc, in honorem B^{ae} Mariae V. iuxta Sanctae et Apostolicae Romanae Ecclesiae praescriptum rite consecrasse, et reliquias Sanctor. Martyrum Ampliati, Primitivi, et Severae eidem Altari inclusisse, et Singulis Xti Fidelibus, hodierno Dedicationis et Consecrationis Die, annum unum et in Anniversario Dedicationis et Consecrationis eorumdem illa devote visitantibus Quadraginta dies de vera Indulgentia in forma ejusdem S^{ae} Romanae Ecclesiae consueta concessisse. Inquorum fidem praesentes Literas manu ppia Subscriptas, Sigilloq. Nostro

¹⁾ Protocollum stb. 242. 1.

*munitas dedimus Posenij, die 16. Mensis Novembris.
Anno Dni 1708.*

Cardlis de Saxonia, Archi-Ep. Strigon.

L. S.

*De mandato Eminentissimi, et Serenissimi
Domini mei clementissimi.*

Bern. Heidfeld Protonotarius Apostolicus.

1710. jan. 25-én Keresztély Ágost bibornok, esztergomi érsek a lorettói kápolnában, herczeg Eszterházy Pálnak és az országgyűlésre akkor összejött összes országnagyoknak jelenlétében misét mondott, melynek elvégzésével mindnyájan a zárdafőnök cellájába mentek és ott délelőtti 11 órától délutáni 1-ig ünnepélyes conferenciát tartottak. ¹⁾

1754-ben a lorettói kápolna kívülről egészen újra ki lett festve; az oldalain levő képek renováltattak, sőt a kápolna homlokzatára, a kápolna átellenében lakó Konkel tanácsos bőkezűségéből sz. Mária és lorettói ház átvitelének képe lett festve. ²⁾

1762-ben ezen kápolna belseje lett megújítva és pedig 1) az egész oltár be lett ezüstözve; 2) két vésett antependium lett beszerezve; 3) a Mária szobor körül tétetett egy tábla, melyre az ajándék tárgyak felfüggesztettek; 4) 4 darab ezüstözött és 2 sárgaréz gyertyatartó, és 2 oltár vánkos; 5) Sz. Mária részére 3 ruha; kettő vörös bársonyból arany csillagokkal; egy pedig kék, ezüst rojtokkal; 6) 4 függő lámpás; 7) két cseh kövekkel ékesített ezüst korona lett beszerezve; egy nagyobb, sz. Mária; egy kisebb Jézus részére. Ezen 2 korona, két régi nyakék árából lett készítve. Az említett tárgyak nagyobb részt Leeb Pál póstafőnök és nejének buzgó-

¹⁾ Protocollum stb. 244. l.

²⁾ Protocollum stb. 288. l.

ságából lettek beszerezve, kik az ezen célra szükséges költségeket több névtelen jótévőtől szedték össze.¹⁾

1834. febr. 24-én a zárdafőnök, sz. Mária tiszteletének terjesztését szemei előtt tartva, minden költség nélkül, bízva egyedül az isteni gondviselésben elhatározta a lorettói kápolna megújítását. Ugyanis a kápolna csak egy, a barát-utca felé vágott ablakkal volt ellátva, miért is nagyon sötét volt, úgy hogy inkább valami barlanghoz, mint kápolnához hasonlított. Azonkívül nem volt szellőztethető, összeszorult és megromlott benne a levegő, miért is sz. Mária tisztelőit ahelyett, hogy magához vonzotta volna, inkább elidegenítette magától. Maga az oltár, valamint a szűz Mária szobra előtti rácsozat, mely a szobrot annyira elfödte, hogy azt a sötétség miatt alig lehetett látni, részint régiség, részint a nedvesség által elkorhadt, s összedüléssel fenyegetett.

Hogy tehát a kápolna nagyobb világosságot és egészségesebb levegőt kapjon, s hogy a nedvesség és a penész tovább is ne pusztítson, mindenek előtt a kápolnának barát utca felőli oldalán 2 nagyobb ablakot vágtak s azokat új vasráccsal látták el. Az előbbi kis ablakot pedig, úgy szintén a kápolnának két ajtaját, melyek közül egyik a barát-utca felőli oldalon, a mostani bejárás irányában, másik a templom és kápolna közötti szűk folyosón volt, befalazták. — A kápolna padlásán levő 3—4 lábnyi szemetét, mely súlyával a boltozatot nyomta, sőt azt meg is repesztette, lehordatták és mintegy 100 kocsi-val elhordották. Ezen munka egymaga 5 hétig tartott;²⁾ a tetőzetet pedig, mely egészen rossz volt, egyelőre kijavítaták — abban a reményben, hogy nemsokára új tetőzetet lehet felrakni.

Ezután következett a két nagyon széles lépcsővel biró, falazott oltár lebontása. Ezen lebontás alkalmával

¹⁾ Protocollum stb. 324 l.

²⁾ Continuatio Protocollis stb. 74. l.

az egész oltár felületét elfödő, consecrált vörös márvány kő alatt, egy lepecsételt pléh dobozban, megtalálták a sz. ereklyéket, melyeket azután két más, hiteles okmánynyal ellátott ereklyével az ujonnan felállított oltárba és pedig ugyanazon vörös márvány lap alá visszahelyezték, úgy hogy az ereklyéket tartalmazó dohoz, ha az oltár faantipendiuma elmozdítottatik, az oltár közepén, egy feltűnően elhelyezett téglá mögött könnyen meg lehet találni.¹⁾

Midőn az oltár alsó része készen volt, a zárda főnöke gondoskodott arról, hogy az oltár felső része és a tabernaculum is díszes és tartós legyen. Évégből szakértőkkel tanácskozott, de az ezek által készített tervek kivitele nagy kiadásokkal lett volna összekötve. Eközben a zárda főnöke megtudta, hogy a sz. antali zárdában van egy használatban nem levő, oszlopokkal díszített vörös márvány tabernaculum, mely valamikor a komáromi zárda templomának főoltárát ékesítette; a zárda eltörlése után pedig a sz. antali zárdába került. Megkérte tehát a rendtartományi főnök által a sz. antali atyákat, adnák neki a tabernaculumot. Kérését a sz. antali atyák teljesítették; a tabernaculumot megkapta és azt Majer nevezetű kőfaragó által megtisztította, összeállította és az oszlopok felső részét vörös márványból újra készítette.²⁾

Mig a tabernaculum készült, a kápolnát, mely a boltozatot kivéve, nem volt bevakolva, bevakolták, bemészelték és Tauber nevezetű pozsonyi festő kifestette.³⁾

1835. elején a kápolna új tetőzetét is kezdték csinálni. A régi tetőzet fája ugyanis, mint említettük, nagyobbrészt rothadt és szüette volt, sok helyen meg volt már támasztva s ha a tetőzetet a hó nyomja vagy valami

¹⁾ Continuatio Protocolli stb. 48. 1.

²⁾ Continuatio Protocolli stb. 48. 1.

³⁾ Continuatio Protocolli stb. 48. 1.

vihar jön, bizonyosan összedől. Miután a téli idő kedvezett, 6 hét alatt az ácsok az új tetőzettel elkészültek.¹⁾

Miután az oltár és a vasrács elkészült, befejeztetett a kápolna megújítása. A megújított kápolnában az első isteni tisztelet 1835. aug. 15-én Nagy Boldogasszony napján ilyen rendben tartatott: a magyar szónoklat helyét német alkalmi beszédet mondott Weidhofer Alajos zárdafőnök. Az alkalmi beszéd után zenés mise következett, melyet Wagner Capistrán, rendtartományi főnök, a főoltárnál ajánlott fel a jótevőkért. A nagy mise azért volt a főoltárnál a templomban, mert a kápolna a hívők nagy seregét nem volt képes befogadni. A nagy mise után Jordánszky Elek, érseki helynök, a lorettói kápolnában csendes misét mondott, ezt megelőzőleg szent beszédet tartott és olvasókat szentelt. Az egész nyolcad alatt naponkint 9 órakor a zárdafőnöke a lorettói kápolnában a jótevőkért misét mondott, melynek végeztével ugyanazokért elimádkozta a lorettói lytániát több más imádsággal.²⁾

A lorettói kápolnába szükséges padokat, pénz hiányában lehetetlen volt a városi asztalosokkal csináltatni, mert ezek minden egyes, alig három személyt befogadó padért 25 váltó forintot kértek. Ezért a zárdafőnöke a falusi asztalosokhoz fordult és pedig jó eredménnyel, amenynyiben Hosztin József csesztei asztalos, minden egyes padot, kemény juharfából 12 frt és 30 váltó krajczárért elkészített és 1836-ik év márciusában Pozsonyba szállított.

A kápolna megújításának költségei 1732 frtot tettek ki.³⁾

Mivel ezen kápolna az idők tolyamán ismét sokat szenvedett, 1890—91-ben megint meg lett ujitva és 1891.

¹⁾ Continuatio Protocolli stb. 49. 1.

²⁾ Continuatio Protocolli stb. 49. 1.

³⁾ Continuatio Protocolli stb. 48. 1.

április 19-én Skrobánek Florid, rendtartományi főnök által nagy néptömeg jelenlétében ünnepélyesen megáldva. A megújítás költségeire ezen alkalommal Szapáry grófné 171 frt szedett össze a jótéevők között. A költségek nagyobb részét pedig tek. Banke Antal ur viselte, ki egymaga 1075 frt 11 krjal járult a kápolna megújításának költségeihez.

A kápolnának ezen megújítása alkalmával, egy vörös márvány táblát helyeztek a kápolna bejárata fölé. A táblán ezen felirat olvasható :

DOMUS. DIVAE. MATRIS. LAURETANAE.

ERECTA. ANNO. 1708. E. PIIS. MAXIME. PROCERUM.

EOTUM. POSONII. IN REGNI. COMITIIS. CONGREGATORUM. OBLATIS.

CONSECRATA. PER. SERENISSIMUM. CHRISTIANUM. AUGUSTUM.

DUCEM. SAXONIAE. ARCHIEPISCOPUM. STRIGONIENSEM.

DIE. 16. NOVEMBRIS. ANNO. 1708.

RENOVATA.

1835. + 1890.

1814-ben épült a lorettói és a sz. János kápolna között az ugynevezett *Szent Sír* kápolnája, melynek külső falai épen' úgy mint a lorettói kápolna fala freskókkal voltak díszítve.¹⁾ Ezen kápolnában az első sz. misét, annak megáldása után, 1714. május 8-án German Alajos Generalis Visitator mondotta.²⁾ Több ezen kápolnáról nincsen feljegyezve. Jelenleg ezen kápolnában a szent sír részei vannak elhelyezve.

Ugy látszik a nagy kertben, a templom szentélye mögött is kellett lenni egy kápolnának; mert 1822-ből az van feljegyezve, hogy az említett helyen levő és a kereszt

¹⁾ Ezen freskók idővel be lettek meszelve és csak az utóbbi időben a vakolat lehullása folytán kezdetek előtűnni. A mult év nyarán az előljáráóság Scholtz Róbert udv. festőt Pozsonyba kérlette, nézné meg a freskókat érdemesek e a megújításra. Miután Scholtz Róbert úr nem találta azokat érdemeseknek a megújításra, újra be lettek vakolva és meszelve.

²⁾ Protocollum stb. 109. l.

A régi torony.

súlya alatt leroskadó Krisztust ábrázoló kápolna újra be lett fedve. Ezen kápolnáról sincsen több feljegyezve.¹⁾

A szentferenczrendiek pozsonyi zárda temploma „különösen igen díszes és mégis igen szigorú stylú tornya által ragadja meg a szemléelő figyelmét“.²⁾ Igaz ugyan, hogy ezen szavakat a tudós Ortway a régi toronyról írta, de mivel az új torony a réginek hű utánczata, erre is ráillenek. S éppen ezért helyén valónak tartjuk, a torony ismertetésére néhány jeles szakértő véleményét fel- említeni. Ezen torony „a csucsives magyarországi tornyok tagadhatlanul legelsejének, és általán a styl egyik gyöngyé- nek tekinthető,³⁾ úgy hogy „vele egyik egyházunk tornya sem mérközhetik“.⁴⁾ „Oly nagybecsű goth alkotmány a torony, melyet a műértők a bécsi szent István és a frei- burgi dóm tornyaival egy vonalba helyeznek“.⁵⁾ A torony „alaptervére nézve a rendes constructiótól eltér, amennyi- ben aljának négyszöge nem török nyolcz, hanem hat- szögbe. Felső koronapárkányzatát 12 vízkádó állat disziti, ezek között mindenféle szörnyek, egy nőnek felső teste, igen lelógó emlőkkel és egy sertésen nyargaló zsidó gúny képe. E vízkádóknak symbolikus jelentése az: az egyház ellenei kényszerítvék attól az ártalmas vizet le- vezetni saját testükön keresztül, ezért a vízkádók mint az egyház ellenei rút és visszataszító alakban jelennek meg, úgy mint a Krisztust gyötrő poroslók is. A nő a bujaság jelvénye; a zsidót jellemzi a disznóparipa s a hegyes süveg, melyet ők a középkorban viselni tartoztak. A torony mérműve még a kora csucsives styl alakzásá- val bír. A sisak alján toronyfias ormozat (Wimperg) van.

¹⁾ Protocollum stb. 403. l.

²⁾ Ortway I. M. I. k. 346. l.

³⁾ Henszlmann I. M. 103 l.

⁴⁾ Ortway I. M. I. k. 346. l.

⁵⁾ Frankl Vilmos „A magyar nemzet története“ II. k. Bpest 1873. 322. l.

A hatoldalú s eredetileg áttörésre szánt, de jelenleg kővel elfalazott sisak mérműve s a gerinczek levélesomói és legfelső keresztvirága is szigorú német stylűek¹⁾

Mikor épült ezen torony? határozottan nem tudni. Petthő, mint láttuk, azt mondja, hogy a tornyot a templommal együtt IV. László építette.²⁾ Kósa szerint „a torony régebnek látszik a zárda, a templom és a kápolnák épületénél.³⁾ Henszlmann szerint pedig a torony „valamivel későbbi a templomnál“.⁴⁾ A torony „ismételt tűzvész és földrengés által sokat szenvedett, némely helyein nagy és széles repedések“⁵⁾ voltak, úgy hogy a torony vasakkal volt összekötve.

A nmltségű vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszterium már 1890. elején Schulek Frigyes tanárt, Dr. Czobor Béla előadóval együtt, a torony megvizsgálására küldette ki, kik az 1890-ben márc. 13-án tartott műemlékek országos bizottságának gyűlésén felhívták a nmltségű miniszterium figyelmét arra, hogy a biztosítási munkálatok foganatosítását igen tanácsos lenne mielőbb megkezdeni. Az 1890. nov. 25-iki és 28-ik földrengés a tornyot annyira megrongálta, hogy a két nagyobb haranggali harangozás hatóságilag meg lett tiltva. Ennek következtében a rendtartományi főnök, Skrobánek Florid sürgős kérésére, az országos műemlékek bizottsága 1891. május elején kiküldötte két szakértő jelesét: Dr. Czobor Bélát és Schulek Frigyeset, a budai Mátyás-templom kiváló műérzékű restaurátorát, kik a tornyot behatóan megvizsgálván konstatálták, hogy ha a kijavítás munká-

¹⁾ Ortvay I. M. I. k. 346. l.

²⁾ Lásd 2. l.

³⁾ Kósa I. M. 287. l.

⁴⁾ I. M. 103. l.

⁵⁾ Henszlmann I. M. 101. l.

Az új torony.

latait hamarosan meg nem kezdik, egy napig se lehet jót állani semmiért se, s a rettegett katasztrófa minden percben bekövetkezhetik.

Skrobánek Florid rendtartományi főnöknek Pozsonyból való távozása után, a zárda jelenlegi restaurátora, Bartoss Arnold zárdafőnök nem nyugodott; járt-kelt, hogy országos gyűjtésre engedélyt nyerhessen. Célját el is érte. 1892. április 21-iki leirattal a nmltságú belügy-miniszter engedélyt adott, hogy a zárda „a pozsonyi szentferenczrendű templomtornyának helyreállítási költségei beszerzése céljából az ország területén, azonban csakis saját hitsorsái között egy éven át, egy gyűjtőkönyv mellett könyöradományokat gyűjthessen.“ Ezen miniszteri engedély következtében 5 laicus testvér szemeltetett ki alamízna gyűjtésre és pedig a pozsonyi zárdából: Kiss Pongrác, Németh Gábor és Majthényi Sylvester; a veszprémi zárdából: Miley Vendel; a pápai zárdából: Horváth Zephirin, kik midőn a nmltságú közlekedési miniszter 1892. szept. havában részökre a magyar állam vasutain féljegyű kedvezményt adott, az alamízna gyűjtést 1892. szept. havában Isten nevében megkezdették, egy éven át szorgalommal folytatták és 18,500 frt 50 krt szedtek össze: még pedig: Majthényi Sylvester 6360 frt; Kiss Pongrác 4766 frtot, Németh Gábor 3800 frtot, Miley Vendel 2250 — ez idővel megbetegedett és a gyűjtést nem folytathatta — Horváth Zephirin 1324 frt 50 kr., mely összeghez 2515 frt 74 kr, adomány küldetett be a zárdafőnökéhez. Midőn ezen összeg meg volt, a zárdafőnöke jelentést tett a gyűjtés eredményéről és újra kérte a nmltságú vallás és közoktatási miniszteriumot, hogy a torony helyreállítását mielőbb kezdesse meg. Az előmunkálatokat nemsokára meg is kezdték. 1894. márcz. 7-én reggeli 6 órakor a rendtartományi főnök, Skrobánek Florid, nagy misét tartott, mely után Feigler Sándor építész, Hubert Ferencz ácsmesterrel megkezdette az álványok felállítását. Április 21-én - az

ácsok feltűzték a nemzeti színű zászlókat, jeléül annak, hogy az állványok építését befejezték. Megemlítjük, hogy az ácsok apr. 14-én $\frac{3}{4}$ 6 kor, midőn a kis haranggal lytaniára harangoztak, a torony felső részén 10 centimeter elhajlást vettek észre. Apr. 28-án levettek a régi toronyról egy kettős vas keresztet és egy rézgolyót — melyekről nem tudni, mikor lettek feltéve — mert a golyóban, mely ki volt lyukadva, semmit sem találtak.

Amint az állványok elkészültek, a műemlékek országos bizottsága 1894. május 10-iki üléséből a torony megvizsgálására egy bizottságot küldött ki, melyek tagjai voltak: mltgós Dr. Forster Gyula * másodelnök, Steindl Imre, tanár, Pandor Ottó építész, Zsigmondi Gusztáv főmérnök, Dr. Czobor Béla előadó és Schulek Frigyes építész. A bizottság május hó 26-án helyi szemlét tartott; mely után a nmltságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek jelentést tett. Ezen jelentésnek az lett a következménye, hogy a nmltságú miniszterium 1894. nov. 14-ről 56495 sz. alatt, a torony helyreállításával Schulek Frigyes tanárt, a műemlékek orsz. bizottságának első építészét bizta meg, s egyuttal utasította, hogy a közbiztonsági szempotból foganatosítandó intézkedéseket sürgősen tegye meg, s felhatalmazta, hogy ha szükségesnek látná, esetleg a toronysisak lebontását is eszközöltesse. Schulek tanár ezen utasítás következtében a lebontást nemsokára megkezdette és a sisakot, valamint a 4-ik és 3-ik emeletet le is szedette. A következő év márcz. 23-án Skrobánek Florid rendtartományi főnök, hivatkozva nmltságú br. Eötvös Lóránt miniszter fent említett intézkedésére, arra kérte nmltságú Wlassits Gyula jelenlegi minisztert, utasítaná Schulek Frigyes tanárt, hogy az építést kezdje meg. Ezen kérelem előterjesztése után pedig a rendtartományi főnök azonnal Kismartonba ment, és ngos Haller József herczeg Eszterházy központi igazgatója közvetítésével herczeg Eszterházy Pál ő főméltóságánál kieszközölte

A sarda többi tagjai:

Handwritten notes and signatures in the top left section, including names like 'M. B. ...' and 'P. ...'.

Pozsony szabad kir. város elen álltak:

Handwritten notes and signatures in the middle left section, including names like 'M. B. ...' and 'P. ...'.

Handwritten notes and signatures in the bottom left section, including names like 'M. B. ...' and 'P. ...'.

H. A tun Hiu es Szentlelek Istennek neveben Amen

Hozsóf Magyarországi apostoli királyának
dicsőséges uralkodása 18-ik, XIII. Leo Pápa
uralkodásának 18-ik, a magyar nemzet fennállásának Ezeredik
évben alulírott napon tetették fel a sz. Máriáról nevezett magyaror-
szági sz. ferenczrendi tartománynak pozsonyi Zardatemploni helye-
részitő tornyának keresztvirág gombjára.

Ugyanis a XIV század első felében épült régi torony 2-ik és 4-ik emeleté-
re valamint sisakja ismételt rücsözés és faldrengés által oly sokat szenvedett hogy u-
tobbí időben helyenkint oly nagy és szűcses repedések mutatkoztak hogy a ha-
rangok hűrésze 1891-ben halóságilag betiltatott A csúcsos tornyok ezen
dicsőséges példányát megmentendő a rendtartományi Éliszaviróság megkerese-
sere a műemlékek országszerte birtokosainak küldöttjei többcsatornás mag-
yarszolgálták és tennéig olyan rossz állapotban találák hogy helyreállítását
nem egyes köveknek kicserélése és újakkal való pótlása hanem a sisaknak,
valamint a 2-ik és 3-ik emeletnek lezúszása és a reginek teljes helyettesi-
tése által találtak észlelőcsücsük A torony helyreállításához szükséges
költségek fedezésére a illetőségű m. k. belügyminisztérium engedélyvel
átrendelt nevezetint Majtényi Gyulástér Kiss Pankrács Deinetz
Gabor Wiley Vendel és Horváth Zefiriu 1891-92 ésszázeu 21769 frt-94 kt.
nyit ~~.....~~ gyűjtött összejait átváltságuk között Ezen kőmór adomá-
nyok valamint egyes jelerok adakozásából begyűjtött összeg alapján a Szentle-
lek segitségül hívása mellett a említett tornyriszek lebontását megkezdették
1895 Junius hó 16-án Mifan azonban a kőmór adományokból befolyt seut em-
lített összeg nem volt elegendő a műemlék befejezéséhez, O felsége I. Ferencz
Jozsef apostoli király nagyméltóságú Dr. Wassits Gyula vallás és közok-
tatási minster eloterjesztésére 1895-ben a vallásalappal 15000 frt utalványgyo-
latot Pozsony sz. kir. város tanácsa pedig 2500 frtal járult az e pítési költsé-
gekhez. A torony helyreállítását a illetőségű vallás és közoktatási m. k. mi-
nisterium Schulek Frigyes építész tanart bírta meg A követelken munkát
Gyalusi Nászló építész teljesítven a torony megújítása sz. Margitai kövöl
39000 frt. költséggel szerevesesen befejeztették Mnek tanúságul ese n
irat mai napon alulírottak jelenteleben a torony keresztvirág gombjára
ünnepélyesen betetették A tornyot nevr. Skrabáuek Florid rendtartomá-
nyai Főnök ünnepélyesen megálbátá.

Az új torony Isten dicsőségére és legyen firdelje a magyar építő
művészetnek szacádokon át!

Azon időben midőn e torony helyreállítottat os esztergoni Primási
széken útt Vaszary Ferencz Kolos. Bibarnok magyarországi Hercegegri-
masa aselők sz. Marten hitvallórol urvesekt benedek-tertdi pannonhalmi
Főapát. Rendtartományi Főnök volt. Skrabáuek Florid, a pozsonyi
zarda Főnök: Bartoss Arnold.

Kelt Pozsonyban, augusztus 2-án 1896.

Handwritten signatures and notes at the bottom of the page, including names like 'Gyula Wassits' and 'Frigyes Schulek'.

Az új torony keresztvirágjába elhelyezett okmány.

azt, hogy a torony helyreállításához szükséges 250 köbmeter maximalis kőmennyiség, a margitai uradalmi kőbányából, előállítási áron bocsáttatott a szerzet rendelkezésére. A kő egy része nemsokára Pozsonyban volt. A torony építését Schulek Frigyes 1895. június 16-án kezdte meg és az építést, Gyalus László építész közvetlen vezetése, Gunst Márton és Keller György felügyelete alatt, a régi toronynak egészen megfelelően, 1896. június 16-án be is fejezte. Aug. 2-án tették be a kereszt virágba a torony építéséről szóló okmányt, melynek kisebbített másolata mellékelt képben látható.

Miután az 5 laicus testvér által gyűjtött és adománykép a zárda főnökéhez beérkezett összeg nem volt elegendő a torony helyreállítására, a rendtartományi főnök, Skrobánek Florid 1895. jun. 29-ről azon kérelemmel fordult Pozsony sz. kir. város áldozatkész közgyűléséhez, hogy édes hazánk, de első sorban Pozsony sz. kir. város, ezen egyik legszébb s legnevezetesebb műemlékének, műbecséhez méltó helyreállításához, egy nagyobb összeggel járuljon. Pozsony város közgyűlése ezen kérelmet meghallgatta és 1895. szept. havában megtartott ülésében 2500 frtot szavazott meg a torony helyreállítására. De még ez sem volt elég. Azért a rendtartományi főnök ismételt kérésére Wlassits Gyula miniszter ő nmltsága kieszközölte azt, hogy ő Felsége legfelsőbb elhatározásával megengedni méltóztatott, hogy a toronynak stylszerű helyreállítására a vallásalapból 1896., 1897., 1898. évre 5000, összesen 15,000 forint fordíttassék.

A tornyot 1897. május 16-án főmagasságú Vaszary Kolos bibornok, hercegprimás, ő Felségének és magas kíséretének jelenlétében, a Pozsonyban volt királykoronázások emlékére és Magyarország főnnállásának ezredik évében emelt „koronázó emlékszobornak“ leleplezése után, ünnepélyesen fel szentelte; a felszentelés után ugyancsak ő Felsége legmagasabb jelenlétében ünnepélyes „Te Deum“

lesz megtartva, mely után, a több évig némán álló harangok először szólaltak meg.

A régi torony lehordott köveit a rendtartományi főnök a városnak ajánlotta fel. A város a köveket köszönettel fogadta és a pozsonyi I. takarékpénztár, Magyarország ezeréves fennállásának emlékére (1896.) a pozsonyi ligetben, Gyalus László építész által azokból egy szép emléket állítatott fel.

